

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra

Lauros Liubertaitės
Dieninio skyriaus, V kurso,
Tarptautinės ir ES teisės studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Renvoi principo problematika ir sprendimo būdai

Vadovė: Asist. R. Čiricaitė
Recenzentė: Doc. dr. D. Foigt

Vilnius
2007

Turinys

Ižanga.....	4
-------------	---

Pirmoji dalis

Renvoi principas: bendrieji klausimai	7
1.1 <i>Renvoi</i> principo ištakos.....	7
1.1.1 Teismų praktika ir doktrina	7
1.1.2 Pozityvioji teisė	9
1.2 <i>Renvoi</i> principo sąvoka ir terminijos problematika.....	11
1.3 <i>Renvoi</i> rūšys.....	12
1.4 <i>Renvoi</i> principo vieta tarptautinėje privatinėje teisėje.....	13
1.4.1 Pozityvusis konfliktas.....	13
1.4.2 Negatyvusis konfliktas	14
1.5 <i>Renvoi</i> atskyrimas nuo kitų taikytinos teisės klausimų	15
1.5.1 <i>Renvoi interprovincial</i>	15
1.5.2 <i>Renvoi de qualifications</i>	16

Antroji dalis

<i>Renvoi</i> problematika doktrinoje.....	17
2.1 Loginiai argumentai: <i>renvoi</i> principo išraiškos	17
2.1.1 <i>Gesamtverweisung</i> : tęstinumo tarp teismo vietos valstybės ir užsienio valstybės kolizinių normų doktrina	18
2.1.2 <i>Foreign court theory</i>	19
2.1.3 Užsienio valstybės materialinių normų neutralumas ginčo santykio atžvilgiu - naujas <i>renvoi</i> taikymo pagrindas	20
2.1.4 Apatridinio ginčo santykio teorija	23
2.1.5 Išimtinės nacionalinės teisės kompetencijos tarptautinėje privatinėje teisėje doktrina	25
2.2 Teisiniai argumentai	28
2.2.1 Suverenitetų konflikto teorija	29
2.2.2 Privačių interesų apsaugos teorija	31
2.3 Praktiniai argumentai.....	35
2.3.1 <i>Renvoi</i> principo taikymo sudėtingumas.....	35
2.3.2 Teigiamų <i>renvoi</i> principo taikymo rezultatų reliatyvumas.....	36
2.4 Doktrinos apibendrinimas	37

Trečioji dalis

<i>Renvoi</i> problematikos sprendimo būdai teismų praktikoje ir pozityviojoje teisėje	39
---	-----------

3.1	Valstybės, kuriose <i>renvoi</i> atmetimas yra bendro pobūdžio taisyklė	40
3.1.1	Lietuva, Belgija ir Portugalija	40
3.1.2	Anglija, Škotija.....	43
3.2	Valstybės, kuriose pripažįstamas tik pirmojo laipsnio <i>renvoi</i>	44
3.3	Valstybės, kuriose pripažįstamas pirmojo laipsnio <i>renvoi</i> ir transmisija	45
3.3.1	Prancūzija	45
3.3.2	Vokietija	53
3.3.3	Italija.....	55
3.4	Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtinti <i>renvoi</i> problematikos sprendimo būdai	56
3.5	<i>Renvoi</i> problematikos sprendimas tarptautinėse sutartyse	60
3.6	<i>Renvoi</i> problematikos sprendimo būdų apibendrinimas.....	62
	Išvados	64
	<i>Renvoi</i> principo problematika ir sprendimo būdai (santrauka)	67
	<i>Renvoi: la problématique et les solutions possibles (résumé)</i>	68
	Literatūros sąrašas	69
	Teisės norminiai aktai.....	69
	Specialioji literatūra.....	72
	Teismų praktika	74
	Priedai	
	Priedas 1 Pirmojo laipsnio <i>renvoi</i> schema.....	78
	Priedas 2 Transmisijos schema.....	79
	Priedas 3 Tiesioginio <i>renvoi</i> schema	80
	Priedas 4 Netiesioginio <i>renvoi</i> schema.....	81
	Priedas 5 <i>Renvoi</i> problematikos sprendimo būdai įvairiose valstybėse	82
	Priedas 6 Prancūzijos teismų praktikos <i>renvoi</i> srityje chronologinė apžvalga.....	89

Ižanga

Atkūrusi nepriklausomybę ir integravusis į vieningos rinkos erdvę, Lietuvos Respublika tapo visateise tarptautinės bendruomenės nare. Susidarė palankesnės sąlygos kultūriniam, moksliniam bendradarbiavimui, tarptautinei prekybai, paspartėjo emigracijos procesai ir neišvengiamai kilo daugybė su minėtais reiškiniais susijusių problemų.

Temos aktualumas ir naujumas. Vis dažniau Lietuvos Respublikos piliečiai ieško pragyvenimo šaltinio užsienio valstybėse, kur įsikūrę įgyja kilnojamojo ar nekilnojamojo turto, sukuria šeimą, sudaro kitus įvairaus pobūdžio sandorius. Todėl ir Lietuvos teismuose daugėja bylų, turinčių tarptautinį elementą, suponuojančių naują iššūkį – užsienio teisės taikymą.

Kadangi ginčo su užsienio elementu nagrinėjimas Lietuvos teisme automatiškai nereiškia Lietuvos teisės taikymo, tad, prieš nagrinėjant bylą iš esmės, teismui reikia atsakyti į preliminarinius klausimus ir, remiantis kolizinėmis taisyklėmis, nustatyti, kurios iš šimtas devyniasdešimt keturiuose pasaulio valstybėse¹ egzistuojančių teisės sistemų, skirtingai reguliuojančių tuos pačius santykius, normas taikyti.

Tinkamas kolizinės normos parinkimas yra nelengva užduotis, reikalaujanti teisingo ginčo santykio kvalifikavimo, proceso ir materialinės teisės atribojimo bei kitų problemų išsprendimo. Be to, pritaikius tarptautinės privatinės teisės normą ir nustačius, kurios valstybės teisė taikoma, papildomai reikia atsakyti į klausimą, ką ji apima (tik materialines normas, o gal ir kolizinės taisykles). Tokiu būdu į užsienio valstybės teisės sampratą įtraukus ir tarptautinės privatinės teisės normas, galima situacija, kai pastarosios dėl jose įtvirtintų skirtingų taikytinos teisės nustatymo kriterijų grąžina į *lex fori* arba nukreipia į trečiosios valstybės teisę (*renvoi*). Kurios valstybės teisę tokiu atveju teismas turėtų taikyti? Pripažinti *renvoi*, o gal atmesti? Ar pasirinkimas priklauso ir nuo kitų sąlygų (pavyzdžiui, kolizinės normos rūšies, ginčo santykio pobūdžio)?

Atsakymų į aukščiau pateiktus klausimus ir *renvoi* problematikos, bendrąja prasme, aktualumą bei originalumą lemia ir tai, kad nei Lietuvos teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje šis taikytinos teisės nustatymo aspektas nenagrinėtas, kadangi iki 1990 m. Lietuvos Respublikos teismai su tokia problema praktiškai nesusidurdavo, be to, priėmus naująjį Civilinį kodeksą pasikeitė ir užsienio teisės samprata, tiesiogiai veikianti *renvoi* taikymą ar neigimą. Taigi, tikėtina, jog ateityje užsienio valstybių doktrinos, teismų praktikos bei

¹ Informacijos prieiga per internetą: <<http://www.infoplease.com/ipa/A0932875.html>> . [Žiūrėta 2006-11-10].

pozityviosios teisės pavyzdžiai, kurie bus iš esmės nagrinėjami šiame magistro darbe būtent ir nulems Lietuvos Respublikos teismų poziciją *renvoi* klausimu.

Tyrimo objektas. Šio magistro darbo tyrimo objektas yra sudėtinis: viena vertus, bus nagrinėjama *renvoi* problematika (termino nevienareikšmiškumas, gražinimo teorijos vieta tarptautinėje privatinėje teisėje, santykis su kitomis teisės sritimis, doktrinoje suformuluoti gražinimo teorijos² taikymą ar atmetimą pagrindžiantys motyvai), kita vertus, – galimi *renvoi* problematikos sprendimo būdai (jo pripažinimas, neigimas bei tarpiniai variantai), įtvirtinti įvairių valstybių teismų praktikoje, pozityviojoje teisėje, Europos Sąjungos teisės aktuose ir tarptautinėse sutartyse.

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Skirtingai nei kitose tarptautinės privatinės teisės sferose, *renvoi* atveju pastebimas fenomenas – jis pirmiausia įsitvirtino teismų praktikoje ir tik po to tarptautinės privatinės teisės specialistai ieškojo racionalaus naujosios koncepcijos pagrindimo. Todėl, norint suvokti *renvoi* principo esmę, būtina remtis istoriniu, lyginamuoju tyrimo metodais ir nagrinėti pirmuosius gražinimo teoriją įtvirtinusius Anglijos, Prancūzijos ir Vokietijos teismų sprendimus, taip pat jų pagrindu susiformavusią doktriną, ypatingą dėmesį skiriant Prancūzijos (*Ph. Franceskakis, H. Lewald, P. Lerebours – Pigeonnière, E. A. Martin*) ir Vokietijos (*Frankenstein, von Bar*) teisės teoretikų suformuluotiems teiginiams, kurių gausa ir prieštaravimas paaiškinamas gražinimo teorijos sąsaja su tarptautinės teisės pagrindais, jos esme, analizei.

Be to, naudojant sisteminį ir analitinį tyrimo metodus *renvoi* problematika šiame magistro bus nagrinėjama viešosios tarptautinės teisės, bendrųjų teisės principų bei kitų tarptautinės privatinės teisės kategorijų kontekste, kas suteiks galimybę gražinimo teoriją atriboti nuo panašių situacijų, o, svarbiausia, paneigti *renvoi* kritiką dėl galimo valstybės suvereniteto pažeidimo jį taikant.

Kita vertus, kitos kategorijos šaltinių – įvairių valstybių pozityviosios teisės (Lietuvos, Prancūzijos, Portugalijos, Ispanijos, Graikijos civilinių kodeksų, Italijos įstatymo dėl tarptautinės privatinės teisės reformos, Belgijos įstatymo dėl tarptautinės privatinės teisės kodekso, Čekijos, Austrijos, Estijos ir kitų valstybių įstatymų, kodifikuojančių tarptautinės privatinės teisės normas) bei teismų (Prancūzijos ir Vokietijos Aukščiausiojo Teismo ir kai kurių žemesniųjų instancijų teismų) sprendimų – tyrimas lyginamuoju ir teleologiniu metodais atskleis gražinimo teorijos vertinimo doktrinoje įtaką vėlesniems teismų

² Sąvokos *renvoi principas, renvoi koncepcija, renvoi teorija, gražinimo teorija* vartojamos kaip sinonimai.

sprendimams bei pozityviajai teisei, o svarbiausia – padės įrodyti, kad universalus problematikos sprendimo būdo nėra todėl, kad įvairių valstybių teisinės sistemos labai skiriasi.

Tyrimo tikslas. Remiantis loginiais argumentais, šiame magistro darbe bus siekiama visapusiškai išanalizuoti *renvoi* problematiką doktrinoje: aptarti įvairių *renvoi* pagrindžiančių teiginių ir jų pagrindu susiformavusių teorijų skirtumus, jų evoliucijos įtaką gražinimo teorijos taikymui ar atmetimui, atskleisti *renvoi* pagrįstumo įrodymų abstraktumą ir galimų sprendimo būdų reliatyvumą.

Doktrinos lyginamosios analizės šerdis – loginiai teiginiai – bus derinami su juos papildančiais teisiniais ir praktiniais teiginiais, akcentuojančiais gražinimo teorijos tikslingumą ir nevienareikšmius jos taikymo rezultatus, tokiu būdu atsakant į esminius klausimus: ar pagrįstai materialinės ir kolizinės normos traktuojamos kaip nedaloma visuma, ar *renvoi* principu įgyvendinami uždaviniai, konkretizuojantys tarptautinės privatinės teisės tikslus³, yra realūs ir apskritai, ar laiko sąnaudos, reikalingos gražinimo teorijai taikyti, atitinka privačių asmenų interesus, o galbūt, priešingai, pažeidžia jų teisę į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą.

Kita vertus, lyginant įvairių valstybių pozityviają teisę, teismų praktiką, Europos Sąjungos teisės aktus bei tarptautines sutartis, bus siekiama rasti universalų problematikos sprendimą, o nepavykus – įrodyti, jog nepaisant dominuojančios pozicijos (*renvoi* neigimo), vienareikšmiško atsakymo į klausimą – taikyti *renvoi* ar ne – nėra ir negali būti, kadangi jis priklauso nuo kolizinės normos rūšies, įstatymų leidėjų tikslų ir, bendriausia prasme, užsienio teisės sampratos bei kitų aspektų, kurie, kaip ir pati teisė, yra dinamiški ir kurių kaita atitinkamai veikia atskirų valstybių ir visos tarptautinės bendruomenės poziciją dėl gražinimo teorijos.

Ir galiausiai, pateikus *renvoi* problematikos galimų sprendimų paletę, bus atsakyta į pagrindinį klausimą: ar iš tiesų *renvoi* turėtų būti suprantamas kaip bendro pobūdžio taisyklė, o galbūt, priešingai, pastebima tokio požiūrio atsisakymo tendencija.

³ *Renvoi* principo analizė remiantis teleologiniu tyrimo metodu.

Pirmoji dalis

***Renvoi* principas: bendrieji klausimai**

1.1 *Renvoi* principo ištakos

1.1.1 Teismų praktika ir doktrina

Renvoi principą galima iliustruoti praktiniu pavyzdžiu: teisme kyla Danijos piliečio, gyvenančio Italijoje, veiksnio klausimas. Italijos tarptautinės privatinės teisės normos nurodo taikyti Danijos (pilietybės valstybės) įstatymus, o Danijos kolizinės taisyklės – Italijos (gyvenamosios vietos valstybės). Kadangi kolizinių klausimų sprendimas šiose valstybėse skiriasi, teismas privalo išsiaiškinti, kurios teisinės sistemos nuostatas taikyti.

Ši problema, tokia aktuali šiuolaikinėje tarptautinėje privatinėje teisėje, padalinusi doktriną į dvi priešingas stovyklas, buvo žinoma jau XVII amžiuje.

Prancūzų teisininkas *Froland*, pastebėjo, kad tam tikrose situacijose susiduriama su kolizinių normų, taikomų Paryžiuje pagal galiojančius Paryžiaus papročius (*Coutume de Paris*), ir normų, taikomų Ruane pagal galiojančius Normandijos papročius (*Coutume de Normandie*), nesutapimu. Norėdamas pagrįsti savo teiginį, jis analizavo ir kritikavo 1652 m. ir 1663 m. Ruano Parlamento sprendimus, kurie pagrįstai laikomi pirmaisiais *renvoi* principo pavyzdžiais.⁴

Nepaisant fragmentiškų problematikos apraiškų minėtuose sprendimuose, *renvoi* principo atsiradimas siejamas su XIX amžiaus Anglijos, Vokietijos ir Prancūzijos teismų sprendimais. Pirmajame – *renvoi* pritaikytas to net nesuvokiant, tiesiog kaip priemonė, sušvelninusi neigiamus pernelyg griežtos kolizinės normos padarinius; antrajame – gražinimo teorija jau įvardinta tiesiogiai, o trečiasis – žymusis sprendimas *Forgo* byloje – vienareikšmiškai pripažįstamas *renvoi* įtvirtinimo teismų praktikoje pirtaku.

Pirmojoje iš minėtų, 1841 m. *Collier v. Rivaz* byloje Anglijos teismas (*Court of Cantorbery*) nagrinėjo Anglijos piliečio, gyvenusio Belgijoje, pagal Anglijos teisės normų reikalavimus sudaryto testamentą galiojimo klausimą.

Kalbamuoji laikotarpiu Anglijos kolizinės taisyklės kilnojamųjų daiktų testamentu formai nurodė taikyti paskutinės testatoriaus gyvenamosios vietos valstybės teisę (principas *locus regit actum* dar nebuvo pripažintas). Nors šioje byloje Belgijos įstatymų reikalavimų

⁴ NIBOYET, J.P. *Froland, les conflits de qualification et la question du renvoi. Revue Darras, 1926, cit. pagal: LEWALD, H. La théorie du renvoi. Recueil des cours de l'Académie de droit international, 1929 IV, tome 29 de la collection, 2e tirage, 1968, p. 533.*

nesilaikyta, vis dėlto Anglijos teismas pripažino testamentą galiojančiu, remdamasis tuo, kad analogišką sprendimą būtų priėmęs ir Belgijos teismas. Kodėl? Kadangi Belgijos kolizinės taisyklės nurodė, jog testamentas turi atitikti testatoriaus pilietybės valstybės teisės normų reikalavimus. Kitaip tariant, Anglijos teisėjas, spręsdamas bylą, taikė Belgijos kolizinę normą, kuri gražino į *lex fori*.⁵

Vokietijoje *renvoi* koncepcija pirmą kartą įtvirtinta 1861 m. Liubeko Laisvųjų miestų Aukščiausiojo Teismo sprendime, kuriame vėlgi nagrinėta su paveldėjimo teisiniais santykiais susijusi byla: Frankfurto pilietis mirė gyvendamas Maine, kur tuo metu galiojo Prancūzijos civilinė teisė. Frankfurto kolizinės taisyklės, nukreipiančios į paskutinės testatoriaus gyvenamosios vietos valstybės teisę, taikytinos teisės klausimo neišsprendė, nes asmens gyvenamoji vieta Maine buvo tik faktinė, o ne teisinė, todėl analogiškoje situacijoje Maino teisėjas būtų taikęs testatoriaus pilietybės valstybės (Frankfurto) teisę. Taigi, kadangi teismų sprendimų vieningumo principas reikalauja, jog byla būtų išspręsta lygiai taip pat, kaip ją būtų išsprendęs testatoriaus paskutinės gyvenamosios vietos valstybės teismas, Liubeko teismas taikė *lex fori* (Frankfurto teisę), į kurią nukreipė Maine galiojusios kolizinės normos⁶.

Liubeko ir Anglijos teismų sprendimų motyvai buvo analogiški, tačiau, skirtingai nuo pastarojo, Vokietijos teismas stengėsi suformuluoti bendrąjį principą, jog užsienio teisės taikymas apima ne tik materialines, bet ir kolizines normas.

Negatyvusis teisinių sistemų konfliktas iš kitos perspektyvos analizuotas ir Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo, kurio 1882 m. sprendimas *Forgo* byloje buvo akstinas *renvoi* teorijai susiformuoti. Šioje byloje kilo Bavarijos piliečio, kurio faktinė (bet ne teisinė) gyvenamoji vieta buvo Prancūzijoje, kilnojamojo turto paveldėjimo klausimas.

Dar būdamas penkerių metų *Forgo* atvyko į Prancūziją, kur gyveno iki pat savo mirties. Jam mirus ir pagal tuo metu galiojusį Prancūzijos Civilinio kodekso 768 straipsnį paveldėtojų nesant, visas turtas atiteko valstybei. Tačiau antraeiliai *Forgo* giminaičiai pateikė ieškinį, kuriame, remdamiesi Bavarijos teise, teigė esą teisėti paveldėtojai. Po ilgo bylinėjimosi proceso ir net trijų kasacinių skundų, Prancūzijos Aukščiausias Teismas išsprendė taikytinos teisės klausimą remdamasis *renvoi* principu pirmą kartą 1878 m.: pagal Bavarijos įstatymus, kilnojamųjų ir nekilnojamųjų daiktų teisinis režimas nustatomas remiantis jų buvimo vietos

⁵ Anglijos teismo (*Court of Cantorbery*) sprendimas byloje *Collier v. Rivaz* (1841), 2 Curt. 855, cit. pagal: SCHREIBER, E. O. Jr. The doctrine of the *renvoi* in Anglo-American law. *Harvard Law Review*, 1918, Vol. 31, No. 4, p. 523-561.

⁶ LEWALD, H. La théorie du *renvoi*. *Recueil des cours de l'Académie de droit international*, 1929 IV, tome 29 de la collection, 2e tirage, 1968, p.535-536.

⁸ 1878 m. birželio 24 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Forgo* byloje. Civ., 24 juin 1878, *Clunet*, 1879, p. 285. 1882 m. vasario 22 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Forgo* byloje. Req., 22 fév. 1882, *Revue Darras*, 1882 m. sausis, p. 301. Cit. pagal: ANCEL, B. ; LEQUETTE, Y. *Les grands arrêts de la jurisprudence française de droit international privé*. Paryžius: Dalloz, 2001, p. 62-73.

valstybės teisė, o paveldėjimo atveju privaloma atsižvelgti ir į paskutinės faktinės ar teisinės testatoriaus gyvenamosios vietos valstybės įstatymus. Iš to seka, jog turto, kurį *Forgo* įgijo gyvendamas Prancūzijoje, paveldėjimo klausimai turi būti sprendžiami taikant Prancūzijos įstatymus. 1882 m. sprendime teismas patikslino, jog *Forgo* neprarado savo pilietybės atvykdamas į Prancūziją, kur gyveno negavęs Prancūzijos Vyriausybės leidimo, todėl jo turto paveldėjimo klausimai nagrinėtini atsižvelgiant į Bavarijos teisės normas, kurios gražina į *lex fori*. Todėl šioje byloje tik Prancūzijos teisė ir gali būti taikoma.⁸

Taigi, nors Vokietijos teismo sprendimas analogišku klausimu ir nesulaukė didesnio teisės teoretikų dėmesio, po *Forgo* bylos *renvoi* dėl jo taikymo rezultatų efektyvumo, greitai įsitvirtinęs teismų praktikoje, doktrinoje tapo aktualiausia tarptautinės privatinės teisės problema.

Teisės specialistams, tarp kurių paminėtini *E. A. Bartin*, *Ph. Francescakis*, *H. Batiffol* ir kiti, kilo daugybė klausimų, atsakymai į kuriuos, nelengvai surandami ir šiandien, teoretikus padalijo į *renvoi* principo šalininkus ir priešininkus: ar nuoroda į užsienio teisę iš tiesų apima ne tik materialines, bet ir kolizines normas, ar *renvoi* principo taikymas nepažeidžia teismo vietos valstybės suvereniteto ir, bendriausia prasme, ar *renvoi* principui keliamas teisinių sistemų koordinavimo uždavinys nėra utopija.

1.1.2 Pozityvioji teisė

Nacionalinė tarptautinė privatinė teisė

Svarbu pabrėžti, jog XIX amžiaus pabaigoje nei teismų, nei doktrinos teiginiai už ar prieš *renvoi* nesirėmė teisės aktais, kadangi šį klausimą tiesiogiai reglamentuojančių nacionalinių tarptautinės privatinės teisės normų tiesiog nebuvo, išskyrus galbūt Šveicarijos kantonų civilinius kodeksus, kurie dažnai cituojami kaip pirmieji, įtvirtinę kolizines taisykles, savo prigimtimi primenančias *renvoi*.

Kadangi nėra praktinio intereso šiuos teisės aktus nagrinėti detaliau, todėl tik kaip pavyzdys paminėtinas 1854 m. Ciuricho civilinis kodeksas, įtvirtinęs pilietybės valstybės teisės taikymo principą savo piliečiams, kurių gyvenamoji vieta yra kitoje valstybėje, ir atitinkamai užsieniečiams, gyvenantiems kantone, su sąlyga, jog užsienio valstybės įstatymuose yra įtvirtintos identiškos normos. Tačiau, abipusiškumo sąlygai esant neišpildytai (jei, pavyzdžiui, užsienio valstybės tarptautinė privatinė teisė nukreipia ne į pilietybės, o į gyvenamosios vietos valstybės įstatymus), Ciuricho teismas privalo taikyti Šveicarijos teisę.⁹

⁹ AUBERT. *Renvoi in Swiss law. American journal of comparative law*, tome 5, 1956, p.478.

Analogiškos nuostatos perkeltos ir į naujojo 1887 m. Civilinio kodekso 4 straipsnį.

Kokia yra šių tekstų reikšmė *renvoi* teorijai?

Nors minėti kodeksai neįtvirtina *renvoi* principo, tačiau įpareigoja bylas nagrinėjančius teismus atsižvelgti į užsienio valstybės kolizines normas. Kita vertus, užsieniečių teisinio statuso klausimų sprendimas pagal jų pilietybės valstybės teisę tampa įmanomas ne užsienio valstybės, o Ciuricho įstatymų leidėjo valia, todėl ir gražinimas į *lex fori* remiasi ne užsienio valstybės kolizinėmis normomis, o Ciuricho civilinio kodekso nuostatomis, kurių technika yra tapati *renvoi* veikimo mechanizmui.

„Tikrasis“ *renvoi* principas pozityviojoje teisėje pirmą kartą įtvirtintas 1896 m. Vokietijos Įvadinio į civilinį kodeksą įstatymo 27 straipsnyje. Nepaisant to, jog parengiamųjų darbų stadijoje, pavyzdžiui, *Gebhard* pasiūlytame projekte, *renvoi* nepripažįstamas bendro pobūdžio taisykle, visgi oficialiame tekste jo taikymas numatytas penkiems konkrečioms atvejams Vokietijos teismų, ypač Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (*Reichsgericht*), buvo aiškinamas plačiai, minėtą straipsnį interpretuojant ne kaip išimtį, o kaip universalus taikymo principą.¹⁰

Vėliau sekė ir kitų valstybių įstatymų leidėjų iniciatyvos reglamentuoti *renvoi* klausimą: Japonijos (1898 m. Specialaus įstatymo 29 straipsnis, beveik analogiškas įtvirtintajam Vokietijoje), Lenkijos (1926 m. tarptautinius privatus santykius reglamentuojančio įstatymo 36 straipsnyje *renvoi* (tiek pirmojo, tiek antrojo laipsnio), įtvirtintas kaip bendroji taisyklė, taikoma visiems teisiniams santykiams, turintiems užsienio elementą).¹¹

Tarptautinės konvencijos ir renvoi

Pirmoji tarptautinė sutartis, pripažinusi *renvoi* taikymo galimybę, buvo 1902 m. birželio 12 d. Konvencija, kurios 1 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog teisė sudaryti santuoką reglamentuojama būsimųjų sutuoktinių pilietybės valstybių įstatymais, išskyrus atvejus, kai pastarosios tiesiogiai nurodo kitos valstybės teisės taikymą.¹²

Aptariamąsios Konvencijos parengiamųjų darbų (pranc. - *travaux préparatoires*) analizė leidžia daryti išvadą, jog *renvoi* šioje tarptautinėje sutartyje buvo įtvirtintas kaip garantas, kad Šveicarijos tarptautinės privatinės teisės norma, numatanti, jog, remiantis *lex loci celebrationis* principu, Šveicarijos piliečių santuoka, sudaryta užsienio valstybėje pagal pastarosios reikalavimus, Šveicarijoje yra galiojanti, galėtų būti ir toliau taikoma. Taigi, gražinimo teorija šiuo atveju yra kompromiso tarp valstybių, kurios asmens teisinio statuso

¹⁰ LEWALD, H. *Op. cit.*, p. 576.

¹¹ *Ibid.*, p. 577.

¹² LEWALD, H. *Op. cit.*, p. 571-581.

srietyje kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijų pasirinko pilietybę ir tų, kurios nurodė taikyti gyvenamosios vietos valstybės teisę, išraiška, užtikrinanti didesnę konvencijos dalyvių skaičių.¹³

Tiesa, vėlesnėse tarptautinėse sutartyse, unifikuojančiose kolizines normas, gražinimo teorijos taikymo atsisakyta, kadangi jis traktuotas kaip nesuderinamas su tokių tarptautinių sutarčių tikslu užtikrinti teismų sprendimų suderinamumą suvienodinant valstybių – konvencijos dalyvių tarptautinės privatinės teisės normas.¹⁴

Analizuojant kitą ne mažiau svarbų tarptautinės privatinės teisės šaltinį – konvencijas, skirtas harmonizuoti materialines normas, pastebėtina, kad jos apskritai eliminuoja kolizinių taisyklių taikymo galimybę taip paneigdamos bet kokio negatyvaus teisinių sistemų konflikto atsiradimą, kartu nepalikdamos vietos ir gražinimo teorijos taikymui..

1.2 *Renvoi* principo sąvoka ir terminijos problematika

Renvoi – tai negatyvus kolizinių normų konfliktas: situacija, kada teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės nurodo taikyti užsienio valstybės įstatymus (įskaitant ir tarptautinės privatinės teisės normas), o pastarieji savo ruožtu gražina į *lex fori* arba nukreipia į trečiosios valstybės teisę.¹⁵

Renvoi principo sąvoka yra kontroversiška dėl nevienareikšmio jos terminų aiškinimo.

„*Renvoi*“ (pranc. k. – parsuntimas, gražinimas atgal)¹⁶. Tačiau, kaip minėta, ne visada valstybės „gavėjos“ kolizinės normos gražina į valstybės „siuntėjos“ įstatymus, bet gali nukreipti ir į trečiosios valstybės teisę. Pastarasis atvejis taip pat turėtų būti pripažįstamas kaip sudėtinė *renvoi* dalis, nes, priešingu atveju, šis principas taptų nacionalinės politikos įrankiu, įgalinančiu valstybės teisę vykdyti jai nepriklausančią tam tikrų teisinių santykių reguliavimo funkciją. Ar *renvoi* sąvokos pakeitimas kita padėtų išspręsti komplikuoatą apibrėžimo problemą? Atsakymas turėtų būti neigiamas, kadangi sunkiai išsivaizduojama, koks kitas terminas atskleistų visus principo niuansus.¹⁷

¹³ *Ibid.*, p. 574-580.

¹⁴ Kitaip tariant, remiantis teleologiniu aiškinimu, unifikuotų kolizinių taisyklių nuoroda į taikytiną teisę apima tik materialines normas, kadangi tarptautinės privatinės teisės įtraukimas į taikytinos teisės sąvoką prieštarautų konvencijų tikslui. Dėl minėtų priežasčių, jau pirmosios Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos metu sudarytos konvencijos neigė *renvoi*.

¹⁵ FRANCESKAKIS, Ph. *La théorie du renvoi et les conflits de systèmes en droit international privé*. Paryžius: Sirey, 1958, p. 80.

¹⁶ REY, A. *Dictionnaire de la langue française: Le Robert micro*. Manchecourt: Maury-Eurolivres, 2003, p. 1148.

¹⁷ LOUIS-LUCAS, P. *Vue simplifiée du renvoi*. *Revue critique de droit international privé*. Paryžius: Librairie Sirey, 1964, p. 2.

Tiesa, nemažiau diskusijų kelia ir antrasis sąvokos elementas – *principas* – teisinėje literatūroje įvairiomis prasmėmis naudojamas terminas.

Doktrinoje vienareikšmiškai sutinkama, kad šiuo atveju *principas* neturėtų būti suprantamas tradiciškai, t. y. kaip vadovaujanti, pamatinė idėja, prigimtinės teisės išraiška, ribojanti įstatymų leidėjo galias, todėl vietoj *principo* sąvokos vartojami *doktrinos*, *koncepcijos*, *teorijos* terminai. Kita vertus, *renvoi* neretai tapatinamas su bendro pobūdžio taisykle, kadangi jo taikymo sritis nėra apribota konkrečiais atvejais, o yra *quasi*- universali, kitaip sakant, jis gali būti naudojamas beveik visose tarptautinės privatinės teisės sferose kaip kolizinę normą papildanti taisyklė, priemonė, užtikrinanti jos uždavinių įgyvendinimą¹⁸.

Bet ar iš tiesų *renvoi* taikymas turi būti ir yra toks platus kaip bendro pobūdžio taisyklės? Ar jis neturėtų būti tik išimtis? O gal apskritai jo reikėtų atsisakyti? Šie ir panašūs klausimai tapo teisės teoretikų debatų šerdimi.

1.3 *Renvoi* rūšys

Tarkime, jog valstybės A kolizinės normos nukreipia į valstybės B teisę. Galimos trys pagrindinės situacijos:

✓ B valstybės kolizinės normos nurodo, jog taikytina B valstybės vidaus teisė arba tarptautinėse konvencijose įtvirtintos materialinės normos. Šiuo atveju kalbėti apie *renvoi* nėra prasmės.

✓ B valstybės kolizinės normos gražina į A valstybės teisę. Tai yra pirmojo laipsnio arba *renvoi* siaurąja prasme (pranc. - *renvoi au premier degré*, ital. - *rinvio indietro*, vok. - *Rückverweisung*).²⁰ (Žiūrėti priedą 1).

✓ B valstybės kolizinės normos nurodo taikyti trečiosios valstybės, pavyzdžiui, C, įstatymus. Šiuo atveju *renvoi* yra antrojo laipsnio (transmisija) arba *renvoi* plačiąja prasme (pranc. – *renvoi au deuxième degré*, ital. – *rinvio altrove*, vok. – *Weiterverweisung*). Lygiai taip pat būtų galima įsivaizduoti ir trečiojo, ketvirtojo, <...>, n-tojo laipsnio *renvoi*, jei trečiosios valstybės kolizinės normos nukreiptų į ketvirtosios, šios – į penktosios valstybės teisę, etc. (Žiūrėti priedą 2).

¹⁸ DERRUPPÉ, J. Plaidoyer pour le *renvoi*. In *Travaux du Comité français de droit international privé (1964-1966)*. Paryžius: Dalloz, 1967, p. 190.

²⁰ Paprastojo, vienašalio *renvoi* teminai vartojami pagal: MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia 2001, p. 121.

Be minėtų *renvoi* rūšių, pagal tai, kelintos užsienio valstybės kolizinės normos gražina į *lex fori*, Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės specialistas Ph. Francescakis išskiria:

➤ tiesioginį *renvoi*, kuris yra analogiškas pirmojo laipsnio *renvoi*; (žiūrėti priedą 3 ir, palyginimui, priedą 1);

➤ netiesioginį *renvoi*: tai situacija, kada užsienio valstybės tarptautinės privatinės teisės normos, į kurias nukreipė teismo vietos valstybės kolizinės normos, nurodo taikyti trečiosios valstybės teisę, o ši – gražina į *lex fori*.²¹ Gražinimas į *lex fori* yra esminis netiesioginio *renvoi* ir transmisijos skirtumas, kadangi transmisijos atveju gražinimo į *lex fori* gali ir nebūti. (Žiūrėti priedą 4, ir, palyginimui, priedą 2).

1.4 *Renvoi* principo vieta tarptautinėje privatinėje teisėje

Nagrinėdamas bylą, teismas teisę, taikytiną ginčo santykiui, turinčiam tarptautinį elementą, nustato remdamasis kolizinės normos nuoroda (ryšiu)²², kuri nukreipia į konkrečios valstybės teisės sistemą ir padeda lokalizuoti ginčo santykį erdvėje.

Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas kolizines normas, vadovaujasi tam tikrais kriterijais, todėl skirtingose teisinėse sistemose tarptautinės privatinės teisės normų, sutampančių pagal apimtį, nuorodos gali skirtis. Pavyzdžiui, vienose valstybėse teisė, taikoma fizinio asmens teisiniam statusui ar kilnojamųjų daiktų paveldėjimo klausimams yra nustatoma pagal nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės, kitose – pilietybės kriterijų. Iš to išplaukiantys kolizinių taisyklių konfliktai sukuria dvejetainio pobūdžio situacijas.

1.4.1 Pozityvusis konfliktas

Tai situacija, kai dėl skirtingų kolizinių normų nuorodų ginčo santykis gali būti reguliuojamas kelių valstybių vidaus įstatymais. Pavyzdžiui, kilus Italijos piliečio, kurio paskutinė gyvenamoji vieta buvo Prancūzijoje, kilnojamojo turto paveldėjimo klausimui, Prancūzijos kolizinės normos nurodo taikyti Prancūzijos teisę, tuo tarpu Italijos – nukreipia į Italijos teisinę sistemą.

Esant tokioms aplinkybėms, doktrina teikia prioritetą *lex fori*, todėl Prancūzijos teismas taikytiną teisę turėtų nustatyti atsižvelgdamas į savo vietos valstybės kolizines normas.

²¹ FRANCESCAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 80 – 81.

²² Terminas *ryšys* vartojamas pagal: MIKELĖNAS, V. *Op. cit.* Tačiau jis keistinas *nuorodos* sąvoka, siekiant išryškinti visus *renvoi* principo aspektus.

Tiesa, įmanomas ir kitoks problemos sprendimo būdas, užtikrinantis tarptautinį bendradarbiavimą bei padedantis įgyvendinti įgytų teisių ir teisėtų interesų veiksmingos apsaugos ir jų universalios pripažinimo tikslus, – tai taikytinos teisės pasirinkimas atsižvelgiant į ginčo santykio glaudesnę sąsają su konkrečia valstybe. Pavyzdžiui, jei *lex fori* nekilnojamo daikto paveldėjimo santykiams nurodo taikyti testatoriaus pilietybės valstybės teisę, o nekilnojamojo daikto buvimo vietos valstybės kolizinės normos nukreipia į *lex rei sitae*, tokiu atveju pirmoji turėtų „nusileisti“ ir teismas nagrinėtų bylą taikydamas antrosios valstybės materialines normas.²³

Remiantis tuo, kas aukščiau išdėstyta, reikėtų pastebėti, jog tradiciškai pozityvusis konfliktas kyla dėl nevienodų taikytinos teisės nustatymo kriterijų, pripažįstamų skirtingose valstybėse. Vis dėlto analogiška situacija galima ir tada, kai, kolizinių normų nuorodos formaliai sutampa, tačiau skiriasi jų turinys.²⁴ Pavyzdžiui, dėl nevienodo *gyvenamosios vietos* interpretavimo konfliktas tarp dviejų valstybių teisinių sistemų gali kilti todėl, kad jos abi traktuoja asmenį kaip gyvenantį ar negyvenantį jų teritorijoje.

1.4.2 Negatyvusis konfliktas

Kai teismo vietos valstybės kolizinės normos nurodo taikyti užsienio valstybės teisę, o pastaroji nukreipia į kitos valstybės (*lex fori* arba trečiosios valstybės) įstatymus, susidaro negatyvaus teisinių sistemų konflikto situacija, kuri gali būti išspręsta pripažįstant *renvoi* arba jį paneigiant.

Pavyzdžiui, nagrinėjant Danijos piliečio, kurio paskutinė gyvenamoji vieta buvo Vokietijoje, turto paveldėjimo klausimą, Vokietijos teismas, atsižvelgdamas į Danijos kolizinėse normose įtvirtintą gyvenamosios vietos kriterijų, taikys Vokietijos įstatymus.

Ar Vokietijos teismas visais atvejais privalo pripažinti tokį grąžinimą? Atsakymas į šį klausimą priklauso nuo Vokietijos kolizinės normos turinio, kadangi, jei Vokietijos tarptautinės privatinės teisės norma yra kategoriška, besąlygiška, tai nuoroda į Danijos teisę apima tik materialines normas ir *renvoi* negalės būti taikomas nepaisant to, kad Danijos kolizinės normos grąžina į Vokietijos teisę. Tačiau, jei kolizinės normos nuoroda yra sąlyginė, tai yra, užsienio teisė apima ir kolizines normas, grąžinimas į *lex fori* arba trečiosios valstybės teisę yra galimas.

Vokietijos teisėje šioms skirtingoms situacijoms iliustruoti yra vartojamos dvi sąvokos²⁵:

²³ AUDIT, B. *Droit international privé, 3-ième édition*. Paryžius: Economica, 2000, p. 185-187.

²⁴ BARTIN, E.A. *Etudes de droit international privé, I tome*. Paryžius: Domat-Montchrestien, 1930, p. 233.

²⁵ LEWALD, H. *Op. cit.*, p. 526-527.

- *Gesamtverweisung* – nuoroda į užsienio teisės visumą.
- *Sachnormverweisung* – nuoroda į užsienio materialinę teisę.

Deja, ne visų valstybių teisinėse sistemose egzistuoja toks terminologijos dualizmas ir atskirti sąlygines kolizines normas nuo griežtųjų nėra taip paprasta, todėl tradiciškai *renvoi* problematika siejama su užsienio teisės, o ne kolizinės normos, turiniu.

1.5 *Renvoi* atskyrimas nuo kitų taikytinos teisės klausimų

Renvoi principo problematika yra vienas iš bendrųjų užsienio teisės taikymo aspektų, tačiau konkrečios valstybės normos parinkimas reikalauja, kad teismas išspręstų ir kitus klausimus, kurie kartais nepagrįstai tapatinami su grąžinimo koncepcija.

1.5.1 *Renvoi interprovincial*²⁶

Tai situacija, kada užsienio valstybėje, į kurios teisę nukreipia teismo vietos valstybės kolizinės normos, egzistuoja ne viena, o kelios teisinės sistemos. Pavyzdžiui, federacinėje valstybėje šalia federacinės teisės sistemos funkcionuoja ir federacijos subjektų teisės sistemos arba skirtingos teisės sistemos valstybėje (net ir unitarinėje) taikomos skirtingoms grupėms asmenų religiniu ar kitokiu pagrindu (musulmonams, žydams ir pan.). Tokiu atveju reikia nustatyti, kurią iš užsienio valstybėje veikiančių teisės sistemų teismas turės taikyti.

Vis dėlto šiuo atveju problema kyla dėl vienos valstybės civilinių įstatymų pliuralizmo (vidaus kolizija arba tarpasmeninė kolizija) ir dažniausiai tos valstybės įstatymų leidėjas priima specialias normas, išsprendžiančias konfliktus tarp nacionalinių teisės sistemų, kitaip tariant, apibrėžiančias kiekvienos koegzistuojančios civilinės sistemos taikymo ribas.²⁷

Jeigu nacionalinių kriterijų, atribojančių teisinių sistemų reglamentavimo sritį, nėra, tada teismui tenka konfliktą išspręsti pagal *lex fori*. Kitaip tariant, jei nukreipimo į pilietybės valstybės teisę ginčo santykio lokalizavimui nepakanka, reikia atsižvelgti į kitus kriterijus: teisinę ar faktinę gyvenamąją vietą ar net asmens gimimo vietą. Žinoma, toks būdas taikytinai teisei nustatyti yra dirbtinis, bet, neesant aiškių teisinių sistemų atskyrimo kriterijų, jis yra neišvengiamas.

Taigi, kitaip nei *renvoi* taikymo atveju, šioje situacijoje būtų nagrinėjantis teismas ignoruoja užsienio valstybės kolizines normas ir remiasi tik *lex fori* tarptautinės privatinės teisės nuostatomis, kurias papildo užsienio valstybėje galiojančios nuostatos, leidžiančios

²⁶ *Ibid.*, p. 588.

²⁷ LR teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga, aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21 d. Nutarimu Nr. 28.

pasirinkti vieną iš toje valstybėje pripažįstamų teisės sistemų.²⁸ Toks taikytinos teisės nustatymo principas yra įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.10 straipsnyje.

1.5.2 *Renvoi de qualifications*

Vienas iš kolizinės normos struktūros elementų – apimtis – apibrėžia materialųjį santykį, kuriam norma yra taikoma. Kadangi skirtingiems civiliniams santykiams galioja nevienodos taikytinos teisės nustatymo taisyklės, nagrinėjantis bylą teismas pirmiausia turi nustatyti ginčo santykio teisinę prigimtį. Tiesa, kvalifikavimas neretai sukelia problemų, kadangi įvairiose valstybėse teisinių kategorijų turinys yra nevienodas, be to, ir pačios teisinės sąvokos, pavyzdžiui, gyvenamoji vieta, kilnojamasis turtas, yra suvokiamos labai skirtingai. Tad teisėjui reikia atsakyti į klausimą, pagal kurios valstybės teisę ginčo santykis turi būti priskiriamas konkrečiai teisinei kategorijai.

Žinoma, kvalifikuojant pagrindinę reikšmę turi *lex fori*, tačiau, jei kolizinė norma nukreipia, pavyzdžiui, į pilietybės valstybės teisę, tai preliminarus asmens pilietybės klausimas turi būti sprendžiamas pagal užsienio valstybės įstatymus.

Šioje situacijoje *renvoi* problematika nekyla, kadangi teismas atsižvelgia į užsienio valstybėje įtvirtintus pilietybės kriterijus ne todėl, kad į juos nukreipia teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės, o todėl, kad šių klausimų reguliavimas yra išimtinė kiekvienos valstybės įstatymų leidėjo kompetencija.²⁹

²⁸ Toks taikytinos teisės nustatymo principas yra įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.10 straipsnyje (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios 2000, Nr. 74-2262).

²⁹ COURBE, P. *Droit international privé*. Paryžius: Dalloz, 2000, p. 88 - 90.

Antroji dalis

***Renvoi* problematika doktrinoje**

Stebėtinai greitai išsitvirtinusi teismų praktikoje naujoji koncepcija, neretai vadinta logine erezija ar paradoksu, doktrinoje sulaukė pasipriešinimo. Teisės teoretikai kritikavo gražinimo teoriją ir tik nedaugelis tarptautinės privatinės teisės specialistų stengėsi įrodyti *renvoi* taikymo teisinį pagrįstumą bei praktinę naudą.

Ilgą laiką vyravo nuomonė, jog komplikuoatą *renvoi* teoriją galima paneigti įrodant teiginių, kuriais ji vadovaujasi klaidingumą, tačiau loginių bei teisinių argumentų, kurie ir šiandien gajūs tarp aršiausių aptariamojo principo kritikų, nepakako ne tik dėl jų išorinės formos, bet ir dėl turinio, todėl gan greitai *renvoi* kritika papildyta praktiniais aspektais³⁰: taikymo sudėtingumas, nepriimtini rezultatai, nesugebėjimas įgyvendinti keliamus tikslus.

Remiantis išvardintais argumentais, juos skirtingai interpretuojant, doktrinoje suformuluotos tezės, pateisinančios ir paneigiančios *renvoi* principo taikymo galimybę. Būtų neįmanoma ir tiesiog netikslinga aptarti visų teisės teoretikų pozicijas tiek argumentavimo, tiek išvadų prasme, kadangi daugybė teorijų, atsiradusių iš karto po pirmųjų *renvoi* įtvirtinančių teismų sprendimų, rėmėsi tarptautinės privatinės teisės priskyrimo *ius gentium* koncepcijai³¹, kas šiandien yra globaliai nepripažįstama. Kita vertus, gausėjant mokslinių darbų kiekiui įvairiose valstybėse ir nesant galimybės jų susisteminti, vertėtų remtis tik daugiausia įtakos vėlesniems teismų sprendimams bei pozityviajai teisei turėjusiais teiginiais.

Taigi, ši *renvoi* problematikos analizė tebus žymiausių doktrinų sintezė, kritiškai įvertinant jų evoliuciją, sąlygojusią *renvoi* principo pripažinimą ar paneigimą kai kurių valstybių pozityviojoje teisėje.

2.1 Loginiai argumentai: *renvoi* principo išraiškos

Klasikinė doktrina, *renvoi* principo taikymą siejusi su užsienio teisės turinio samprata bei Prancūzijoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, supriešinusi teisės specialistus, greitai sulaukė kritikos (*E. A. Bartin, Ph. Francescakis*), kas paskatino gražinimo teorijos šalininkus (*J. P. Niboyet, P. Lerebours-Pigeonnière, H. Batiffol, J. Derruppé*) ieškoti loginių argumentų, kurie *renvoi* principui suteiktų kokybiškai naują turinį.

³⁰ Argumentų skirstymas į loginius, teisinius bei praktinius pagal: FRANCESCAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 97.

³¹ *Ius gentium* samprata pateikiama: VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 20-22.

Įvairių teiginių pagrindu suformuluotos teorijos, *renvoi* principo taikymą interpretavusios kaip užsienio valstybės materialinių normų neutralumo ginčo santykiams rezultata ar net subsidiarių teismo vietos valstybės kolizinių normų egzistavimą, išryškino problematikos subtilumą ir įgalino į *renvoi* pažvelgti per tarptautinės viešosios teisės, bendrųjų teisės principų prizmę.

2.1.1 *Gesamtverweisung*: tęstinumo tarp teismo vietos valstybės ir užsienio valstybės kolizinių normų doktrina

Tai tradicinė doktrina, išplėta Vokietijos tarptautinės privatinės teisės specialistų, kurie, kaip ir pirmieji gražinimo teoriją savo sprendimuose įtvirtinę teismai, *renvoi* taikymą motyvavo užsienio teisės vientisumu: jei kolizinė norma nurodo užsienio teisės taikymą, tai pastaroji turi būti suprantama kaip visuma, neišskiriant kolizinių ir materialiujų normų.³² Kitaip tariant, užsienio valstybės kolizinė taisyklė suvokiama kaip teismo vietos valstybės tarptautinės privatinės teisės normos tęsinys, antrasis jos taikymo etapas, tokiu būdu tarp kolizinių normų tarsi įvedant priežastinį ryšį, tam tikrą subordinaciją, savotiškai apribojančią užsienio valstybės kolizinių normų taikymo sferą.³³

Tiesa, ši teorija, kaip nesolidus *renvoi* pagrindas, greitai sulaukė kritikos: užsienio ir teismo vietos valstybės kolizinės normos nėra laikomos lygiavertėmis, todėl pastarosios negali nukreipti į trečiosios valstybės teisę, kas paneigia transmisijos galimybę, be to, jei nuoroda į užsienio teisę apima ir jos kolizinių normų taikymą, tai ir gražinimas į *lex fori* savo ruožtu privalo būti traktuojamas kaip nukreipimas į visą teisės sistemą, kas sąlygoja nesibaigiantį „teniso kamuoliuko“³⁴ efektą tarp kelių valstybių teisinių sistemų.

Kaip vienintelis įmanomas aptartosios problemos sprendimo variantas doktrinoje įvardintas teismo pareigos taikyti materialines normas po pirmojo gražinimo įtvirtinimas pozityviojoje teisėje (*stop teorija*). Tačiau, jei *renvoi* taikymo galimybė pripažįstama ir teismo vietos valstybės, ir užsienio valstybės teisėje, tai *stop teorija*, eliminavusi „teniso žaidimo“ efektą, neišvengiamai sąlygoja „*chassé – croisé*“ (pranc. – žingsnis pirmyn – žingsnis atgal)³⁵ situaciją: užsienio valstybės teismas taiko bylą nagrinėjančio teismo vietos valstybės, o pastarasis – užsienio valstybės materialines teisės normas, kas iš esmės prieštarauja pagrindiniam tarptautinės privatinės teisės tikslui – užtikrinti teismų sprendimų

³² AUDIT, B. *Op. cit.*, p. 187-188.

³³ BATIFFOL, H. *Aspects philosophiques du droit international privé*. Paryžius: Dalloz, 2002, p. 96.

³⁴ Vokietijos tarptautinės privatinės teisės specialistas Kahn vartoja *Cabinet des miroirs*, o italas Buzatti - *Lawn tennis* terminus. Vertimas pagal: MIKELĖNAS, V. *Op. cit.*, p. 121.

³⁵ Vertimas pagal: *Ibid.*.

suderinamumą. Taigi, negatyvus teisinių sistemų konfliktas neišnyksta, o pasireiškia kitokia forma.

Tiesa, aptartosios problemos iš dalies yra išspręstos Anglijos teisėje išsisknijusios dvigubo *renvoi* (angl. - *foreign court theory*) doktrinos, kurią vertėtų panagrinėti išsamiau.

2.1.2 *Foreign court theory*

Anglijos teisėje *renvoi* principo samprata gerokai skiriasi nuo klasikinio, tradicinio gražinimo teorijos suvokimo, todėl neretai ji yra įvardijama kaip *dvigubo renvoi* arba *užsienio teismo teorija* (angl. – *foreign court theory*, pranc. – *double renvoi*).

Angliškosios koncepcijos esmė – valstybės, kurios teisė yra taikytina ginčo santykiams, esamo ar hipotetinio teismo sprendimo nukopijavimas.

Pavyzdžiui, Anglijos teisme kyla Anglijos piliečio, kurio paskutinė gyvenamoji vieta buvo Italijoje, kilnojamojo turto paveldėjimo klausimas. Teismo vietos valstybės tarptautinė privatinė teisė minėtiems santykiams nurodo paskutinės testatoriaus gyvenamosios vietos valstybės teisės taikymą, o Italijos kolizinės normos nukreipia į pilietybės valstybės įstatymus, todėl Anglijos teismas, norėdamas išspręsti bylą taip kaip ir Italijos teismas analogiškoje situacijoje, privalo taikyti Anglijos teisę.³⁶

Aptariamasis gražinimo į *lex fori* aiškinimas eliminuoja „teniso kamuoliuko efektą“, kadangi teisinių sistemų konfliktas nėra interpretuojamas kaip kolizinių normų susidūrimas, todėl iš Anglijos tarptautinės privatinės teisės normos tarsi atimama galimybė – visų loginių prieštaravimų priežastis – nukreipti/grąžinti į kitos valstybės kolizines normas. Tiesa, svarbu pabrėžti, jog, siekiant išvengti „*chassé - croisé*“ situacijos, šioje stadijoje privaloma atsižvelgti į tai, ar *renvoi* principo taikymas yra pripažįstamas užsienio valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje ir elgtis priešingai. Kitaip tariant, jei gražinimo teorijos taikymas, remiantis Italijos kolizinėmis taisyklėmis, nėra galimas, tai Anglijos teismas turėtų taikyti Anglijos materialines normas, o Italijos tarptautinės privatinės teisės normai nukreipiant į užsienio teisės visumą – Italijos vidaus teisę.³⁷

Nepaisant aukščiau išdėstytų privalomų, dvigubo *renvoi* teorija neišvengė kritikos:

a) koncepcijos ištakos slypi jurisdikcinėje, teismų kompetencijoje, kas sąlygoja taikytinos teisės nustatymo proceso sudėtingumą, o tam tikrais atvejais ir teismo sprendimo nelogiškumą;

³⁶ DICEY, MORRIS. *The Conflict of Laws, Vol. II*. London: Sweet & Maxwell, 1993, p. 912.

³⁷ GRISWOLD. *Renvoi* revised. *Harvard law review*, 1938, p. 1165.

b) užsienio valstybių teismų sprendimo nukopijavimo idėja savaime yra absurdiška, skatinanti Anglijos teismų neveikimą, todėl ji gali būti taikoma tik tais atvejais, kai užsienio valstybės teismas yra kompetetingas spręsti bylą, o Anglijos teismo kompetencija tėra subsidiari;³⁸

c) *foreign court theory* esmė yra jurisdikcinės kompetencijos hierarchija, todėl jos taikymas yra labai ribotas, t.y. galimas tik tais atvejais, kai Anglijos tarptautinė privatinė teisė pripažįsta jurisdikcinės kompetencijos viršenybę prieš teisės kompetenciją reguliuoti tam tikrus teisinius santykius;³⁹

d) „teniso kamuoliuko“ situacijos neišvengiamumas transmisijos atveju. Pavyzdžiui, Anglijos teismas, sprenddamas Danijos piliečio, kurio paskutinė gyvenamoji vieta buvo Vokietijoje, nekilnojamojo turto, esančio Italijoje, paveldėjimo klausimą ir vadovaudamasis *dvigubo renvoi* teorija, grįžtų į pradinį tašką ir galėtų pradėti procesą nuo pradžių.

Apibendrinant reikėtų konstatuoti, jog kontinentinės teisės tradicijos valstybėse Anglijos doktrinos pasiūlyta *renvoi* samprata nepriėjo, nes buvo pernelyg nutolusi nuo klasikinės teorijos, be to, taikytinos teisės nustatymo sąsaja su bylos teisingumu prieštaravo išsisknijusiam viešosios ir privatinės teisės atskyrimui. Todėl Prancūzijos, Vokietijos ir kitų valstybių tarptautinės privatinės teisės specialistai vengė vadovautis *foreign court theory* teiginiais ir ieškojo kitų galimų *renvoi* principo išraiškų.

2.1.3 Užsienio valstybės materialinių normų neutralumas ginčo santykio atžvilgiu – naujas *renvoi* taikymo pagrindas

Šios doktrinos atstovai teigė, jog užsienio teisė gali ir turi būti taikoma tik tais atvejais, kai ginčo santykių reguliavimas patenka į jos materialinių normų taikymo sritį. Kitaip tariant, gražinimo teoriją siekta pagrįsti ne užsienio valstybės kolizinių normų įtraukimu į užsienio teisės sampratą, o materialinių normų, skirtų reguliuoti ginčo santykį, užsienio valstybės teisėje nebuvimu.

Vertėtų aptarti trijų autorių teiginius, kurie *renvoi* principo taikymui suteikė naują pagrindą.

Vokiečių teisininkas *von Bar*, nepaneigdamas jų ryšio, tarptautinės privatinės teisės normas atskyrė nuo materialinių pagal tikslą. Jis konstatavo, jog visų valstybių kolizinės taisyklės tėra normos, nurodančios teismo vietos valstybės arba užsienio valstybės teisės taikymą, bet kartu ir kėlė klausimą, ar galima taikyti materialines normas, skirtas reguliuoti

³⁸ FRANCESCAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 107.

³⁹ *Ibid.*

teisinius santykius, tos užsienio valstybės, kurios tarptautinė privatinė teisė nukreipia į trečiosios valstybės teisę arba gražina į *lex fori*. Ar teismo vietos valstybės įstatymų leidėjas gali išplėsti užsienio valstybės vidaus teisės taikymo sritį? Ar pagarba užsienio valstybės suverenitetui nereikalauja atsižvelgti į jos įstatymų leidėjo valią ir nepriskirti jam kompetencijos, kurios jis yra atsisakęs?⁴⁰

Von Bar atsakė į visus iškeltus klausimus teigdamas, jog užsienio valstybės materialinių normų taikymas, neatsižvelgiant į užsienio valstybėje galiojančias kolizines taisykles, reiškia, kad užsienio valstybės įstatymų leidėjas nėra traktuojamas kaip lygiavertis teismo vietos valstybės įstatymų leidėjui, pastarajam suteikiant tam tikrą viršenybę, panašiai kaip Aukščiausiam Teismui, kurio išaiškinimais privalo vadovautis visi žemesniųjų instancijų teismai. Kitaip tariant, tokiu būdu yra pažeidžiamas visuotinai pripažintas valstybių suvereniteto lygybės principas, draudžiantis valstybėms kištis į kitų valstybių vidaus reikalus, todėl nė vienai iš jų negalima priskirti kompetencijos reguliuoti tam tikrus teisinius santykius.⁴¹

Remiantis tuo, kas aukščiau išdėstyta, galima daryti išvadą, jog pagarba užsienio valstybės suverenitetui yra esminė kliūtis teisėjui, norinčiam taikyti materialines normas tos valstybės, kurios kolizinės taisyklės nukreipia į trečiosios valstybės teisę arba gražina į *lex fori*. Kitaip tariant, šiuo atveju teisėjas tarsi neturi įstatymo, kurį galėtų taikyti.

Pavyzdžiui, jei valstybės A tarptautinės privatinės teisės normos nurodo, jog jos piliečių, gyvenančių užsienyje, paveldėjimo klausimai sprendžiami pagal jų gyvenamosios vietos valstybės teisę, tai reiškia, jog valstybės A teisėje nėra materialinių normų, reguliuojančių tokius teisinius santykius. Tad, nesant nacionalinio įstatymo, teisėjas taiko gyvenamosios vietos valstybės teisę.

Analogišku nacionalinio įstatymo nebuvimo argumentu rėmėsi ir žymusis Anglijos tarptautinės privatinės teisės specialistas *Westlake*. Jis teigė, jog, nagrinėjant, pavyzdžiui, Anglijos piliečio, gyvenančio Prancūzijoje, teisinio statuso klausimą, Prancūzijos kolizinės normos nukreipia į pilietybės valstybės teisę, kurioje nėra materialinių normų, reguliuojančių asmenų (Anglijos piliečių ir užsieniečių), gyvenančių užsienyje, teisinio statuso klausimus, todėl Prancūzijos teismas gali taikyti tik gyvenamosios vietos valstybės teisės normas ir ne todėl, kad į jas nukreipia Anglijos įstatymai, bet todėl, jog pastarieji yra neutralūs ginčo santykio atžvilgiu.⁴²

⁴⁰ LEWALD, H. *Op. cit.*, p. 599-602.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Annuaire de l'Institut de droit international*, tome XVIII, 1900, p. 166-167.

Renvoi pateisinantys Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės specialisto *Lerebours–Pigeonnière* teiginiai savo prigimtimi panašūs į jau aptartas *von Bar* ir *Westlake* teorijas, tačiau galima pastebėti keletą esminių skirtumų.

Pripažindamas galimybę taikyti pirmojo laipsnio *renvoi*, *Lerebours–Pigeonnière* išskyrė dvi teismo vietos valstybės kolizinių normų rūšis pagal priešastis, įtakojusias jų priėmimą⁴³:

1. Teisinių priešasčių nulemtos kolizinės normos, kurios, anot įstatymų leidėjo, yra tinkamiausios reguliuoti tam tikrus santykius ir kurios atitinka tarptautinės prekybos ir privačių asmenų interesus.

2. Dėl politinių priešasčių sukurtos kolizinės normos, skirtos apsaugoti valstybės interesus. Pavyzdžiui, kolizinės normos, numatančios, jog visų A valstybės piliečių teisinis statusas yra reguliuojamas jų pilietybės valstybės įstatymais. Žinoma, kyla klausimas, kokios normos tokiu atveju reguliuos užsieniečių, gyvenančių A valstybėje, teisinio statuso klausimus, jei jų pilietybės valstybės (pavyzdžiui, B) kolizinės taisyklės nukreips į gyvenamosios valstybės teisę. *Lerebours – Pigeonnière*, numatydamas tokios situacijos galimybę, pažymėjo, jog šiuo atveju teisingumas reikalauja tokiems asmenims jų pilietybės valstybės teisės netaikyti, kadangi B valstybės teisėje nuorodai į pilietybės valstybės teisę nesuteikiama tokia pat reikšmė kaip ir valstybėje A ir todėl ne pilietybė lemia B valstybės normų taikymą.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, galima būtų teigti, jog kiekvienos valstybės tarptautinėje privatinėje teisėje yra dvi rūšys normų, susijusių su užsieniečių teisiniu statusu: vienos – nukreipiančios į pilietybės valstybės teisę, ir antrosios – subsidiarios, kurios, nacionalinio įstatymo reguliavimo sričiai neapimant ginčo santykių, lemia gyvenamosios vietos valstybės teisės taikymą.⁴⁴ Todėl, pavyzdžiui, Prancūzijos teisėjas Anglijos piliečio, gyvenančio Prancūzijoje, teisinio statuso klausimus spręsdamas pagal Prancūzijos įstatymus, neatsižvelgia į užsienio valstybės kolizines taisykles, o tiesiog taiko Prancūzijos subsidiariąją tarptautinės privatinės teisės normą. Šiuo atveju, kaip ir remiantis *Westlake* teiginiais, Anglijos teisė ne gražina, o tiesiog yra neutrali.

Norint įvertinti paskutiniąją *renvoi* pateisinančią teoriją, nereikėtų painioti *lex ferenda* su *lex lata*. Be abejo, kiekvienas įstatymų leidėjas, formuluodamas kolizines taisykles, gali realizuoti *Lerebours – Pigeonnière* tarptautinės privatinės teisės normoms iškeltus uždavinius,⁴⁵ tačiau ne visais atvejais įmanoma greta pirminės kolizinės normos numatyti ir

⁴³ LEREBOURS – PIGEONNIÈRE, P. Observations sur la question du renvoi. In *Journal du droit international privé*, 51 tome, *Clunet*. Paryžius: Marchal et Godde, 1924, p. 880-902.

⁴⁴ LEREBOURS – PIGEONNIÈRE, P. *Op. cit.*, p. 880-888.

⁴⁵ Geriausias to pavyzdys - jau minėtas Ciuricho civilinis kodeksas.

subsidiariją, be to, yra nepaprastai sunku atskirti, kuri kolizinė norma yra nulemta politinių, o kuri – teisinių priežasčių. Ir galiausiai, taikant subsidiariąsias kolizines normas, nukreipimas į trečiosios valstybės teisę tampa neįmanomu, todėl *renvoi* tėra priemonė *lex fori* taikymo srities išplėtimui, visiškai neatitinkanti tarptautinės privatinės teisės tikslų.

2.1.4 Apatridinio ginčo santykio teorija

Apatridinio ginčo santykio teorijos atstovai teismo vietos valstybės materialinių normų taikymą ginčo santykiui, turinčiam tarptautinį elementą, siekė pagrįsti vienašalių kolizinių normų egzistavimu, paneigiančiu užsienio valstybės teisės taikymo galimybę, o kartu ir *renvoi* taikymo prielaidas. Jie tvirtino, jog teismo vietos valstybės vienašalių kolizinių normų paskirtis – *lex fori* taikymo srities ribų nustatymas, todėl nukreipimas į užsienio valstybės vidaus įstatymus, o juo labiau į kolizines normas, tiesiog yra neįmanomas. Kitaip tariant, *lex fori* nesant normos, reguliuojančios ginčo santykį, reikėtų kalbėti ne apie teisinių sistemų konfliktą, o teisės spragą, ginčo santykį „be pilietybės“, t. y. tokį, kurio nereguliuoja jokios valstybės įstatymai.

Esant tokiai situacijai, garsus Prancūzijos doktrinos atstovas *J. P. Niboyet* *lex fori* taikymą motyvavo viešosios tvarkos išlyga, o ne užsienio kolizinės normos taikymu, su sąlyga, kad nagrinėjamas teisinis santykis yra tiesiogiai susijęs su teismo vietos valstybe.⁴⁶

Visgi reikėtų pastebėti, jog ir ši teorija turi trūkumų, kadangi ją taikant neišvengiamai kyla aptartosios „užburto rato“ bei „*chassé - croisé*“ problemos. Todėl, matyt, vertėtų vadovautis vyraujančia nuomone: vienašalių kolizinių normų kontekste *renvoi* principas negali būti taikomas.

Tačiau kaip tokiu atveju Prancūzijos teismas turėtų spresti, pavyzdžiui, Niujorke gyvenančio belgo teisinio statuso reguliavimo klausimą, jei, remiantis Belgijos teise, reikia taikyti jo pilietybės valstybės įstatymus, o Niujorko valstijos teisė nukreipia į gyvenamosios vietos valstybės teisę? Anot *J. P. Niboyet*, tokiu atveju reikėtų remtis teise tos valstybės, kurios teisinė sistema yra panašiausia į *lex fori*, kas yra įmanoma vienašales kolizines normas traktuojant kaip dvišales, galinčias nukreipti ir į užsienio valstybės teisę.⁴⁷ Pavyzdžiui, Prancūzijos Civilinio Kodekso 3 straipsnio 3 dalis numato, jog Prancūzijos piliečių teisinio statuso klausimas turi būti sprendžiamas pagal Prancūzijos įstatymus, todėl Niujorke gyvenančiam Belgijos piliečiui reikėtų taikyti jo pilietybės valstybės teisę.

⁴⁶ NIBOYET, J. P. *Addendum au traité de droit international privé français, II tome*. Paryžius: Sirey, 1939, p. 15-27.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 30-46.

Tačiau, ar toks vienašalių kolizinių normų transformavimas neprieštarauja įstatymų leidėjo tikslams? Ar neiškreipiama kolizinės normos esmė?

Skirtingai nei *J. P. Niboyet*, Italijos tarptautinės privatinės teisės mokyklos atstovas *Anzilotti* užsienio teisės taikymą apatridiniam ginčo santykiui grindė specialiuųjų ir bendrųjų normų kolizijos sprendimo taisykle.⁴⁸

Anzilotti teigė, jog kiekvienoje teisinėje sistemoje egzistuoja dvi rūšys normų: bendrosios, reglamentuojančios teisinius santykius iš esmės, ir specialiosios, nurodančios taikytiną teisę (kolizinės normos). Todėl, vadovaujantis bendruoju teisės principu *lex specialis derogat*, ginčo santykiui, turinčiam tarptautinį elementą, turi būti taikomos tarptautinės privatinės teisės normos, tačiau, jei pastarosios nukreips į kitos valstybės įstatymus, remdamasis minėtu principu, teismas pateks į „užburta ratą“, todėl, norint išvengti tokios situacijos ir užtikrinti teisinių sistemų bei teismų sprendimų harmoniją, anot *Anzilotti*, užsienio valstybės teisėje, į kurią nukreipia *lex fori*, principas *lex specialis derogat* neturėtų būti pripažįstamas. Kitaip tariant, bendrųjų teisės principų absoliutus galiojimas įmanomas tik esant vidiniam teisiniam santykiui, o tais atvejais, kai ginčo santykis turi užsienio elementą, tarptautinės privatinės teisės tikslai leidžia nukrypti nuo minėtų principų taikymo, tokiu būdu išvengiant nesibaigiančio transmisijos iš vienos valstybės teisės į kitą (vėlgi pripažįstamas tik gražinimas į *lex fori*).⁴⁹

Vis dėlto *Anzilotti* teorijos pagrindumas kelia abejonių, kadangi užsienio valstybės teisės taikymas yra inicijuojamas teismo vietos valstybės kolizinių normų, todėl susiejus bendrųjų principų taikymą su įstatymo leidėjo valia, būtų pažeista jų esmė, nes teisės principų egzistavimas nėra ir neturi būti sąlygojamas pozityviosios teisės. Kita vertus, nepagrįstas ir kolizinių bei materialinių normų skirstymas į bendrąsias ir specialiąsias. Kaip gali kolizinė norma, nurodanti taikytiną teisę, būti speciali materialinės normos, reguliuojančios ginčo santykį iš esmės, atžvilgiu? Kaip, pavyzdžiui, būtų galima prilyginti Vokietijos civilinio kodekso taisyklę, numatančią, jog asmens teisinio statuso klausimai yra spęstini pagal jo pilietybės valstybės įstatymus, normai, kuri fiksuoja asmens pilnametystę? Juk skirstymas į bendrąsias ir specialiąsias normas remiasi reguliuojamų santykių apimtimi⁵⁰, tuo tarpu kolizinės normos tiesiogiai nereguliuoja, o tik nurodo taikytiną teisę. Taigi, nors kiekvienos valstybės teisės sistema yra vienalytė ir jos struktūrinės dalys privalo būti aiškinamos sistemiškai, tačiau jų sujungimas į nedalomą visumą aptariamojoje situacijoje prieštarauja ne tik įstatymų leidėjo tikslams, bet ir paneigia skirtingą minėtų normų prigimtį.

⁴⁸ ANZILOTTI, D. *Lezioni di diritto internazionale privato*. Milan, 1939, p. 73-79.

⁴⁹ ANZILOTTI, D. *Corso di diritto internazionale privato*. Roma: Authenaeum, 1925, p. 75-80.

⁵⁰ Teisės normų skirstymas pagal: VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p.229-230.

Dar vienas neigiamas apatridinio teisinio santykio doktrinos aspektas – jos nerealamas. Dauguma pozityviojoje teisėje įtvirtintų tarptautinės privatinės teisės normų yra daugiašalės, o tai reiškia, kad jų tikslas yra ne *lex fori* taikymo srities apibrėžimas, tačiau bendro pobūdžio kolizijų sprendimo įtvirtinimas. Taigi, teismo vietos valstybės materialinių normų taikymas, remiantis vienašalėmis kolizinėmis normomis, apskritai neturėtų būti siejamas su gražinimo situacija.

2.1.5 Išimtinės nacionalinės teisės kompetencijos tarptautinėje privatinėje teisėje doktrina

Nepaisant kai kurių skirtumų nuo aptartosios apatridinio teisinio santykio doktrinos, *Fiore* ir *Frankenstein* teorijos⁵¹ taip pat remiasi idėja, jog tam tikri teisiniai santykiai, turintys tarptautinį elementą, gali būti reguliuojami išimtinai tik vienos valstybės materialinėmis normomis.

Norint suprasti pirmąją teoriją, reikėtų prisiminti Italijos tarptautinės privatinės teisės mokyklą,⁵² kurios atstovų suformuluotų teiginių įkvėptas *Fiore renvoi* principo taikymą siekė pagrįsti mokliškai: akcentuodamas įstatymų individualumą, jis ieškojo teisinių santykių, kurių reguliavimas būtų išimtinė vienos valstybės įstatymų leidėjo kompetencija (analizavo asmens teisinio statuso bei paveldėjimo klausimus).⁵³

Remiantis *Fiore* teorija, visi asmenys yra politinės bendruomenės – valstybės nariai, todėl jie privalo paklusti suvereno, kuriam suteikė valdžią, valiai, būtent todėl jų pilietybės valstybės įstatymų leidėjas yra vienintelis, galintis reguliuoti tokių asmenų teisinio statuso ir su juo susijusius klausimus.⁵⁴ Tiesa, kiekvienos valstybės įstatymų leidėjai tokius klausimus reguliuoja skirtingai: vieni atsižvelgia į asmens gyvenamąją vietą, kiti – ne. Todėl, pasak *Fiore*, apie *renvoi* principą apskritai nereikėtų kalbėti, kadangi šiuo atveju tarptautinės privatinės teisės normos turėtų būti suvokiamos kaip neatskiriama materialinių normų, reguliuojančių asmens teisinio statuso klausimus dalis arba jas papildantis elementas. Kitaip

⁵¹ Dažnai įvardijamas kaip išimtinės nacionalinės teisės kompetencijos tarptautinėje privatinėje teisėje teorijos.

⁵² Žymiausias Italijos tarptautinės privatinės teisės mokyklos atstovas *Mancini* atskaitos tašku laikė teisės individualumą, o pilietybę - tarptautinės privatinės teisės pamatu. Jis teigė, jog įstatymai yra individualūs, kitaip tariant, reguliuojantys tik vienos valstybės piliečių, nepaisant jų buvimo vietos, teisinius santykius. Todėl subjektų pilietybė yra vienintelis kriterijus, leidžiantis nustatyti, ginčo santykiui taikytiną teisę. Cit. pagal: BARTIN, E. A. *Op. cit.*, p. 166-190.

⁵³ *Journal de droit international, Clunet*. Paryžius: Marchal et Godde, 1901, p. 424-442.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 681.

tariant, kiekvienu konkrečiu atveju pakanka nustatyti asmens pilietybę ir jo teisinio statuso klausimus reguliuoti pagal pilietybės valstybės teisę.⁵⁵

Atsiribojant nuo Italijos mokyklos kritikos, aptariamoji teorija vis dėlto kelia dviprasmiškus klausimus. Ar iš tiesų, pavyzdžiui, Anglijos įstatymų leidėjas, numatydamas, kad Anglijoje gyvenančių užsieniečių teisinio statuso klausimus reguliuoja Anglijos, kaip gyvenamosios vietos valstybės, įstatymai, uzurpuoja užsieniečių pilietybės valstybės įstatymų leidėjo kompetenciją? Tiesa, ir pats *Fiore* minėtas nuostatas laikė ydingomis, atsirandančiomis pasisavinant įstatymų leidybos teisę. Todėl jos, nors ir privalomos Anglijos teismams, dėl neatitikimo logikos bei efektyvumo reikalavimams neturėtų būti taikomos tarptautinį elementą turintiems santykiams. Remiantis tokiu požiūriu, kolizinių normų nuoroda į gyvenamosios valstybės teisę bus teisėta tik tuo atveju, kai įstatymų leidėjas ją numatys nacionaliniams subjektams.⁵⁶

Taigi, tarp pilietybės ir gyvenamosios vietos kriterijų pastebima tam tikra hierarchija, antrajam jų suteikiant tik šalutinį vaidmenį. Visgi toks laipsniavimas tarptautinėje privatinėje teisėje yra nepagrįstas, kadangi kiekvienos valstybės įstatymų leidėjas, kurdamas kolizines normas asmens teisinio statuso srityje, yra laisvas pasirinkti vieną iš minėtų kriterijų ir jį taikyti visų, o ne tik nacionalinių teisės subjektų atžvilgiu, be to, pilietybės ir gyvenamosios vietos kriterijai *a priori* traktuoti kaip lygiaverčiai ir tik istorinės aplinkybės lėmė nuorodos į pilietybės valstybę dominavimą kontinentinės teisės tradicijos valstybėse.⁵⁷

Paraleliai vertėtų paminėti 1910 m. Italijos ir 1912 m. JAV teismų sprendimus: Florencijos Aukščiausiasis Teismas pripažino Italijos teismo sprendimo, susijusio su Italijos piliečio teisiniu statusu, galiojimą užsienio valstybėse,⁵⁸ o Masačusetso valstijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog kiekviena valstybė turi teisę reguliuoti tarptautinius privatus teisinius santykius, kylančius tarp asmenų, gyvenančių jos teritorijoje.⁵⁹

Šie skirtingi teismų sprendimai atspindi koncepcijų, kuriomis remiasi įstatymų leidėjai skirtumus, todėl kyla klausimas, ar iš tiesų galima nuspręsti, jog vienas iš taikytinos teisės nustatymo kriterijų yra pranašesnis už kitą ir tik vienas iš jų yra teisiškai pagrįstas. Matyt, priešingai, kadangi anglų – amerikiečių teisės pavyzdys įrodo, jog išimtinė pilietybės valstybės įstatymų leidėjo kompetencija nėra universaliai pripažįstama pozityviojoje teisėje, o tai griaua visos *Fiore* teorijos pagrindus.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 689.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 689.

⁵⁷ LEWALD, H. *Op. cit.*, p. 610.

⁵⁸ 1910 m. balandžio 28 d. Florencijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas. *Giurisprudenza italiana, 1910, I, 922; Clunet*. Paryžius: Marchal et Godde, 1911, p. 669.

⁵⁹ LORENZEN. Cases on conflicts of laws, 2^e edition. In *Clunet*. - Paryžius: Marchal et Godde, 1913, p. 1341.

Panašios į aptartojo teoretiko idėjos įtvirtintos ir vokiečių mokslininko *Frankenstein* darbuose.

Frankenstein teigė, jog nustatyti kiekvienos valstybės įstatymų taikymo srities asmenų atžvilgiu *a priori* neįmanoma, tačiau egzistuoja du principai įgalinantys tą padaryti kiekvienu konkrečiu atveju.

Valstybių privatinės teisės normos reguliuoja santykius tarp asmenų, kurie yra šios valstybės piliečiai, taip pat santykius, susijusius su daiktais, esančiais suvereno teritorijoje. Valstybės teritorinė kompetencija ir kompetencija asmenų atžvilgiu remiasi socialiniais psichologiniais aspektais, kitaip tariant, asmenų pilietybė bei daiktų buvimo vieta yra pirminiai kriterijai, pagal kuriuos kiekviena valstybė pripažįsta savo kompetenciją reguliuoti tam tikrus santykius arba ją deleguoja užsienio valstybės teisei dėl, taip vadinamo, antrinio kriterijaus egzistavimo.⁶⁰ Ir, anot *Frankenstein*, tik tos kolizinės normos, kuriose įtvirtinta pirminė nuoroda, formuoja tarptautinę privatinę teisę.⁶¹

Pavyzdžiui, Danijos piliečio, kurio paskutinė gyvenamoji vieta buvo Vokietijoje, turto paveldėjimo klausimai *a priori* yra reguliuojami Danijos įstatymais, o Vokietijos tarptautinės privatinės teisės normos tik konstatuoja šią realybę ir Danijos teisei deleguoja ginčo santykio reguliavimo kompetenciją. Tačiau Danijos kolizinės normos nustato, jog jos piliečių, gyvenančių užsienyje, teisinius santykius reguliuoja jų gyvenamosios vietos valstybės materialinės normos. Ar šioje situacijoje reiktų „priimti“ grąžinimą į Vokietijos teisę, kuri savo ruožtu nenumato tokios galimybės, o tiesiog suteikia išimtinę kompetenciją asmens pilietybės valstybės (Danijos) teisei? Taip, nes dėl *renvoi* principo Danijos ir Vokietijos teismai taikys Vokietijos teisę, o tai realizuos vieną iš tarptautinei privatinei teisei keliamų – sprendimų harmonizavimo – tikslų.

Nepaisant originalaus *renvoi* taikymo pagrindimo, *Frankenstein* teorija gali būti kritikuojama, kadangi: pirma, teisinė harmonija, pasiekama gyvenamosios vietos kriterijui suteikiant antraeilį vaidmenį, galėtų būti realizuota ir tais atvejais, jei ji būtų laikoma pirminiu kriterijumi, atitinkamai pilietybę išstumiant į antrąjį planą, be to, egzistuoja teisės normos (pvz., Anglijos teisėje) nepaklūstančios pirminio ir antrinio kriterijaus taisyklėms.

Tiesa, kaip pozityvų įnašą pagrindžiant *renvoi* taikymą būtų galima įvardinti *Fiore* ir *Frankenstein* siekį paneigti „teniso kamuoliuko efekto“ bei „*chassé - croisé*“ priekaištus tikslinant teisinių sistemų konflikto turinį.

⁶⁰ Pavyzdžiui, jei užsienio valstybės tarptautinės privatinės teisės normos numato, jog piliečių, esančių užsienio valstybėje teisinis statusas yra reguliuojamas jų gyvenamosios vietos valstybės įstatymais, toks antrinis kriterijus bus gyvenamoji vieta.

⁶¹ LEWALD, H. *Op. cit.*, p. 611-612.

Abiejų autorių teorijose teigiama, jog negatyvus teisinių sistemų konfliktas kyla dėl to, kad kiekvienoje teisinėje sistemoje įtvirtinti skirtingi taikytinos teisės nustatymo kriterijai. Taigi, norint išvengti kolizinių taisyklių sandūros, reikėtų įvesti tam tikrą teisinių sistemų hierarchiją: vienai jų pripažįstant *renvoi* principą, kitai tokia pati galimybė neturėtų būti suteikiama. Todėl, pavyzdžiui, Prancūzijos teismas Anglijos piliečio, gyvenančio Prancūzijos teritorijoje, teisinio statuso klausimus turėtų spręsti pagal Anglijos, kaip jo pilietybės valstybės, vidaus teisę, o Anglijos piliečio, gyvenančio Italijoje, – pagal Italijos vidaus įstatymus, nepaisant to, jog Italijos kolizinės normos nukreipia į Anglijos teisę. Savo ruožtu Anglijos, kaip pilietybės valstybės, teisinė sistema neturėtų priimti grąžinimo, sąlygoto Prancūzijos kolizinių normų, nei antruoju atveju – Italijos tarptautinės privatinės teisės normų, kadangi negatyvus konfliktas privalo būti išspręstas tarp visų ryšių su aptariamuoju teisiniu santykiu turinčių teisinių sistemų, vadovaujantis jų pirmenybe pilietybės valstybės teisės atžvilgiu.⁶²

Vis dėlto vertėtų pastebėti, kad aptartuoju būdu sėkmingai paneigti *renvoi* taikymo trūkumus galima tik tais atvejais, kai kiekvienos su ginčo santykiu tiesiogiai susijusios teisinės sistemos kolizinių normų hierarchija atitinka nustatytą teismo vietos valstybės teisėje, tačiau įvesti hierarchiją tarp kai kurių valstybių kolizinių normų nuorodų yra tiesiog neįmanoma. Pavyzdžiui, asmens teisinio statuso srityje vienos valstybės tarptautinės privatinės teisės normoms nukreipiant į pilietybės valstybės teisę, kitos – į teisės akto sudarymo valstybės įstatymus, aukščiau aptartųjų doktrinų teiginiai yra nepritaikomi, kadangi neįmanoma įvesti hierarchinio ryšio tarp tokių skirtingų užsienio teisės nustatymo kriterijų.⁶³ Kita vertus, tokios hierarchijos, kuri būtų pritaikoma kiekvienu atveju nustatymas yra ydingas, kadangi kiekvienas teisinis santykis yra specifinis, todėl ir vienos nuorodos viršenybė prieš kitą privalo būti nustatoma atsižvelgiant į kolizinės normos apimtį.⁶⁴

2.2 Teisiniai argumentai

Teisinių *renvoi* principo taikymo pagrindų tyrimo, papildančio aptartuosius loginius argumentus, tikslas – atsakyti į klausimus: ar ginčo santykiui taikytinos teisės nustatymas pagal užsienio valstybės kolizines taisykles yra teisėtas ir tikslingas, ar teismo vietos

⁶² LEWALD, H. *Op. cit.*, p. 614-615.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Pavyzdžiui, kilus asmens veiksnio klausimui šeimos teisės srityje, nuoroda į pilietybės valstybės teisę turėtų būti laikoma prioritetine nuoroda į sandorio sudarymo vietos valstybės teisę atžvilgiu, tačiau, paprastųjų sandorių atveju, situacija būtų priešinga. Todėl *renvoi* principo taikymo ne/pripažinimas netiesiogiai remtųsi ne tik nuorodos turiniu, bet ir kolizinės normos apimtimi.

valstybės tarptautinės privatinės teisės normos yra imperatyvios, o gal, nustačius jų nesuderinamumą su užsienio valstybės teisėje įtvirtintais taikytinos teisės nustatymo kriterijais, jos tampa tik gaire, pasiūlymu teismui.

2.2.1 Suverenitetų konflikto teorija

Žymiausias prancūziškosios doktrinos, kritikuojančios *renvoi* principo taikymą, atstovas E. A. *Bartin* teigė, jog tarptautinės privatinės teisės norma yra teisinė valstybės suvereniteto išraiška, todėl ji turi būti laikoma imperatyvia, o kelių valstybių kolizinių normų konfliktas suvokiamas kaip valstybių suverenitetų sandūros atspindys.⁶⁵

Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad teismo vietos valstybės kolizinių normų absoliutaus imperatyvumo konstatavimas kartu reiškia ir atitinkamos imperatyvios užsienio valstybės tarptautinės teisės normos netoleravimą, kadangi kiekvienos valstybės įstatymų leidėjas vienašališkai nustato tiek savo kompetenciją, tiek ir galimus jos apribojimus. Kita vertus, kolizinių normų konflikto egzistavimo pripažinimas nubrėžia suverenių galių ribas tam, kad būtų pasiektas tarptautinės privatinės teisės pagrindinis – koordinavimo – tikslas teisinių sistemų ir jurisdikcijų lygmenyje.⁶⁶

Taigi, kolizinių normų konflikto kaip valstybių suverenitetų sandūros išraiškos teorija kritikuotina dėl keleto priežasčių.

Pirma, svarba, suteikiama ryšiui tarp užsienio valstybės įstatymų leidėjo ir tos valstybės kolizinių normų, remiasi dar viduramžiais susiformavusia tarptautinės privatinės teisės samprata, kuri kolizinių normų konfliktą laikė įstatymų taikymo erdvėje srities nustatymo klausimu, o galimybę riboti įstatymo leidėjo kompetenciją reguliuoti privatinis teisinius santykius, turinčius tarptautinį elementą, remiantis tokių santykių specifika bei teisingumo principu, pripažino tik išimtiniais atvejais.⁶⁷ Tačiau šiandien, kada įstatymų teritorialumo principui nebeteikiama tiek daug reikšmės, atsižvelgimą į užsienio valstybės kolizines normas reikėtų traktuoti ne kaip pagarbą užsienio valstybės suverenitetui, o kaip tarptautinei privatinei teisei keliamų uždavinių, ypač teismo sprendimu sukurtos teisinės situacijos tarptautinio pripažinimo, įgyvendinimą.

Kita vertus, *renvoi* atveju teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės inicijuoja užsienio valstybės tarptautinės privatinės teisės normos taikymą, todėl, net ir pripažįstant, jog užsienio valstybės kolizinė norma yra užsienio valstybės įstatymų leidėjo valios išraiška, visgi jos

⁶⁵ BARTIN, E. A. *Op. cit.*, p. 233.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 234-240.

⁶⁷ FRANCESCAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 123-134.

taikymas netiesiogiai priklauso nuo teismo vietos valstybės įstatymo leidėjo, todėl apie pastarosios suvereniteto pažeidimą nėra prasmės kalbėti, be to, nukrypimas nuo *lex fori* tarptautinės privatinės teisės normos ir *renvoi* taikymas yra teisėtas ir pagrįstas dar ir todėl, jog tarptautinės privatinės teisės norma nėra įprastinė teisės norma, o tik būdas, priemonė taikytinai teisei nustatyti.⁶⁸

Antra, suvereniteto koncepcijos taikymas sprendžiant negatyvius teisinių sistemų konfliktus yra nepagrįstas, kadangi suverenitetų konfliktas gali kilti tik dėl materialinių normų skirtumų tais atvejais, kai kiekvienos valstybės įstatymuose yra įtvirtinta jų išimtinė kompetencija reglamentuoti tam tikrus teisinius santykius, tačiau pastaruoju atveju egzistuoja pozityvusis teisinių sistemų konfliktas, todėl kalbėti apie suverenitetų sandūrą negatyviojo konflikto prasme nėra tikslinga, kadangi nė vienos valstybės materialinės normos ginčo santykio tiesiog nereguliuoja. Kitaip tariant, negatyvusis suverenitetų konfliktas neegzistuoja, todėl teismas, sprenddamas bylą gali taikyti tiek vienos, tiek ir kitos valstybės įstatymus, atsižvelgdamas į teisinio santykio glaudesnę ryšį su viena iš jų.⁶⁹

Žinoma, prisiminus *E. A. Bartin* teoriją, galima būtų prieštarauti tam, kas aukščiau išdėstyta, teigiant, jog kolizinių normų lygmenyje suverenitetų sandūra visgi išlieka įmanoma ir negatyviojo teisinių sistemų konflikto atveju, kadangi kiekvienos valstybės įstatymų leidėjas tai pačiai kolizinės normos apimčiai numato skirtingas nuorodas, todėl, pasirinkus tik vieną iš jų, pažeidžiamas kitos valstybės suverenitetas, išreikštas kolizinėje normoje. Taigi, norėdamas išvengti minėtų prieštaravimų, teismas turėtų atsižvelgti į valstybių, su kuriomis ginčo santykis yra susijęs, kolizinių taisyklių tarptautinį pripažinimą⁷⁰, kitaip tariant, kriterijaus taikytinai teisei nustatyti pasirinkimą turi nulemti tarptautinė praktika.⁷¹

Apibendrinant reikėtų konstatuoti, jog tarptautinis privatinis santykių pobūdis savaime eliminuoja suverenitetų konflikto koncepcijos taikymą, kadangi tarptautinės bendruomenės egzistavimo pagrindas yra valstybių suverenitetų apribojimas.

Galiausiai, aptariamoji doktrina gali būti paneigta dėl suvereniteto sampratos, perimtos iš viešosios tarptautinės teisės⁷², kuri neturėtų būti taikoma tarptautinėje privatinėje teisėje, kadangi, priešingu atveju, ji apskritai paneigtų užsienio teisės taikymo galimybę.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 134

⁶⁹ AUDIT, B. *Op. cit.*, p. 185-186.

⁷⁰ Pavyzdžiui, teismas neturėtų vadovautis nuoroda, kuri klausimams, susijusiems su asmens teisiniu statusu, nurodo valstybės, kurioje asmuo sudarė sandorį, teisės taikymą, kadangi ji visuotinai pripažinta kaip netinkama.

⁷¹ FRANCESKAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 134-136.

⁷² Plačiau apie suvereniteto sampratą viešojoje tarptautinėje teisėje: VADAPALAS, V. *Op. cit.*, p. 174-182.

2.2.2 Privačių interesų apsaugos teorija

Privačių interesų teorijos pradininkai, akcentuodami privatinį tarptautinės privatinės teisės pobūdį, pirmieji pripažino gražinimo teorijos taikymo naudą ne bendrąja prasme, o tik tam tikrose srityse arba tam tikrų teisės normų kontekste. Jie teigė, jog net kolizinių taisyklių konfliktą aiškinant kaip dviejų ar daugiau valstybių suverenitetų sandūrą, visgi *renvoi* principo taikymas, kaip teisinių sistemų koordinavimo priemonė, išreiškianti galimybę „gyventi kartu“, išlieka pagrįstas ir būtinas siekiant užtikrinti privačių asmenų, dalyvaujančių tarptautinėje prekyboje, interesus.

Taigi, vertėtų išsamiau apžvelgti tarptautinei privatinei teisei keliamus tikslus, kurių įgyvendinimas netaikant gražinimo teorijos taptų sudėtingas ar net neįmanomas.

Teismų sprendimų harmonija

Renvoi principui keliamas pagrindinis uždavinys – vienodas tų pačių teisinių santykių aiškinimas skirtingų valstybių teisinėse sistemose – yra tarptautinei privatinei teisei keliamo teisinių sistemų koordinavimo tikslo konkretizavimas, užtikrinantis tiek teisinių santykių dalyvių, tiek trečiųjų asmenų teisinį saugumą ir atitinkantis jų teisėtus lūkesčius.⁷³

Tiesa, norint pasiekti teismų sprendimų harmoniją, pirmiausia reikia, kad kiekvienoje valstybėje tie patys santykiai būtų traktuojami kaip turintys užsienio elementą, tačiau taip dažniausiai nėra, kadangi kai kurios valstybės savo vidaus įstatymų taikymą tam tikriems teisiniams santykiams išplečia net ir už savo jurisdikcijos ribų⁷⁴, todėl pagrindinė kliūtis minėtam tikslui pasiekti – skirtinga tarptautinės privatinės teisės normų taikymo sritis įvairiose valstybėse ir vienašalių kolizinių taisyklių egzistavimas.⁷⁵

Žinoma, geriausia priemonė prieštaravimams pašalinti yra materialinių teisės normų unifikavimas tarptautiniu mastu, tačiau dėl nacionalinių sistemų skirtumų tai yra įmanoma ne visose srityse.

Tuo tarpu kalbant apie teisinių sistemų neigiamus konfliktus bei galimus jų sprendimus, teismų sprendimų harmonija įgauna kitą prasmę. Tai nėra vien tik siekis suderinti reglamentavimą visose su ginčo santykiu susijusiose valstybėse, o efektyvi harmonija, pasiekama netaikant materialinių normų tos užsienio valstybės, kurios kolizinės taisyklės

⁷³ BATIFFOL, H. *Op. cit.*, p. 233-235.

⁷⁴ Pavyzdžiui, tėvų ir vaikų santykius reguliuojantys įstatymai.

⁷⁵ FRANCESCAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 145-149.

remiasi kitokiu taikytinos teisės nustatymo kriterijumi nei į jas nukreipusios teismo vietos valstybės tarptautinės privatinės teisės normos.⁷⁶

Tačiau kyla klausimas, ar kitų nei nurodo teismo valstybės kolizinės normos įstatymų taikymas yra teisėtas?

Atsakymas, kurį pateikia privatinųjų interesų teorija, yra aiškus ir įtikinantis: būtina spręsti teisinių sistemų konfliktus, net jei tai reikštų taikymą tos valstybės įstatymų, į kuriuos teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės tiesiogiai nenukreipia, tačiau jų taikymas yra vienintelė priemonė, užtikrinanti teismų sprendimų suderinamumą. Be abejo, šis teiginys nėra absoliutus ir gali būti pritaikomas tik tam tikriems teisiniams santykiams.

Pirmiausia reikia paminėti asmens teisinio statuso klausimus, kurių tęstinumo laike ir erdvėje užtikrinimas yra pagrindinis teisės, kaip įvairių subjektų santykių reguliavimo priemonės, uždavinys.⁷⁷ Todėl, pavyzdžiui, užsieniečiui turėtų būti taikoma jo pilietybės valstybės teisė, kuri jo teisinio statuso klausimus reglamentuoja pilietybės valstybėje ir kuri, tikėtina, privalo būti taikoma nepaisant asmens gyvenamosios vietos pokyčių.⁷⁸

Ar aptariamoji teorija yra pritaikoma tokiems teisiniams santykiams kaip, pavyzdžiui, bankrotas, paveldėjimas, kurių tąsa dėl jų prigimties yra įmanoma tik erdvėje? Turbūt ekonominių interesų svarba bei vieningo teisinio reguliavimo privalumai šioje srityje nekelia abejonių, tad platesnė analizė nėra tikslinga.

Užsienio teismų sprendimų pripažinimas

Neretai yra teigiama, jog teismo sprendimas, priimtas taikant teisę, į kurią nukreipia užsienio valstybės kolizinės normos, bus lengviau pripažįstamas pastarojoje valstybėje, kas savo ruožtu atitiks teisinio santykio dalyvių interesus. Tačiau toks *renvoi* principo taikymo argumentavimas yra ydingas dėl keleto priežasčių: įstatymo leidėjo funkcija nėra teismų sprendimų harmonijos užtikrinimas, be to, nelogiška būtų tapatinti teisinių sistemų ir jurisdikcijų konfliktus ir galiausiai, grąžinimo teorijos taikymas negali užtikrinti automatiško užsienio valstybių teismų sprendimų inkorporavimo į kitos valstybės teisinę sistemą, kuris priklauso nuo daugybės kitų sąlygų išpildymo.⁷⁹

⁷⁶ LOUIS-LUCAS, P. *Op. cit.*, p. 6-7.

⁷⁷ Visais istoriniais laikotarpiais buvo ir yra pripažįstama, jog tokia tąsa yra svarbesnė nei pats teisinis reguliavimas (teisės personalizmo idėja).

⁷⁸ FRANCESKAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 149-150.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 810 straipsnis. (su pakeitimais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340. Plačiau apie užsienio teismų sprendimų pripažinimą: BATIFFOL, H. *Op. cit.*, p. 300-305.

⁸¹ FRANCESKAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 150-151.

Teismo vietos valstybės vidaus teisės normų taikymas

Privatinių interesų teorijos pagrindas – individualių interesų satisfakcija, atrodytų, yra nesuderinamas su išimtinio teismo vietos valstybės vidaus teisės normų taikymu. Vis dėlto visiškai atriboti privačių ir valstybės interesų neįmanoma, kadangi tam tikrų santykių valstybinis reguliavimas demokratiškoje visuomenėje yra būtinas. Žinoma, pastarojo teiginio absoliutinti taip pat nereikėtų, netgi, priešingai, *lex fori*, į kurią gražina užsienio valstybės tarptautinė privatinė teisė, taikymas ginčo santykiams, turintiems tarptautinį elementą, turėtų būti pagrįstas teismo sprendimo, kuris efektyviau ir priimtinau išspręstų ginčo santykius, priėmimo galimybe. Kita vertus, reikia pripažinti, jog teisėjas geriau išmano teismo vietos valstybės teisę ir tinkamas pastarosios taikymas kartais geriau atitinka privačius interesus (net ir tarptautiniu mastu) nei neteisingas užsienio valstybės įstatymų interpretavimas.⁸¹

Teisinių sistemų koordinavimas

Nesant galimybės taikyti užsienio valstybės teisės normas dėl to, kad jos klausimų reguliavimą gražina *lex fori* kompetencijai, pastarųjų taikymas yra ne tik pateisinamas, bet ir būtinas teisinių sistemų koordinavimo tikslui pasiekti.

Kolizinių taisyklių koordinacinė funkcija⁸² yra nenuginčijama, kadangi teisinių sistemų koordinavimas apima ne tik materialines, bet ir tarptautinės privatinės teisės normas, o *renvoi* yra priemonė tokiam tikslui, kuris remiasi ne taisyklių unifikavimu, bet kiekvienos kolizinės normos vaidmens išsaugojimu, pasiekti. Kitaip tariant, užsienio valstybės kolizinė norma yra taikoma, nes į ją nukreipia teismo vietos valstybės kolizinės normos, todėl *renvoi* koncepcijos taikymas šiuo atveju garantuoja teisinių sistemų bendradarbiavimą, reikalaujantį abipusio nacionalinių interesų apribojimo.

Pagarba įgytoms teisėms

Žymus tarptautinės privatinės teisės specialistas *Raape renvoi* taikymą motyvavo ne teoriniais argumentais, o akivaizdžiai naudingais jo rezultatais. Jis teigė, jog, pavyzdžiui, Šveicarijos piliečiui sudarius santuoką su savo dukterėčia Rusijoje, kur yra ir jų gyvenamoji vieta, ši sąjunga galėtų abiejų teisinių sistemų atžvilgiu, kadangi Šveicarijos tarptautinė privatinė teisė nukreipia į Rusijos teisinę sistemą, kurios materialinės normos pripažįsta tokios santuokos galiojimą, o kolizinės taisyklės nurodo gyvenamosios vietos valstybės (Rusijos) vidaus įstatymų taikymą.⁸³

⁸² Plačiau teisinių sistemų koordinavimą: COURBE, P. *Op. cit.*, p. 85-88.

⁸³ La question de *renvoi*. In *Bulletin de l'Institut juridique international*, 1938 m. balandžio mėnesio numeris, p. 191-200.

Norėdamas pagrįsti savo teoriją, *Raape* analizavo hipotetinę situaciją, kai minėtos santuokos galiojimo klausimą tenka nagrinėti Vokietijos teismams. Vokietijos kolizinės taisyklės nukreipia į Šveicarijos teisę, kuri apima ir tarptautinės privatinės teisės normų taikymą, nes, priešingu atveju, Šveicarijos materialinių normų taikymas reikštų santuokos anuliavimą. Tačiau santuokos sudarymo momentu nė vienas iš sutuoktinių nenumatė ir negalėjo numatyti Vokietijos įstatymų taikymo (tiek dėl sąlyčio su šios valstybės teisine sistema nebuvimo, tiek dėl skirtingo laiko momento tarp teisinio santykio atsiradimo ir jo vertinimo Vokietijos teisinės sistemos atžvilgiu).⁸⁴

Taigi, teisėtų lūkesčių principas reikalauja, jog subjektų įgytos teisės, kurių teisėtumas jų įgijimo momentu nebuvo kvestionuojamas nė vienos iš susijusių teisinių sistemų, būtų pripažintos ir teismo vietos valstybėje, nepaisant prieštaravimo jos kolizinėms normoms.

Remiantis tuo, kas aukščiau išdėstyta, galima daryti išvadą, jog *Raape* analizavo teisinių sistemų konfliktą laike, kurio rezultatas – teismo vietos valstybės kolizinių normų netaikymas arba, kitaip interpretuojant, transmisijos pripažinimas.

Žinoma, tokia teorija, paremta vienu teisinių sistemų konflikto pavyzdžiu, sulaukė kritikos dėl jos riboto pritaikomumo ir neigiamų rezultatų (sudėtingo transmisijos proceso pripažinimo).⁸⁵

Teisės aktų galiojimo pripažinimas

Kartais teismo vietos valstybės materialinių teisės normų taikymas lemia tam tikrų teisės aktų (dažniausiai sudarytų užsienio valstybėje) negaliojimą, tačiau, taikant *renvoi* principą, tie patys teisės aktai galiotų,⁸⁶ todėl teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės ignoravimas tam tikrais atvejais yra pateisinamas siekiant apsaugoti teisėtus trečiųjų asmenų bei teisinio santykio dalyvių teisėtus lūkesčius.

Kiekvienos imperatyvios teisės normos pažeidimo pasekmė – teisės akto negaliojimas, tačiau kolizinių normų kontekste šis imperatyvas netenka prasmės, kadangi nagrinėjant ginčo santykį su užsienio elementu, teismui svarbu teisėtumas tarptautiniu mastu, o ne atitiktis konkrečios valstybės teisei. Kitaip tariant, jei teisės aktas neprieštarauja teismo vietos

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Transmisija, *renvoi* principo šalininkų vertinama pozityviai, kartu yra ir pagrindinis kritikų argumentas, eliminuojantis grąžinimo teorijos taikymo galimybę.

⁸⁶ Pavyzdžiui, santuoka, taikant abiejų sutuoktinių pilietybės valstybių įstatymus, negalios, tuo tarpu, vienai iš teisinių sistemų nukreipiant į gyvenamosios vietos valstybės teisę, *renvoi* principo taikymas sąlygos sąjungos galiojimo pripažinimą.

valstybės viešajai tvarkai, jis turėtų būti laikomas galiojančiu, nepaisant kolizinių normų pažeidimo, nes tai labiausiai atitiktų privačių asmenų interesus.⁸⁷

Tiesa, ši įstatymų lygybės bei jų turinio prieštaravimų nepaisymo teorija analizuojant teisės aktų formą, kuriai taikytina teisė nustatoma pagal principą *locus regit actum*, įgauna kitą prasmę. Nepaisant to, kad akto sudarymo vietos teisės taikymo teorija laikoma fakultatyvia ir gali būti paneigta vien tik šalių valia, visgi ji yra nenuginčijamas įrodymas, jog *renvoi* principo taikymas, siekiant patvirtinti teisės aktų formos galiojimą, nėra tikslingas, išskyrus galbūt tuos atvejus, kai teisės akto formos reglamentavimas yra išimtinė kurios nors valstybės įstatymų kompetencija.⁸⁸

Kita vertus, *renvoi* principo taikymas siekiant išsaugoti teisės aktų turinio galiojimą taip pat gali būti kritikuojamas, kadangi tarptautinės teisės principas „nėra sandorio be įstatymo“ įpareigoja teisės akto turinio galiojimo klausimą nagrinėjantį teismą atsižvelgti į įstatymų turinį, kas tam tikrais atvejais eliminuoja gražinimo teorijos taikymo galimybę, kita vertus, šioje srityje išsisknijusi sutarties laisvės teorija papildė *anti-renvoi* argumentus.

2.3 Praktiniai argumentai

Aptariant loginiais ir teisiniais argumentais paremtas teorijas, neišvengiamai paminėti ir praktiniai *renvoi* taikymą pagrindžiantys ar kritikuojantys teiginiai, todėl, nors dar kartą juos nagrinėti nėra tikslinga, vertėtų akcentuoti gražinimo teorijos praktinio pritaikymo sudėtingumą ir, kita vertus, jo santykinai teigiamus rezultatus.

2.3.1 *Renvoi* principo taikymo sudėtingumas

Doktrinoje teigiama, jog gražinimo teorijos taikymas reikalauja teismo ir bylos šalių galimybes viršijančių pastangų, užimančių daug laiko ir dažniausiai neproporcingų siekiamam tikslui.

Iš tiesų *renvoi* principo taikymas praktikoje sukelia sunkumų, tačiau vien dėl to neigti gražinimo teoriją būtų absurdiška, kadangi jos taikymo sudėtingumas yra susijęs tik su papildomu užsienio valstybės teisės žinių reikalavimu, kas savaime nėra neįmanoma. Be to, lygiai taip pat sudėtinga nustatyti kitų valstybių materialinių normų turinį, kvalifikuojant aiškinti užsienio valstybėje egzistuojančių teisinių sąvokų (pavyzdžiui, *trust*) prasmę, tačiau

⁸⁷ FRANCESKAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 154.

⁸⁸ LOUIS-LUCAS, P. *Conflit des méthodes en matière de conflits de lois*. In *Clunet*. Paryžius: Marchal et Godde, 1956, p. 816.

teisinės kategorijos pagal *lex causae* nustatymas, o juo labiau užsienio valstybės vidaus įstatymų taikymas, nėra kvestionuojamas.

Žinoma, tokį optimistišką požiūrį galima būtų paneigti priminus, jog, neesant galimybės nustatyti užsienio teisės turinį, galima taikyti *lex fori*, tačiau nereikėtų pamiršti ir to, jog analogiška situacija galima ir *renvoi* taikymo atveju.⁸⁹

2.3.2 Teigiamų *renvoi* principo taikymo rezultatų reliatyvumas

Gražinimo koncepcijos taikymas neretai motyvuojamas teigiamais rezultatais, pavyzdžiui, teisės aktų galiojimo patvirtinimas, užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimas, tačiau praktikoje papildomai reikia įrodyti, jog aktų galiojimas yra naudingesnis nei jų pripažinimas niekiniais. Analogiškai ir kitas argumentas dėl teismų sprendimų paprastesnio pripažinimo užsienio valstybėje negali būti laikomas solidžiu *renvoi* taikymo pamatu, kadangi gražinimo teorijos taikymas gali sąlygoti priešingą rezultatą.⁹⁰

Kiti du *renvoi* principo taikymo naudingumo aspektai – teisinių sistemų koordinavimas ir teismų sprendimų harmonija – taip pat neturėtų būti absoliutinami, kadangi teismų sprendimų harmonijos – vieno iš pagrindinių tarptautinės privatinės teisės tikslų – pasiekimas taikant gražinimo teorija yra įmanomas, tačiau diskutuotinas.

Iš tiesų pirmojo laipsnio *renvoi* rezultatas yra ne sprendimų harmonija, o „*chassé – croisé*“ efektas, kadangi kiekvienos valstybės teismas dėl gražinimo taiko *lex fori*, todėl sprendimų vieningumas yra galimas tik tuomet, jei viena iš teisinių sistemų nepripažįsta *renvoi* taikymo galimybės. Paradoksalu, tačiau gražinimo teorijai keliamų tikslų įgyvendinimas tampa įmanomas tik vienos valstybės teisės sistemai jo netaikant.

Kalbant apie transmisiją, teismų sprendimų harmonija yra mažiau hipotetinė ir gali būti pasiekta, jei visų valstybių tarptautinės privatinės teisės normos yra tarpusavyje suderinamos. Nepaisant to, jog transmisija gali lemti daugybę persiuntimų iš vienos valstybės teisės į kitą, tačiau kuo daugiau kartų *renvoi* principas bus pritaikytas, tuo didesnė tikimybė pasiekti globalią sprendimų harmoniją.⁹¹ Kita vertus, tokia situacija, kai teisinio santykio dalyvių ginčas nėra nagrinėjamas iš esmės, o tik sprendžiamas taikytinos teisės klausimas, gali labai ilgai užtrukti, o tai neatitiktų privačių asmenų interesų, be to, yra nemaža rizika, kad po daugybės transmisijų procedūrą teks pradėti nuo pradžių dėl gražinimo į tos valstybės teisę, į kurią vieną kartą jau buvo nukreipta.

⁸⁹ DERRUPPÉ, J. *Op. cit.*, p. 186-187.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 191-193.

⁹¹ COURBE, P. *Op. cit.*, p. 85.

Taigi, remiantis tuo kas išdėstyta, galima drąsiai teigti, jog ir sprendimų harmonija savaime negali būti tas tikslas, kuris pateisintų *renvoi* principo taikymą praktikoje.

Galiausiai paskutinytis *renvoi* principo praktinės naudos įrodymas – galimybė teisėjui taikyti *lex fori* (ypatingai pirmojo laipsnio *renvoi* atveju) – doktrinoje taip pat yra diskusijų objektas.

Tiesa, teisėjas daug geriau išmano savo vietos valstybės teisės normas, tad jas taikydamas gali priimti teisingesnį sprendimą, tačiau sistemingas *lex fori* taikymas ne tik prieštarauja tarptautinės privatinės teisės esmei, bet kartu ir sukuria idealias sąlygas *forum shopping* situacijai, kuri, būdama palankesnė ieškovui, prieštarauja šalių lygybės civiliniame procese principui.⁹²

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog *renvoi* principo taikymas praktikoje sukelia neigiamas pasekmes, ypač jei jis pripažįstamas kaip bendro pobūdžio taisyklė. Todėl *renvoi* turėtų būti suvokiamas kaip išimtis, kurios taikymas priklauso nuo faktinių aplinkybių bei realios galimybės įgyvendinti tarptautinės privatinės teisės tikslus.

2.4. Doktrinos apibendrinimas

Apibendrinant aptartąsias teorijas, galima pastebėti, jog visos ir kiekviena iš jų loginius *renvoi* principo trūkumus siekė pašalinti užsienio teisės turinio aiškinimu. Jei klasikinė doktrina rėmėsi teisės sistemos vientisumu, tai vėliau grąžinimo teorijos šalininkai jos taikymą grindė materialinių normų, skirtų reguliuoti ginčo santykį, nebuvimu užsienio valstybės teisėje ar net bendraisiais teisės principais. Vis dėlto kontraargumentų išvengti nepavyko nė vienam tarptautinės privatinės teisės specialistui. Kritikuotas ne tik grąžinimo teorijos pagrindimas (užsienio valstybės teisės ignoravimas, kolizinių ir materialinių normų sutapatinimas), bet ir jos taikymo rezultatai („teniso kamuoliuko efektas“, „žingsnis pirmyn – žingsnis atgal situacija“).

Kaip ir loginės, taip ir teisinės prigimties argumentų paletė atspindi doktrinos dualizmą *renvoi* taikymo klausimu: viena vertus, grąžinimo teorija suvokiama kaip priemonė būtina tarptautinės privatinės teisės tikslų įgyvendinimui (privatinių interesų apsauga, teismų sprendimų harmonija), kita vertus, kaip valstybės suvereniteto pažeidimo įrankis. Tokiu būdu ir praktinio pritaikomumo analizė nesuformuoja vienos nuomonės grąžinimo teorijos taikymo klausimu, netgi, priešingai, paryškina tarptautinės privatinės teisės specialistų nuomonių nesuderinamumą.

⁹² *Ibid.*, p. 86.

Remiantis vien tik doktriniais teiginiais, paprasčiausia būtų užimti *renvoi* kritiko poziciją teigiant, jog grąžinimo teorija, kaip priemonė išvengti valstybėse galiojančių kolizinių taisyklių skirtumų sukeltamų problemų, visiškai neatitinka tarptautinės privatinės teisės esmės, kadangi neretai vienintelis jo taikymo rezultatas tėra *lex fori* taikymo srities išplėtimas. Tačiau nereikėtų skubėti daryti kategoriškų išvadų, kadangi doktrinoje iš esmės nagrinėta tik grąžinimo teorijos taikymo ar atmetimo motyvų problematika, nesukonkretinant galimų sprendimo būdų, o net ir įtvirtinus tam tikrą dominuojantį požiūrį, dėl sparčios teorijų evoliucijos jis būdavo labai greitai užginčijamas, kas lėmė *renvoi* problematikos sprendimo būdų reliatyvumą doktrinoje. Kita vertus, dar nenagrinėta teismų praktika bei pozityvioji teisė patvirtina, jog universalus *renvoi* problematikos sprendimo nėra, kas suponuoja tarpinio varianto tarp kraštutinių pozicijų⁹³ galimybę.

⁹³ Absoliutaus *renvoi* pripažinimo ar paneigimo.

Trečioji dalis

***Renvoi* problematikos sprendimo būdai teismų praktikoje ir pozityviojoje teisėje**

Grąžinimo teorija, suformuluota XIX a. Prancūzijos, Anglijos ir Vokietijos teismų praktikoje, sulaukė neeilinio doktrinos dėmesio. Tačiau tarptautinės privatinės teisės specialistai, koncentravęsi ties jau aptartaisiais loginiais, teisiniais bei praktiniais argumentais, pagrindžiančiais *renvoi* taikymą ar atmetimą, deja, nepasiekė konsensuso dėl galimų problematikos sprendimo būdų. Kitaip tariant, vieniems autoriams pasisakant už *renvoi* taikymą, kiti – jį griežtai atmetė, todėl įvairių valstybių teismams, o vėliau ir įstatymų leidėjams teko nelengva užduotis – išspręsti *renvoi* taikymo klausimą jį pripažįstant arba paneigiant.

Kadangi kiekvienos valstybės tarptautinė privatinė teisė yra specifinė (skiriasi ne tik taikytinos teisės nustatymo kriterijai, bet ir teisinių kategorijų turinys), todėl pasaulyje yra žinomi keli *renvoi* problemos sprendimo būdai⁹⁴ (žiūrėti priedą 5):

- a) valstybė savo vidaus teisėje gali nustatyti, jog taikytina, t.y. užsienio, teise ji pripažįsta tik užsienio valstybių materialiąją teisę, o ne jos kolizinės normas. Tai reikštų, kad *renvoi* institutas apskritai nėra pripažįstamas, nes į užsienio valstybės kolizinės normas niekada nebus kreipiama dėmesio. Todėl visais atvejais bus taikoma užsienio valstybės materialioji teisė, o grąžinimo klausimo apskritai nekils;
- b) galima pripažinti tik grąžinimą į teismo vietos valstybės vidaus teisę, t.y. paprastąjį, arba vienašalį *renvoi*. Tokiu atveju užsienio valstybės kolizinių normų bus paisoma tik tada, kai jos grąžins į *lex fori*;
- c) įstatymų leidėjas ir teismai gali pripažinti grąžinimą ne tik į *lex fori*, bet ir į trečiosios valstybės teisę (transmisiją).

Praktiškai yra žinomi visi šie trys *renvoi* problematikos sprendimo būdai. Pavyzdžiui, net ir tose valstybėse, kuriose *renvoi* institutas nepripažįstamas, išimtiniais atvejais leidžiama grąžinti į *lex fori* ar net nukreipti į trečiosios valstybės teisę ir, priešingai, pripažįstant pirmojo ir aukštesniojo laipsnio *renvoi*, galima apriboti jo taikymo sritį (paprastai *renvoi* pripažįstamas sprendžiant teisės, taikytinos asmens teisiniam statusui, santuokos sudarymo, ištuokos, turto paveldėjimo santykiams, klausimus).⁹⁵

⁹⁴ MIKELĖNAS, V. *Op. cit.*, p. 121-122.

⁹⁵ *Ibid.*

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad nacionalinė pozityvioji teisė ir teismų praktika *renvoi* srityje, kaip, beje, ir doktrina, nėra vienybė. Kita vertus, nevienodai sprendžiamas *renvoi* klausimas ir tarptautinėse konvencijose bei Europos Sąjungos teisės aktuose: dauguma konvencijų ir Europos Sąjungos teisės aktų *renvoi* nepripažįsta (pavyzdžiui, 1980 m. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės), tačiau yra ir tokių, kuriuose gražinimo teorijos taikymo galimybė yra numatyta tam tikrais atvejais (pvz., 1930 m. ir 1931 m. Ženevos konvencijos dėl įstatymų kolizijų naudojant čekius, įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo; 2005 m. gruodžio 15 d. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje⁹⁶).⁹⁷

3.1 Valstybės, kuriose *renvoi* atmetimas yra bendro pobūdžio taisyklė

3.1.1 Lietuva, Belgija ir Portugalija

Lietuvoje iki naujojo Civilinio kodekso (toliau - CK) įsigaliojimo, *renvoi* problema buvo sprendžiama nenuosekliai ir priešaringai. Antai 1964 m. Lietuvos Civiliniame kodekse⁹⁸ sąvoka *užsienio teisė* nebuvo apibrėžta, tačiau 607 straipsnyje pripažintas *renvoi*, t.y. gražinimas į *lex fori* ir nusiuntimas į trečiosios valstybės teisę⁹⁹. Taigi, darytina išvada, jog sąvoką *užsienio teisė* senasis Civilinis kodeksas suprato plačiąją prasme: kaip užsienio valstybės materialinę teisę ir kaip jos kolizines taisykles. Tiesa, kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose sąvoka *užsienio teisė* vartota (ir tebevartojama) kita, t. y. siaurąją prasme.¹⁰⁰ Pavyzdžiui, 1996 m. balandžio 2 d. Komercinio arbitražo įstatymo¹⁰¹ 31 straipsnio pirmojoje dalyje įtvirtinta, kad bet koks nurodymas į teisę ar kurios nors valstybės teisės sistemą, jeigu šalių susitarimu nenustatyta kitaip, turi būti traktuojamas kaip tiesioginė nuoroda į valstybės

⁹⁶ 2005 m. gruodžio 15 d. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje KOM (2005) 649 galutinis. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2005/com2005_0649lt01.pdf>. [Žiūrėta 2007-02-05].

⁹⁷ MIKELĖNAS, V. *Op. cit.*, p. 122.

⁹⁸ 1964 m. Civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-136).

⁹⁹ 1964 m. CK 607 straipsnis leido taikyti gražinimą į Lietuvos teisę ir nuorodas į trečiosios valstybės teisę praktiškai neribodamas. (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-136).

¹⁰⁰ LR teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga, aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21 d. Nutarimu Nr. 28. Prieiga per internetą: <http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26343>. [Žiūrėta 2006-12-12].

¹⁰¹ 1996 m. balandžio 2 d. Komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961).

materialinę teisę, o ne į jos kolizinės normas. Taigi, bent jau prievoliniams teisiniams santykiams Komercinio arbitražo įstatyme *renvoi* nepripažintas.

Analogiška situacija vyravo ir Belgijoje iki 2004 m. liepos 16 d. Įstatymo dėl tarptautinės privatinės teisės kodekso įsigaliojimo,¹⁰² kadangi tarptautinės privatinės teisės normos nebuvo įtvirtintos pozityviojoje teisėje, todėl teismų praktika gražinimo teorijos ir taikytinos teisės nustatymo srityje, bendrąja prasme, buvo nevienalytė.¹⁰³

Dabar galiojančiame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse¹⁰⁴, Belgijos tarptautinės privatinės teisės kodekse,¹⁰⁵ kaip, beje, ir Portugalijos civiliniame kodekse¹⁰⁶ įtvirtintas principas, jog kolizinės taisyklės nuoroda į užsienio teisę apima tik materialinės teisės nuostatas.

Nepaisant to, kad minėtuose teisės aktuose į taikytinos teisės sąvoką tarptautinė privatinė teisė neįeina ir *renvoi* atmetimas yra bendro pobūdžio, tačiau visų trijų valstybių pozityvioji teisė nustato šios taisyklės išimtis.

Lietuvos CK 1.14 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatyta galimybė taikyti pirmojo laipsnio *renvoi* ir transmisiją tais atvejais, kai tą numato Lietuvos CK arba užsienio teisė.¹⁰⁷ Tiesa, nuostatų, kurios pripažintų *renvoi* taikymo galimybę Lietuvos pozityviojoje teisėje nėra daug: galima būtų paminėti nebent CK 1.14 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą pirmojo laipsnio *renvoi* pripažinimą asmens teisinio statuso srityje¹⁰⁸ ir minėto straipsnio 5 dalies nuostatą, numatančią, jog tais atvejais, kai taikytinos teisės klausimai sprendžiami pagal tarptautinę

¹⁰² Įsigaliojo 2004 m. spalio 1 dieną.

¹⁰³ Prieiga per internetą: <http://www.notaire.be/info/actes/101_code_dip_circulaire.htm#F>. [Žiūrėta 2007-03-10].

¹⁰⁴ 1.10 straipsnio 3 dalyje.

¹⁰⁵ 16 straipsnis, 2004 m. liepos 16 d. Belgijos įstatymas dėl tarptautinės privatinės teisės kodekso (Le code de droit international privé). Prieiga per internetą:

<<http://www.staatsbladclip.be/lois/2004/07/27/loi-2004009511.html>>. [Žiūrėta 2007-03-10].

¹⁰⁶ 16-19 straipsniai, Portugalijos civilinis kodeksas (Código civil Português (Atualizado até Dec.-Lei n.º 38/2003, de 08.03). Decreto-Lei N.º 47, de 25 de Novembro 1966).

Prieiga per internetą: <<http://www.verbojuridico.net/>>. [Žiūrėta 2007-03-01].

¹⁰⁷ Minėta nuostata suponuoja, kad Lietuvos teismas, spręsdamas taikytinos teisės klausimą, visada privalo atsižvelgti į užsienio valstybės tarptautinę privatinę teisę ir tik tada spręsti, ar gražinimo teorijos klausimą. *Cit.* pagal: BAKANAS, A. *et. al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 88-89.

¹⁰⁸ Jeigu nustatant asmens civilinį teisinį statusą taikytina užsienio teisė nukreipia atgal į Lietuvos Respublikos teisę, taikoma Lietuvos Respublikos teisė. Pagal šią normą, į užsienio valstybės kolizinės normas atsižvelgiama nustatant asmens civilinį teisinį statusą. Jeigu taikytinos užsienio teisės kolizinės normos gražina į Lietuvos teisę, reikia taikyti ne užsienio, o Lietuvos teisę. Pavyzdžiui, pagal CK 1.15-1.16 straipsnius, asmens civilinis teisinis statusas turėtų būti nustatomas pagal A valstybės teisę. Tačiau A valstybės kolizinės normos gražina į Lietuvos teisę. Šiuo atveju į A valstybės kolizinės normas reikia atsižvelgti ir asmens civilinį teisinį statusą būtina nustatyti ne pagal A valstybės, o pagal Lietuvos teisę.

sutartį, *renvoi* klausimą taip pat būtina spręsti pagal atitinkamos tarptautinės sutarties taisyklės, kurios savo ruožtu gali lemti grąžinimo teorijos taikymą.¹⁰⁹

Tiesa, reikėtų pažymėti, kad Lietuvos civiliniame kodekse, nors ir įtvirtintos bendrosios taisyklės išimtys, vis dėlto jų taikymas yra apribotas (1.14 straipsnio 4 d.) tiesioginiu draudimu taikyti *renvoi* tais atvejais, kai taikytiną teisę yra pasirinkusios sandorio šalys,¹¹⁰ taip pat nustatant sandorių formai¹¹¹ ar nesutartinėms prievolėms taikytiną teisę¹¹².

Be galimybės taikyti pirmojo laipsnio *renvoi* asmens teisinio statuso srityje,¹¹³ kuri yra analogiška Lietuvos CK 1.14 straipsnio 3 dalyje įtvirtintai nuostatai, kitos *renvoi* netaikymo išimtys, įtvirtintos Belgijos tarptautinės privatinės teisės kodekse, skiriasi nuo numatytųjų Lietuvos pozityviojoje teisėje. Pavyzdžiui, Belgijos įstatymų leidėjas pripažįsta, jog nekilnojamųjų daiktų paveldėjimo srityje nekilnojamųjų daiktų buvimo vietos valstybės kolizinėms taisyklėms nukreipiant į testatoriaus paskutinės gyvenamosios vietos valstybės teisę, bus taikoma pastaroji,¹¹⁴ taip pat ir juridinių asmenų teisinio statuso sferoje pripažįstamas užsienio valstybės kolizinių taisyklių nukreipimas iš juridinio asmens nuolatinės buveinės vietos valstybės į įsteigimo vietos valstybės teisę.¹¹⁵

Portugalijos, kaip ir Lietuvos,¹¹⁶ tarptautinė privatinė teisė pripažįsta *renvoi* tais atvejais, kai užsienio valstybės teisėje, kurios taikymą inicijuoja Portugalijos kolizinė taisyklė, egzistuoja tarptautinės privatinės teisės normos, nukreipiančios į trečiosios valstybės ar Portugalijos teisę.¹¹⁷ Tačiau, skirtingai nei Lietuvoje, Portugalijoje, norint taikyti aukštesnio nei antrojo laipsnio *renvoi*, reikia, kad dėl jo taikymo nustatyta ginčo santykio reguliavimui taikytina teisė būtų traktuojama kaip tinkamiausia visose susijusiose teisinėse sistemose (ypač

¹⁰⁹ Pavyzdžiui, CK 1.56 straipsnyje nustatyta, jog čekiams ir vekseliams taikomos 1931 m. kovo 19 d. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant čekius sprendimo ir 1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo.

Pagal 1931 m. kovo 19 d. Ženevos konvencijos 2 straipsnį, asmens, išdavusio čekį, civilinis teisinis veiksnumas – galėjimas išduoti čekį, nustatomas pagal nacionalinę, t. y. jo nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisę (CK 1.16). tas pats straipsnis įtvirtina *renvoi* taisyklę – kai nuolatinės gyvenamosios vietos teisė nurodo kitos susitariančiosios šalies teisę, taikoma šios teisė. (Valstybės žinios, 2000, Nr. 22-558).

Analogiškai ir 1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvencija nustato panašias kolizinės normas kaip ir čekių atžvilgiu. Be to, jos 2 straipsnyje numatytas *renvoi* taikymas: jeigu asmuo, pagal savo nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisę, negalėjo išduoti vekselio, tačiau jį išdavė valstybėje, pagal kurios teisę jis galėjo tai padaryti, taikoma vekselio pasirašymo vietos valstybės teisė ir asmuo laikomas veiksniumi. (Valstybės žinios, 2000, Nr. 22-557).

¹¹⁰ Šiuo atveju taikytina teisė turi būti nustatoma pagal CK 1.37-1.42 straipsnių taisyklės, todėl nei grąžinti į Lietuvos teisę, nei nurodyti taikyti trečiosios valstybės teisę negalima.

¹¹¹ Ši nustatoma pagal CK 1.38 straipsnį.

¹¹² Ši nustatoma pagal CK 1.43-1.47 straipsnių nuostatas.

¹¹³ 34 straipsnis, 2004 m. liepos 16 d. Belgijos įstatymas dėl tarptautinės privatinės teisės kodekso, *op. cit.*

¹¹⁴ *Ibid.*, 78 straipsnis.

¹¹⁵ *Ibid.*, 110 straipsnis.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.14 straipsnio 1, 2 dalys.

¹¹⁷ Kitaip tariant, kiekvienu atveju, taikydamas užsienio teisę, Portugalijos teismas privalo analizuoti ne tik materialines, bet ir kolizinės normas, todėl būtų nepagrįsta teigti, kad grąžinimo teorijos atmetimas Portugalijos teisėje yra nulemtas praktinių priežasčių.

globos, įvaikinimo, tėvų valdžios, sutuoktinių turto režimo, paveldėjimo teisinių santykių srityse tais atvejais, kai pilietybės valstybės tarptautinės privatinės teisės normos nurodo nekilnojamųjų daiktų buvimo vietos valstybės teisės taikymą). Pastarasis reikalavimas netaikomas, kai užsienio valstybės teisė, į kurią nukreipia Portugalijos kolizinės taisyklės, yra „asmeninė teisė“¹¹⁸ ir asmuo, su kuriuo susijusi teisme nagrinėjama byla, turi gyvenamąją vietą Portugalijos teritorijoje arba valstybėje, kurios kolizinės normos nurodo taikyti asmens pilietybės valstybės teisę.¹¹⁹

3.1.2 Anglija, Škotija

Prieš nagrinėjant Anglijos ir Škotijos pozityviąją teisę, reikėtų pabrėžti, jog civilinės teisės tradicijos specialistui yra nepaprastai sunku suprasti visus Anglijos teisės niuansus, ypač tokioje prieštaringoje tarptautinės privatinės teisės srityje kaip gražinimo teorijos taikymas. Kita vertus, net ir Anglijos tarptautinės privatinės teisės ekspertai nesutaria, ar jų valstybės teismai pripažįsta gražinimo teorijos taikymo galimybę, nes *renvoi* samprata Anglijoje skiriasi nuo tradicinės¹²⁰: kaip jau minėta, taip vadinamosios *foreign court theory* (*renvoi* analogo anglų – amerikiečių teisės tradicijos valstybėse)¹²¹ ištakos slypi jurisdikcinėje kompetencijoje, be to, Anglijos teismai *foreign court theory* dažniausiai remiasi siekdami sušvelninti neigiamas pernelyg griežtų Anglijos tarptautinės privatinės teisės normų taikymo pasekmes¹²² ir užtikrinti Anglijos teismų sprendimų efektyvumą¹²³.

Remiantis tuo, kas aukščiau išdėstyta, į klausimą, ar *foreign court theory* Anglijoje pripažįstama kaip bendro pobūdžio taisyklė, galima vienareikšmiškai atsakyti „ne“, kadangi jos ne/taikymas priklauso nuo to, ar dėl *foreign court theory* taikymo teismo (įstatymų leidėjo) tikslas gali būti lengviau pasiektas. Beje, tą patvirtina ir Anglijos pozityvioji teisė, kurioje anti-*renvoi* požiūris įtvirtintas 1990 m. Sandoriams taikytinos teisės akte bei 1995 m. Tarptautinės privatinės teisės akte.

¹¹⁸ *Asmeninė teisė* Portugalijoje suvokiama kaip asmens pilietybės valstybės teisė.

¹¹⁹ 16-19 straipsniai, Portugalijos civilinis kodeksas, *op. cit.*

¹²⁰ Įtvirtintos *Forgo* sprendimu.

¹²¹ *Foreign court theory* skirtumai nuo tradicinio *renvoi* aptarti analizuojant doktriną.

¹²² Tai akivaizdu Anglijos teismų sprendimuose, susijusiuose su testamentų forma, kuriuose *renvoi* taikomas tam, kad būtų patvirtintas testamentu galiojimas. Pvz., jau minėtas sprendimas *Collier v. Rivaz* byloje.

¹²³ Pavyzdžiui, 1926 m. gegužės 21 d. Anglijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje, susijusioje su Anglijos piliečio, faktiškai gyvenusio Prancūzijoje, turto paveldėjimu, priimtas taikant Prancūzijos teisę. Nepaisant to, kad Prancūzijos teisėje, į kurią nukreipė Anglijos kolizinės taisyklės, įtvirtintos kolizinės taisyklės gražino į Anglijos, kaip teisinės gyvenamosios vietos valstybės, įstatymus, teisėjas taikė Prancūzijos teisę, kadangi, jo manymu, Prancūzijos teismas analogiškoje situacijoje būtų taip pasielgęs. Taigi, nors sprendimo technika iš požiūrio primena *renvoi* taikymą, tačiau jo motyvai įrodo, kad teisėjo tikslas buvo ne gražinimo teorijos (kaip ji suvokiama civilinės teisės tradicijos valstybėse) taikymas, o Anglijos teismo sprendimo vykdymo efektyvumo užtikrinimas.

Nepaisant bendro pobūdžio *renvoi* draudimo, dėl jau minėtų praktinių priežasčių¹²⁴ gražinimo teorijos taikymas pripažįstamas kilnojamųjų ir nekilnojamųjų daiktų paveldėjimo ar jų nuosavybės perdavimo, bendrąja prasme, teisinių santykių srityse, kai Anglijos kolizinės taisyklės nukreipia į nekilnojamųjų daiktų buvimo ar asmens gyvenamosios vietos valstybės teisę, taip pat šeimos teisinių santykių, kuriems Anglijos kolizinės normos nurodo gyvenamosios vietos valstybės teisės taikymą, sferoje.¹²⁵

Škotijoje *renvoi* problematika yra sprendžiama analogiškai kaip ir Anglijoje: gražinimo teorijos netaikymas sutarčių ir deliktų srityje yra pagrįstas praktine nauda ir kolizinių normų imperatyvumu.¹²⁶ Tačiau, siekiant, kad Škotijos teismo sprendimas būtų analogiškas tam, kurį tokioje situacijoje priimtų valstybės, kurioje yra turtas, teismas,¹²⁷ taip užtikrinant Škotijos teismo sprendimo pripažinimą šioje valstybėje, *renvoi* yra taikomas paveldėjimo bei turtinių teisinių santykių, bendrąja prasme, taip pat šeimos teisinių santykių srityse. Vienas iš naujausių pozityviosios teisės pavyzdžių šeimos teisės sferoje, pripažįstantis gražinimo teoriją, yra 2004 m. Škotijos partnerystės įstatymas (*Civil Partnership Act*), kuris numato užsienyje sudarytų santuokų tarp vienos lyties asmenų pripažinimą tam tikromis aplinkybėmis.¹²⁸

Nagrinėti Škotijos teismų praktiką *renvoi* aspektu nėra prasmės, kadangi Škotijos teismų jurisdikcija yra labai siaura teritorijos požiūriu, be to, reikalavimas kelti užsienio teisės taikymo klausimą ir įrodyti jos turinį dažniausiai ginčo šalis atgraso nuo užsienio teisės, kaip taikytinos jų santykiams, pasirinkimo.¹²⁹

3.2 Valstybės, kuriose pripažįstamas tik pirmojo laipsnio *renvoi*

Valstybių, kurių pozityvioji teisė pripažįsta tik pirmojo laipsnio *renvoi* nėra daug, kadangi paprastai jis yra įtvirtinamas tik kaip bendrosios taisyklės, neigiančios gražinimo teoriją, išimtis arba pripažįstamas kartu su transmisija. Kita vertus, tokį mažą valstybių, pasirinkusių

¹²⁴ Taikoma teisė tos valstybės, kurios jurisdikcijoje yra ginčo objektu esantis daiktas tam, kad Anglijos teismo sprendimas būtų efektyvus jo vykdymo prasme.

¹²⁵ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_eng_fr.htm>. [Žiūrėta 2007-12-12].

¹²⁶ Sutartinių santykių srityje gražinimo teorijos neigimas remiasi 1980 m. Romos konvencijos dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės nuostatomis, tuo tarpu analogiška nuostata deliktų teisėje įtvirtinta 1995 m. Tarptautinės privatinės teisės aktu.

¹²⁷ *Foreign court theory* įtvirtinimas.

¹²⁸ Kaip vienas iš reikalavimų tokiam pripažinimui yra vienoda asmenų lytis santykių įforminimo pagal užsienio valstybės teisės reikalavimus momentu. Šiuo atveju sąvoka užsienio teisė apima ir užsienio valstybės kolizines taisykles.

¹²⁹ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_sco_en.htm>. [Žiūrėta 2007-03-05].

ši *renvoi* problematikos sprendimo būdą, skaičių įtakojo ir doktrinoje išreikštas gan kritiškas požiūris į paprastojo *renvoi* pripažinimą (tais atvejais, kai kartu nepripažįstama ir transmisijos galimybė)¹³⁰.

Taigi, šiame kontekste, kaip valstybes, pasirinkusias „nepopuliarių“ *renvoi* problematikos sprendimo būdą, galima būtų paminėti tik Čekiją ir Estiją.

Čekijos tarptautinės privatinės ir proceso teisės aktas,¹³¹ kuriame įtvirtintos pagrindinės tarptautinės privatinės teisės taisyklės, nustato, jog pripažįstamas tik pirmojo laipsnio *renvoi*, be to, jis gali būti taikomas tik tais atvejais, kai yra suderinamas su ginčo santykių, turinčių tarptautinį elementą, esme. Todėl dažniausiai gražinimo teorija yra pripažįstama asmens teisinio statuso, šeimos bei paveldėjimo teisinių santykių sferose, tačiau gan retai – sutartinių santykių kontekste.¹³²

Skirtingai nei Čekijoje, 2002 m. kovo 27 d. Estijos tarptautinės privatinės teisės įstatymas paprastąjį *renvoi* pripažįsta neribodamas jo taikymo srities (išskyrus, žinoma, sutartinius santykius), kartu tiesiogiai įtvirtinant ir transmisijos draudimą.¹³³

3.3 Valstybės, kuriose pripažįstamas pirmojo laipsnio *renvoi* ir transmisija

3.3.1 Prancūzija

Prancūzijos įstatymų leidėjas nėra, o tiksliau dar nėra, pasisakęs *renvoi* klausimu, tačiau tai nereiškia, jog Prancūzijos tarptautinėje privatinėje teisėje nėra suformuluota pozicija dėl gražinimo teorijos taikymo, kadangi visa Prancūzijos tarptautinė privatinė teisė iš esmės remiasi Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimais. *Renvoi* (tiek pirmojo laipsnio, tiek ir transmisijos) srityje tokių sprendimų yra gan daug: pradedant žymiaisiais sprendimais *Forgo* byloje, kuriuose geriausiai atsispindėjo paprastasis *renvoi* iki 1982 m. birželio 15 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimo byloje *Zagha*¹³⁴ (kuriame remtasi transmisija),

¹³⁰ Tik paprastojo *renvoi* pripažinimas laikytas nacionalistinės politikos įrankiu, nepagrįstai praplečiančiu *lex fori* taikymą, suteikiančiu pranašumą teismo vietos valstybės įstatymų leidėjui ir visiškai neatitinkančiu tarptautinės privatinės teisės tikslų.

¹³¹ Čekijos tarptautinės privatinės teisės aktas. Prieiga per internetą: <<http://mujweb.cz/www/vaske/mps1.htm>>. [Žiūrėta 2007-03-05].

¹³² Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_cze_en.htm>. [Žiūrėta 2007-12-12].

¹³³ 2002 m. kovo 27 d. Estijos tarptautinės privatinės teisės įstatymas. Prieiga per internetą: <<http://www.legaltext.ee/text/en/X30075.htm>>. [Žiūrėta 2007-03-07].

¹³⁴ Byla buvo susijusi su dviejų Sirijos piliečių (žydų tikėjimo), kurie 1924 m. susituokė Italijoje, pagal savo konfesijos taisykles, santuokos formos galiojimu. Prancūzijos teismai taikė Prancūzijos kolizinę taisyklę, kuri nurodė taikyti santuokos sudarymo vietos valstybės (Italijos) teisę, o pastaroji – sutuoktinių pilietybės valstybės teisę. Taigi, taikydamas transmisiją, Prancūzijos teismas pripažino tokios santuokos galiojimą.

suponuojančio idėją, jog *renvoi* Prancūzijos tarptautinėje privatinėje teisėje pripažįstamas kaip bendro pobūdžio taisyklė.¹³⁵ Tačiau, norint patvirtinti arba paneigti pastarąjį teiginį, tikslinga Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo ir kai kurių žemesniųjų instancijų teismų sprendimų gilesnė analizė. (Žiūrėti priedą 6).

Remiantis statistiniais duomenimis, iki 1966 metų 30 iš 31 Prancūzijos teismų, sprendami bylas, taikė *renvoi*.¹³⁶ Kitaip tariant, kalbamuju laikotarpiu *renvoi* buvo traktuojamas kaip bendro pobūdžio tarptautinės privatinės teisės taisyklė.¹³⁷ Tačiau nuo 1966 metų prasidėjo tam tikra kritimo, degeneracijos fazė.¹³⁸

Apie 1960 metus Prancūzijos tarptautinėje privatinėje teisėje galima išskirti 4 *renvoi* taikymo sritis:

1. Pagrindinė – kilnojamųjų daiktų paveldėjimo sritis, kurioje priimti žymiausi teismų sprendimai *Forgo, Labedan*,¹³⁹ *Guez c. Ben Attar*¹⁴⁰ bylose.
2. Išplėstinė – asmens teisinio statuso, šeimos teisės sfera.
3. Diskutuotina – prievolių, plačiąja prasme¹⁴¹.
4. Uždrausta – klausimai, susiję su nekilnojamųjų daiktų teisiniu statusu.¹⁴²

Kokia situacija yra šiandien?

Nepaisydamas doktrinos kritikos, Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas nenukrypo nuo *renvoi* taikymo praktikos. Net 11 sprendimų buvo priimti taikant *renvoi* paveldėjimo teisinių santykių srityje: nuo sprendimų *Forgo* byloje iki 2000 m. kovo 21 d. sprendimo byloje *Moussard*.¹⁴³

Kaip jau minėta, pirmą kartą paprastasis *renvoi* buvo pripažintas *Forgo* sprendime¹⁴⁴ kiek spontaniškai ir tokiomis aplinkybėmis, kad jo taikymas lėmė Prancūzijos valstybės paveldėtojos teisių praradimą, todėl Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo pozicija greitai

¹³⁵ COURBE, P. *Op. cit.*, p. 82-83.

¹³⁶ FOYER, J. *Op. cit.*, p. 106.

¹³⁷ Pavyzdžiui, AGOSTINI, E. *La thèse „L'application des règles de conflits et les conflits de systèmes en droit international privé. Bordeaux, 1975.*

¹³⁸ Stebina faktas, jog ši lėta *renvoi* erozija nesulaukė atgarsių doktrinoje, išskyrus galbūt keletą *renvoi* šalininkų, kurie retkarčiais prabildavo vien tam, kad dar kartą pabandytų įrodyti grąžinimo teorijos taikymo pagrįstumą.

¹³⁹ 1939 m. birželio 19 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Labedan* byloje. Civ., 19 juin 1939, *Clunet*, 1940-1945, p. 805.

¹⁴⁰ 1933 m. lapkričio 7 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Guez c. Ben Attar* byloje. Req. 7 nov 1933, *Ben Attar*, *Clunet*, 1935, p. 88.

¹⁴¹ Anot Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės specialisto, Dumoulin, į prievolių sampratą plačiąja prasme patenka ir sutuoktinių turiniai santykiai. Plačiau apie prievolių sampratą žr.: MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 16-20.

¹⁴² FOYER, J. *Op. cit.*, p. 108.

¹⁴³ Courbe, P. *Op. cit.*, p. 83.

¹⁴⁴ Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, jog nuoroda į užsienio teisę apima ne tik pastarosios materialines, bet ir kolizines normas.

sulaukė tarptautinės privatinės teisės specialistų kritikos¹⁴⁵. Vis dėlto, netiesiogiai paneigdamas doktrinos priekaištus dėl Prancūzijos suvereniteto pažeidimo taikant užsienio valstybės tarptautinę privatinę teisę, Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas 1910 m. kovo 9 d. *Soulié*¹⁴⁷ byloje, kurioje nagrinėti analogiški klausimai kaip ir sprendime *Forgo*, konstatavo, jog Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės normos nėra pažeidžiamos tais atvejais, kai teismas taiko Prancūzijos vidaus teisę, į kurią gražina užsienio valstybės kolizinės taisyklės, priešingai, tai yra privalumas, kad Prancūzijos teritorijoje užsimezgę ginčo santykiai gali būti reguliuojami Prancūzijos vidaus teisės normomis.¹⁴⁸

Visiškai kitu aspektu gražinimo teorija taikyta Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendime *Guez c. Ben Attar*¹⁵⁰, kuriuo pripažintas nukreipimas į trečiosios valstybės teisę (antrojo laipsnio *renvoi*). Šiame sprendime *renvoi* traktuotas kaip kompetencijos reguliuoti ginčo santykių perdavimas kitos valstybės įstatymų leidėjui, o ne subsidiarios teismo vietos valstybės kolizinės normos taikymas.¹⁵¹

Taigi, kalbant apie gražinimo teorijos taikymo pagrindimą, minėtuose Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimuose galima rasti du argumentus: pirma, *renvoi* įvardijamas kaip teisiųjų sistemų konflikto eliminavimo priemonė, antra, gražinimo teorija traktuojama kaip priemonė *lex fori* taikymui.¹⁵² Jokie kiti doktrinoje analizuoti gražinimo teorijos privalumai (pvz., teismų sprendimų harmonijos užtikrinimas, teismo sprendimo pripažinimo užsienio valstybėje palengvinimas) Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimuose atgarsio nesulaukė.

Komentuoto *Soulié* sprendimo formuluotė ilgainiui perkelta santuokos nutraukimo (*Birshall*)¹⁵³ bei tėvystės nustatymo teisinių santykių sričiai tais atvejais, kai vaiko pilietybės įstatymas nukreipia į teisę tos valstybės, kurios pilietė buvo motina vaiko gimimo metu¹⁵⁴.

¹⁴⁵ MAURY, M. Communication sur La condition de la loi etrangère. In *Travaux du Comité français de droit international privé (8-13 années)*. Paryžius: Centre national de la recherche scientifique, 1953, p. 134.

¹⁴⁷ 1910 m. kovo 9 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Soulié* byloje. Req., 1 mars 1910, *Revue Darras*, 1910, p. 872; *Clunet* 1910, p. 888.

¹⁴⁸ Vėlesniuose sprendimuose Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas nuolat taikė gražinimo teoriją kilnojamųjų daiktų paveldėjimo teisinių santykių srityje: Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Ben Attar*, *op. cit.*; 2000 m. kovo 21 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Ballestrero*.

¹⁵⁰ Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Ben Attar*, *op. cit.*

¹⁵¹ Kaip komentuotame *Soulié* sprendime.

¹⁵² FRANCESCAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 236-237.

¹⁵³ 1939 m. gegužės 10 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Birchall* byloje. Civ., 10 mai 1939, *Birchall*, *Recueil Sirey* 42.1, p. 173; 1954 m. balandžio 1 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Bradford* byloje. Civ., 1 avril 1954, *Bulletin civil*, 1954 m. balandis, N° 140, p. 101.

¹⁵⁴ 1953 m. gruodžio 8 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Sommer* byloje. Civ. 8 déc. 1953, *Sommer*, *Revue critique de droit international privé* No. 55, p. 133. Tiesa, svarbu pabrėžti, jog vėlesniuose sprendimuose gražinimo teorija tėvystės nustatymo teisinių santykių srityje netaikoma, tačiau tą lemiančios aplinkybės – 1972 m. Prancūzijos civiliniame kodekse įtvirtintas lyginamojoje tarptautinėje privatinėje teisėje mažai paplitęs taikytinos teisės nustatymo kriterijus – neleidžia teigti, jog *renvoi* turėtų būti netaikomas tėvystės nustatymo teisiniams santykiams, bendraja prasme. Kita vertus, remiantis įstatymų leidėjo autoritetu, tokia

1939 m. *Birchall* byloje pritaikyta gražinimo teorija nenustebino tų, kurie paveldėjimo klausimus laikė asmens teisinio statuso dalimi ir išplėtė sprendimų *Forgo* bei *Soulié* įtaką visai minėtai sričiai. Vis dėlto, nors *Birchall* sprendimas – naujas Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo žingsnis pripažįstant *renvoi*, tačiau jis neturėtų būti traktuojamas kaip formuluojantis bendro pobūdžio taisyklę, kadangi šioje byloje gražinimo teorija taikyta tik santuokos nutraukimo teisinių santykių srityje, kita vertus, pripažintas tik nukreipimas iš pilietybės į gyvenamosios vietos valstybės teisę.¹⁵⁵

Minėtos priežastys leidžia manyti, jog Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas netiesiogiai pasiliko diskrecijos teisę apriboti savo nutarimų galiojimą siekdamas įtvirtinti siauresnę, konstruktyvesnę gražinimo teorijos koncepciją.

Beje, reikėtų pastebėti, kad pozityviosios teisės pokyčiai santuokos nutraukimo srityje įtakojo ir Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo poziciją *renvoi* klausimu. Po 1975 m. civilinio kodekso reformos,¹⁵⁶ kurios metu Prancūzijos civilinio kodekso 310 straipsnyje įtvirtinta vienašalė kolizinė norma, nesuderinama su *renvoi*, nė viename Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendime gražinimo teorija nebuvo taikyta.¹⁵⁷

Tam tikras *renvoi* problematikos sprendimo būdų originalumas atsiskleidžia analizuojant tėvystės nustatymo teisiniams santykiams taikytiną teisę.

Iki 1972 m. teismų praktikoje suformuluota daugiashalė kolizinė norma sudarė palankias sąlygas *renvoi* taikymui tėvystės nustatymo teisinių santykių srityje.¹⁵⁸ Tačiau po 1972 m. sausio 3 d. įstatymu¹⁵⁹ padarytų Prancūzijos civilinio kodekso pakeitimų *renvoi* taikymo sritis ypač susiaurėjo: jis nebetaikomas 311-15 straipsnio, kuris yra vienašalė kolizinė norma,

išvada (*renvoi* netaikymas visiems su tėvystės nustatymu susijusiems teisiniams santykiams) galima, kadangi Prancūzijos civiliniame kodekse įtvirtintos alternatyvios kolizinės taisyklės, palankios siekiamam tikslui.

¹⁵⁵ Net aštuoni Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimai (nuo *Forgo* iki *Bradford*), priimti 1878-1954 m., susiję su gražinimu, inicijuotu asmens pilietybės valstybės tarptautinės privatinės teisės. Žinoma, tai gali būti tik atsitiktinumas, tačiau, kita vertus, galima daryti prielaidą, kad minėtuose sprendimuose gražinimo teorija buvo taikoma tik todėl, kad ją inicijavo ginčo santykio dalyvių pilietybės valstybės kolizinės taisyklės. Vis dėlto Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Achille Fanny c. Balsan*, kuriuo gražinimas iš šalių pasirinktos valstybės teisės į daiktų buvimo teisę nebuvo pripažintas įrodo, kad, matyt, esant kitoms aplinkybėms¹⁵⁵, Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas nebūtų buvęs toks palankus *renvoi* taikymui. *Cit. pagal: FRANCESKAKIS, Ph. Op. cit., p. 237.*

¹⁵⁶ 1975 m. liepos 11d. Prancūzijos įstatymas dėl santuokos nutraukimo teirinių santykių reformos (Loi n° 75-617 du 11 juillet 1975 Portant réforme du divorce), inkorporuotas į Prancūzijos civilinį kodeksą (Le Code civile français, 99 édition). Paris: Dalloz, 2000.

¹⁵⁷ Nepaisant to, kad įstatymų leidėjo tikslas *a priori* nebuvo *renvoi* principo eliminavimas, tačiau gražinimo teorijos netaikymas santuokos nutraukimo teisinių santykių srityje laikytinas Prancūzijos civilinio kodekso reformos netiesioginiu rezultatu, kurio pasekoje ankstesne Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo praktika šioje srityje nebeteko savo vertės. *Cit. pagal: FOYER, J. Op. cit., p. 111.*

¹⁵⁸ 1953 m. gruodžio 8 d. Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas *Sommer* byloje (*op. cit.*) taikė Prancūzijos vidaus teisę, į kurią nukreipė Lenkijos (vaiko pilietybės valstybės) kolizinės taisyklės.

¹⁵⁹ 1972 m. sausio 3 d. Prancūzijos įstatymas dėl kilmės nustatymo (Loi n° 72-3 du 3 janvier 1972 Sur la filiation), inkorporuotas į Prancūzijos civilinį kodeksą, *op. cit.*

kontekste, nebent teismas ją „bilateralizuotą“, ¹⁶⁰ kas yra beveik neįmanoma siekiant apsaugoti vaiko interesus. Taip pat gražinimo teorija neigiama alternatyviųjų kolizinių normų kontekste ¹⁶¹, kadangi jų įtvirtinimas tėvystės nustatymo teisinių santykių srityje yra grindžiamas vaiko interesų apsauga bei galimybe prognozuoti kolizinės normos taikymo pasekmes, todėl diskutuoti apie *renvoi* taikymo galimybę šioje srityje, atrodytu, nėra prasmės. ¹⁶²

Dėl aukščiau minėtų priežasčių *renvoi* netaikomas ir Prancūzijos civilinio kodekso 311-14 straipsnio kontekste, nepaisant to, jog pastarojo struktūra suponuoja gražinimo teorijos taikymo galimybę (motinos/vaiko pilietybės valstybės kolizinių normų nukreipimas į teismo vietos arba trečiosios valstybės teisę). ¹⁶³

Apibendrinant galima būtų pastebėti, kad šeimos teisinių santykių sferoje, ypač kiek tai yra susiję su vaiko interesų apsauga, gražinimo teorija buvo paneigta ne tik Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, bet ir netiesiogiai pozityviojoje teisėje įtvirtinant alternatyviasias kolizines taisykles.

Didžiausi debatai dėl *renvoi* taikymo vyko prievolių teisės (ypač sutuoktinių turtinių santykių ¹⁶⁴) srityje.

1969 m. sausio 27 d. Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas *Lardans* ¹⁶⁵ byloje nagrinėjo dviejų Čekoslovakijos piliečių, prieš santuoką kartu gyvenusių Vienoje ir 1925 m. susituokusių Čekoslovakijoje, turto padalijimo klausimą, taikydamas Austrijos materialines teisės normas ir neatsižvelgdamas į tai, jog Austrijos kolizinė taisyklė nukreipė į vyro pilietybės valstybės teisę. Šis sprendimas sulaukė prieštaringo vertinimo: dauguma jį

¹⁶⁰ Nepaisant to, kad įstatymų leidėjas įtvirtina vienašalę kolizinę normą, teismas tam tikrais atvejais ją gali traktuoti kaip daugiašalę, tokiu būdu sudarant sąlygas taikyti *renvoi*. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje buvo „bilateralizuota“ Prancūzijos civilinio kodekso 3 straipsnio 3 dalis, numatanti, jog Prancūzijos piliečių teisinio statuso klausimai reguliuojami Prancūzijos įstatymais. Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, jog šioje normoje kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijų įstatymų leidėjas pasirinko pilietybę, todėl minėta nuostata suponuoja, kad užsieniečių teisinio statuso klausimai turi būti sprendžiami pagal jų pilietybės valstybės vidaus teisę.

¹⁶¹ 311-16, 311-17 straipsniai, Prancūzijos Civilinio kodeksas, *op. cit.*

¹⁶² Nors Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas nėra išreiškęs savo pozicijos, paminėtinas 1994 m. lapkričio 22 d. Paryžiaus *Tribunal de Grande Instance* sprendimas, kuriuo *renvoi* taikymo galimybė tėvystės nustatymo teisinių santykių srityje atmesta, bendraja prasme. *Juris-Data* n° 000651.

¹⁶³ Po 1972 m. Prancūzijos civilinio kodekso reformos tėvystės nustatymo srityje, 1976 m. gegužės 11 d. Paryžiaus Apeliacinis teismas (Paris, 11 mai 1976, *Recueil Dalloz*, 1976, p. 633), o 1979 m. spalio 31 d. ir Liono Apeliacinis teismas (15 mars 1994; Lyon, 1 oct. 1979, *Recueil Dalloz*, 1980, p. 332) patvirtino, jog Prancūzijos civilinio kodekso 311-14 straipsnis yra tiesioginė ir imperatyvi nuoroda į ginčo santykiams taikytiną teisę ir nesuteikia galimybės tėvystės nustatymo srityje taikyti motinos pilietybės valstybės kolizinių normų, galinčių nukreipti į trečiosios valstybės teisę ar gražinti į *lex fori*, kas prieštarautų Prancūzijos įstatymų leidėjo tikslams. Tokius teismų sprendimus būtų galima paaiškinti ir sociologinėmis priežastimis, kurios lemia net menkiausias galimybės taikyti valstybės, kurios piliete vaiko motina nėra, teisę eliminavimą.

¹⁶⁴ Sutuoktinių turtinius santykius Prancūzijos kolizinės taisyklės – skirtingai nuo kitų valstybių - traktuoja kaip sutartinių teisinių santykių sritį nurodant sutuoktinių pasirinktos teisės taikymą

¹⁶⁵ 1969 m. sausio 27 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Lardans* byloje. *Civ. Ier*, 27 janvier 1969, *Recueil Dalloz*, 1969, p. 294.

komentavusių tarptautinės privatinės teisės specialistų (*G. Droz, A. Ponsard*) išvelgė ryškia *renvoi* degeneraciją šioje srityje, tuo tarpu kiti (*J. Derruppé*), priešingai, teigė, jog tiek šis, tiek ir 1905 m. liepos 18 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Balsan*¹⁶⁶, kuriuo pritarta žemesniųjų instancijų teismų sprendimui netaikyti *renvoi*, tėra tik išimtis iš taisyklės. Kitaip tariant, gražinimo teorija gali ir turi būti taikoma visose kitose tarptautinės privatinės teisės srityse, išskyrus sutuoktinių turto teisinio režimo klausimus.¹⁶⁷

Doktrinos abejones išsklaidė 1972 m. vasario 1 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Goutherz*¹⁶⁸, kuriame nurodyta, jog sutuoktinių turto teisinio režimo klausimai turi būti sprendžiami taikant sutuoktinių pasirinktos valstybės materialines normas, kadangi sunku įsivaizduoti, jog sutuoktiniai numatė ir kolizinių taisyklių taikymo galimybę.¹⁶⁹ Be to, Paryžiaus Apeliacinio teismo 1978 m. birželio 1 d. sprendimas¹⁷⁰, kuriam pritarė ir Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, patikslino, kad Prancūzijos kolizinės normos sutuoktinių turtinių santykių srityje tikslas – išsaugoti sutuoktinių turto teisinio režimo vieningumą, ta prasme, kad sutuoktinių pasirinkimas jų turtinių santykių srityje taikyti užsienio valstybės teisę turi būti traktuojamas kaip nuoroda į vidaus teisę, kadangi užsienio valstybės kolizinių normų taikymas šiuo atveju keltų grėsmę jų turto teisinio režimo vientisumui (nebent sutuoktiniai šiuo klausimu būtų aiškiai išreiškę savo valią). Kitaip tariant, užsienio valstybės tarptautinės privatinės teisės normų netaikymas nėra absoliutus, o priklauso nuo sutuoktinių valios. Tiesa, praktikoje *renvoi* taikymas tokiems santykiams vis dėlto yra retas reiškinys.¹⁷¹

Galima pastebėti tam tikrus niuansus teismų sprendimų formuluotėse. Jei bylose *Lardans* ir *Goutherz* Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas pasisakė gan voliuntaristiškai, tai paskutinis sprendimas yra objektyvesnis: *renvoi* netaikymas yra ne dirbtinių sutuoktinių valios išraiškos paieškų rezultatas, o loginė Prancūzijos kolizinės normos, kurios tikslas yra garantuoti sutuoktinių turto teisinio režimo vientisumą, struktūros pasekmė.

Svarbu pažymėti, jog kiekvienas iš minėtų gražinimo teorijos netaikymo pagrindų sutuoktinių turtinių santykių srityje savo ruožtu įtakojo ir *renvoi* atmetimą prievolių teisėje, bendrąja prasme.¹⁷²

¹⁶⁶1905 m. liepos 18 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Balsan* byloje. Req., 18 juillet 1905, *Revue de droit international privé*, 1906.

¹⁶⁷J. Foyer, op. cit., p. 108-109.

¹⁶⁸1972 m. vasario 1 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Goutherz* byloje. Civ. Ier, 1 février 1972, *Juris-classeur périodique*, 1972 m. vasaris, p. 17096.

¹⁶⁹Gen. Advokato *Gégout* išvadoje šis Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas išaiškintas kaip gražinimo teorijos netaikymo sutuoktinių turto teisinio režimo klausimams patvirtinimas.

¹⁷⁰1978 m. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas. Paris, 1 juin 1978, *Clunet*, 1979, p. 103.

¹⁷¹FOYER, J. *Op. cit.*, p. 109.

¹⁷²*Ibid.*, p. 109-110.

Subjektyvusis *renvoi* atmetimo pagrindas padeda gan lengvai suvokti gražinimo teorijos ir šalių autonomijos (sutarties laisvės)¹⁷³ principo nesuderinamumą¹⁷⁴: sunkiai įsivaizduojama, jog sutarties šalys, kurios užsienio valstybės teisės taikymą pasirenka siekdamas konkretaus rezultato, sutiktų, kad dėl *renvoi* principo jų santykiai būtų reguliuojami pagal *lex fori* arba trečiosios valstybės teisę. Be to, sutartinių santykių dalyviai dažniausiai pasirenka taikyti tos valstybės, su kuria sutartis yra glaudžiausiai susijusi, teisę, kas taip pat eliminuoja *renvoi* taikymo galimybę, taip išvengiant galimo kolizinės taisyklės nukreipimo į mažiau su sutartimi susijusios valstybės teisę.

Šis išaiškinimas, remiantis Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimu byloje *Chaplin*,¹⁷⁵ gali būti taikomas ne tik sutarties turiniui, bet ir formai, kuri vis labiau priklauso nuo sutarties šalių valios. Kadangi sutarties šalys ir, bendrąja prasme, visi teisiųjų sandorių dalyviai nori, kad jų teisės aktai nedelsiant įsigaliotų pagal *lex loci contractus*¹⁷⁶ (*lex loci actus*, bendrąja prasme), todėl kalbėti apie *renvoi* taikymo praktinę naudą šioje situacijoje nėra prasmės.

Vis dėlto visi minėti *renvoi* netaikymo pagrindai yra silpni, kadangi remiasi sutarties šalių tikslų vertinimu *a posteriori*, todėl tokia šalių valios „arheologija“ atrodo gan dirbtinai. Tuo tarpu objektyvusis pagrindas – kolizinės normos tikslas – yra daug solidesnis ir plačiau pritaikomas, kadangi tik įstatymų leidėjas gali pasakyti, jog kolizinė norma yra kategoriška (nukreipianti tik į užsienio valstybės materialines teisės normas), o taikytinos teisės nustatymo kriterijus savo esme paneigia gražinimo teorijos taikymą. Ir, nepaisant to, jog įstatymų leidėjo pozicija kolizinės normos turinyje aiškiai išreikšta yra gan retai, teisėjui yra daug lengviau interpretuoti pozityviojoje teisėje įtvirtintas tarptautinės privatinės teisės normas tokiu būdu išsiaiškinant įstatymo leidėjo valią, kuri yra mažiau hipotetinė nei sutarties šalių.¹⁷⁷

Remiantis objektyviuoju pagrindu, *renvoi* paneigtas ne tik sutartinių, bet ir deliktinių prievolių srityje: *lex loci delicti*¹⁷⁸ kriterijaus, lokalizuojančio ginčo santykį erdvėje ir kartu nurodančio taikytiną teisę, įtvirtinimas pozityviojoje teisėje, grindžiamas šalių teisėtais lūkesčiais,¹⁷⁹ paneigia gražinimo teorijos taikymo galimybę.¹⁸⁰

¹⁷³ Išsamiau apie sutarties laisvės principą žr.: MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 4-41.

¹⁷⁴ 1997 m. kovo 11 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas. Civ. Ier, 11 mars, *Clunet*, 1997, p. 702.

¹⁷⁵ 1963 m. gegužės 28 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Chaplin* byloje. Civ. Ier, 28 mai 1963, *Recueil Dalloz*, 1963, p. 677.

¹⁷⁶ Elektroninė enciklopedija. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lex_loci_contractus>. [Žiūrėta 2007-03-15].

¹⁷⁷ FOYER, J. *Op. cit.*, p. 110.

¹⁷⁸ Elektroninė enciklopedija. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lex_loci_delicti>. [Žiūrėta 2007-03-15].

¹⁷⁹ AUDIT, B. *Op. cit.*, p. 196.

¹⁸⁰ Tas pats pasakytina ir apie glaudžiausio ryšio su tam tikra valstybe kriterijų, įtvirtintą, pavyzdžiui, 1971 m. gegužės 4 d. Hagos konvencijos dėl eismo įvykiams taikytinos teisės 3, 4 straipsniuose.

Skirtingai nei prievolinių santykių kontekste, dėl *renvoi* netaikymo teisinių santykių, susijusių su nekilnojamaisiais daiktais, srityje abejonių niekada nekilo, kadangi taikytinos teisės nustatymo kriterijus – *lex situs*¹⁸¹ – yra interesų konvergencijos rezultatas: jo pripažinimas *situs* valstybėje išplaukia iš teritorinio jos suvereniteto sampratos, o teismo vietos valstybėje šiuo kriterijumi remiamasi siekiant užtikrinti teismo sprendimo efektyvumą. Vis dėlto, jei nekilnojamojo daikto buvimo vietos valstybės tarptautinės privatinės teisės normos nurodytų kitos valstybės įstatymų taikymą, nebūtų jokių kliūčių pripažinti *renvoi*, kadangi pagal šios valstybės įstatymus įgytos teisės būtų pripažintos ir nekilnojamojo daikto buvimo vietos valstybėje¹⁸² taip garantuojant ir priimto teismo sprendimo efektyvumą.¹⁸³

Taigi, Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimų – vienintelio *renvoi* legitimumo šaltinio – analizė išryškina *renvoi* pripažinimo sąlyginį progresą: gražinimo teorija niekada nebuvo taikoma besąlygiškai, priešingai, ji interpretuota siaurąja prasme. Tiesa, pirmasis išpūdis kinta analizuojant apeliacinių ir pirmosios instancijos teismų sprendimus, kuriais įprasminti visi įmanomi požiūriai į gražinimo teoriją: nuo radikalaus atmetimo iki besąlyginio taikymo visose srityse.

Prancūzijos žemesniųjų instancijų teismų praktikoje *renvoi* taikytas ne tik kilnojamųjų daiktų paveldėjimo bei asmens teisinio statuso srityse, kuriose savo palankumą gražinimo teorijai buvo išreiškęs ir Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas, tačiau ir sandorių formos¹⁸⁴, ypač testamentų¹⁸⁵, nekilnojamųjų daiktų paveldėjimo¹⁸⁶, sutuoktinių turto teisinio režimo¹⁸⁷, juridinių asmenų veiklos¹⁸⁸, deliktinių prievolių srityse¹⁸⁹. Toks dažnas ir platus gražinimo

¹⁸¹ Elektroninė enciklopedija. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lex_situs>. [Žiūrėta 2007-03-15].

¹⁸² AUDIT, B. *Op. cit.*, p. 196.

¹⁸³ Pavyzdžiui, kilus nekilnojamųjų daiktų paveldėjimo klausimui ir jų buvimo vietos valstybės kolizinėms taisyklėms nurodant taikyti pilietybės arba gyvenamosios vietos valstybės teisę, teisėjas (trečiosios valstybės teismo) turėtų remtis transmisija. Tiesa, reikia pažymėti, kad tokia situacija yra gan retas reiškinys teismų praktikoje, kadangi teismų sprendimų efektyvumo reikalavimas lemia teismo atsisakymą priimti ieškinį, susijusį su užsienio valstybėse esančiais nekilnojamaisiais daiktais.

¹⁸⁴ 1885 m. vasario 23 d. *Chambéry* pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Chambéry*, 23 fév. 1885, *Clunet*, 1885, p. 665. Byloje kilo klausimas dėl Čilėje išreikštam savanoriškam tėvystės pripažinimui taikytinos teisės. Kadangi vaikas buvo Italijos pilietis, Prancūzijos teismas taikė Italijos kolizinę taisyklę, kuri nukreipė į sandorio sudarymo/teisės akto atlikimo vietos valstybės teisę. Akivaizdu, jog Prancūzijos teismas tokio pripažinimo formą traktavo kaip asmens teisinio statuso srities klausimą, nes, priešingu atveju, nebūtų buvę atsižvelgta į Italijos kolizines taisykles.

¹⁸⁵ 1909 m. birželio 23 d. *Tribunal de Seine* sprendimas. *Trib. Seine*, 13 juillet 1910, *Clunet*, 1911, p. 312.

¹⁸⁶ 1905 m. liepos 19 d. Marselio teismo sprendimas byloje *Reineri*. *Trib. civ. Marseille*, 19 juillet 1905, *Clunet*, 1907, p. 152. Nekilnojamųjų daiktų paveldėjimo srityje buvo pripažintas nukreipimas iš nekilnojamųjų daiktų buvimo vietos į pilietybės valstybės (Prancūzijos) teisę.

¹⁸⁷ 1951 m. vasario 27 d. Orleano pirmosios instancijos teismo sprendimas. *Trib. civ. Orléans*, 27 fév. 1951, *Revue*, 1954, p. 358; 1976 m. lapkričio 25 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas *Massine* byloje Paris, 25 nov. 1976, *Revue critique de droit international privé*, 1978, p. 76.

¹⁸⁸ 1965 m. kovo 19 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas *Banque Ottomane* byloje (Paris, 19 mars 1965, *Revue critique de droit international privé*, 1967, p. 85) gali būti interpretuojamas kaip pripažįstantis juridinio asmens įregistravimo vietos valstybės teisės nukreipimą į realios juridinio asmens buveinės vietos valstybės

teorijos taikymas įrodo žemesniųjų instancijų teismų praktikos svarbą¹⁹⁰. Be to, Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo suteikta laisvė konstatuoti arba ne negatyvaus teisinių sistemų konflikto egzistavimą¹⁹¹ suponuoja idėją, jog būtent žemesniųjų instancijų teismuose susiformavo principai, kuriuos Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas įtvirtino savo nutarimuose.¹⁹²

3.3.2 Vokietija

Analizuojant *renvoi* įtvirtinimą Vokietijos pozityviojoje teisėje ir teismų praktikoje, reikėtų atriboti 2 laikotarpius: iki ir po naujos civilinės teisės kodifikacijos.

Iki 1900 metų Vokietijos tarptautinėje privatinėje teisėje ypač akcentuotas jos federalinis pobūdis, kitaip tariant, kiekvienoje Vokietijos žemėje taikyta vis kitokia tarptautinės privatinės teisės sistema. Tačiau, nepaisant skirtingų taikytinos teisės nustatymo kriterijų, suponuojančių teisinių sistemų konfliktus, teismų praktikos grąžinimo teorijos taikymo srityje nebuvo iki jau aptarto 1861 m. Liubeko teismo sprendimo. Ir tik po 1880 m. dėl Prancūzijos teismų sprendimų įtakos, *renvoi* problematika Vokietijos teismuose imta nagrinėti dažniau.

Žinomiausias minėto laikotarpio sprendimas, priimtas 1889 m. gegužės 31 d. Vokietijos Aukščiausiajame Teisme (*Reichsgericht*), kuriuo, skirtingai nei ankstesnėse bylose, griežtai atmestas *renvoi* principo taikymas¹⁹³, negalėtų būti traktuojamas kaip išreiškiantis Vokietijos teismų pozicijos grąžinimo teorijos klausimu pokytį, kadangi dėl nevienalytės Vokietijos Aukščiausiojo Teismo praktikos žemesniųjų instancijų teismų pozicija *renvoi* klausimu radikaliai skyrėsi.

teisę. Vis dėlto žymus kritikas H. Synvet savo tezėje „Pageidaujamas *renvoi* netaikymas“ pabrėžė neigiamus grąžinimo teorijos praktinio taikymo aspektus: juridinio asmens normalios ir sąžiningos veiklos principai reikalauja, kad *renvoi* nebūtų taikomas, o bet koks kolizinių normų nukreipimas į užsienio valstybės teisę būtų traktuojamas kaip nuoroda taikyti pastarosios materialines normas.

¹⁸⁹ Nors *renvoi* principo taikymas techniškai yra įmanomas ir kai kurių teismų sprendimuose juo vadovautasi, tačiau 1969 m. birželio 21 d. Paryžiaus *Tribunal de Grande Instance* sprendimas, priminęs klasikinį „ydingo rato“ trūkumą, puikiai išreiškė teismų požiūrį dėl grąžinimo teorijos netaikymo deliktinių prievolių srityje. *Cit.* pagal: FOYER, J. *Op. cit.*, p. 111. Šis požiūris vėliau buvo patvirtintas ir tarptautinėmis Hagos konvencijomis, pavyzdžiui, 1971 m. gegužės 4 d. Hagos konvencija dėl eismo įvykiams taikytinos teisės 3, 4 straipsniai. (Valstybės žinios, 2001, Nr. 75-2639).

¹⁹⁰ Išsamesnė Prancūzijos žemesniųjų instancijų teismų sprendimų apžvalga pateikiama priede 6,

¹⁹¹ Dažniausiai sieta su užsienio valstybės teisės interpretavimu, pvz, 1982 m. birželio 15 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Zagha* byloje. Civ. Ier, 15 juin 1982, *Zagha, Recueil Dalloz*, 1983, p. 151.

¹⁹² FRANCESKAKIS, Ph. *Op. cit.*, p. 243-245.

¹⁹³ Vokietijos Aukščiausiasis Teismas teigė, jog teisėjas neprivalo kiekvienu atveju atsižvelgti į užsienio valstybės kolizines taisykles, tačiau asmens teisinio statuso klausimus visada privalo spresti pagal pilietybės valstybės teisę. Taip pat teisėjas, stengdamasis išvengti teismų sprendimų prieštaravimų, neprivalo priimti analogiško sprendimo tam, kurį priimtų pilietybės valstybės teismas, kadangi teismų sprendimų skirtumas visada egzistuos dėl nevienodų taikytinos teisės nustatymo kriterijų skirtingose valstybėse.

Tiesa, tokia neapibrėžta situacija išsilaikė ir po Vokietijos civilinės teisės kodifikacijos, t. y. 1896 m. Vokietijos įvadinio į civilinį kodeksą įstatymo (EGBGB), kurio 27 straipsnyje pripažinta gražinimo teorijos taikymo galimybė konkrečiose srityse – asmens teisinio statuso, sutuoktinių turtinių santykių, santuokos sudarymo bei nutraukimo, paveldėjimo¹⁹⁴ – įsigaliojimo, kadangi, nepaisant tarptautinės privatinės teisės normų suvienodinimo, liko neaišku, kokia 27 straipsnyje išvardintų sričių reikšmė. Ar tai baigtinis sąrašas, ar bendro pobūdžio taisyklė, numatanti *renvoi* taikymą bendrąja prasme, o išvardinimą pateikianti tik kaip pavyzdinį sąrašą? Štai esminis klausimas, į kurį teko atsakyti Vokietijos teismams ir kurie nusprendė, jog *renvoi* turi būti pripažįstamas kaip bendro pobūdžio taisyklė.

Taigi, nuo 1900 m. prasidėjo teismų praktikos perversmas. Pirmiausia pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimuose, o vėliau ir Aukščiausiojo Teismo praktikoje.

1912 m. vasario 15 d. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas galėtų būti įvardijamas kaip pirmasis, išaiškinęs įvadinio į civilinį kodeksą įstatymo 27 straipsnį ir suformulavęs principą, jog nagrinėjant bylas, turinčias užsienio elementą, Vokietijos kolizinės taisyklės nuoroda į užsienio teisę turi būti interpretuojama kaip nukreipianti į teisės visumą, įskaitant ir tarptautinės privatinės teisės normas, visose srityse.¹⁹⁵

Taigi, Vokietijos teismų praktikos apžvalga leidžia daryti tam tikras išvadas:

1. Atsižvelgdamas į tai, jog nuoroda į užsienio valstybės teisę apima ir pastarosios kolizinių taisyklių taikymą, Vokietijos Aukščiausias Teismas pripažino ne tik pirmojo, bet ir antrojo laipsnio gražinimo teorijos taikymo galimybę.¹⁹⁶
2. Gražinimo teorijos taikymo sritis neapsiribojo tais ginčo santykiais, kurių reguliavimas Vokietijos įstatymais buvo priskirtas pilietybės valstybės teisės kompetencijai, bet apėmė ir kitas, pavyzdžiui, sandorių formos, prievolių, daiktinių teisių, sritis.
3. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas įvadinio į civilinį kodeksą įstatymo 27 straipsnį traktavo kaip bendro pobūdžio taisyklę, taikomą ne tik minėtame straipsnyje išvardintais atvejais, bet ir tada, kai Vokietijos kolizinė taisyklė nukreipia į gyvenamosios vietos valstybės teisę, kurios tarptautinės privatinės teisės normos gražina į pilietybės valstybės įstatymus.

¹⁹⁴ Visose išvardintose srityse Vokietijos Įvadinis į civilinį kodeksą įstatymas numatė pilietybės valstybės teisės taikymą.

¹⁹⁵ Pagrindiniai teismo argumentai: pirmiausia, remdamasis gramatiniu įvadinio į civilinį kodeksą įstatymo nuostatų aiškinimu, teismas teigia, jog kolizinės normos nuoroda, nukreipianti į užsienio valstybės teisės taikymą, turi būti aiškinama kaip nurodanti taikyti jos visumą. Kadangi nėra jokio teisinio pagrindo abstrakčias teisės, įstatymo sąvokas skaidyti į sunkiai atskiriamas materialinių bei kolizinių normų kategorijas. Antroji teismo išreikštosios pozicijos priežastis yra tradicinė: *renvoi* netaikymas lemtų to paties teisinio santykio nevienodą traktavimą atsižvelgiant į tai, kurios valstybės (Vokietijos ar Austrijos) teismas nagrinėja bylą.

¹⁹⁶ Pavyzdžiui, 1917 m. lapkričio 8 d. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje, susijusioje su Belgijos piliečio, gyvenusio Rusijoje, turto paveldėjimu. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas klausimus, susijusius su Rusijoje esančiais nekilnojamaisiais daiktais, išnagrinėjo pagal Rusijos įstatymus, į kuriuos nukreipė Belgijos kolizinės taisyklės.

4. Nepaisant to, jog žemesniųjų instancijų teismai *renvoi* taikė daug dažniau ir įvairesnėse srityse nei pats Vokietijos Aukščiausiasis Teismas, tačiau užsienio teisės vientisumo doktrina universaliai pripažinta nebuvo.¹⁹⁷

Nors šiuo metu Vokietijoje tebegalioja 1896 metų Vokietijos įvadinio į civilinį kodeksą įstatymo redakcija, tačiau pakeitimais modernizuotos tarptautinės privatinės teisės normos šiek tiek kitaip reglamentuoja gražinimo teorijos klausimą: bendroji taisyklė (*renvoi* pripažinimas) išliko nepakitusi¹⁹⁸, tačiau atsisakyta griežtai apibrėžti *renvoi* taikymo sritį, tiesiogiai įtvirtinta galimybė taikyti tiek pirmojo laipsnio *renvoi*, tiek ir transmisiją, numatytas draudimas taikyti *renvoi* tais atvejais, kai taikytiną teisę pasirenka sutartinių santykių dalyviai¹⁹⁹. Be to, įtvirtinta nuostata, jog tais atvejais, kai paveldėjimo ar šeimos teisinių santykių, susijusių su trečiojoje valstybėje esančiu turtu, srityse Vokietijos kolizinės taisyklės nurodo užsienio teisės taikymą, tai pastaroji negalės būti taikoma, jei ji savo ruožtu nukreips į *lex rei sitae*.²⁰⁰ Ši norma yra apsauginė ta prasme, jog, pavyzdžiui, kilus ginčui dėl trečiojoje valstybėje esančių nekilnojamųjų daiktų, Vokietijos teismo sprendimas, priimtas taikant užsienio valstybės vidaus teisę (o ne *lex rei sitae*), gali būti nepripažintas nekilnojamojo daikto buvimo vietos teismo, kas iš esmės apsunkintų tokio sprendimo vykdymą ir ginčas būtų išspręstas tik formaliai.

3.3.3 Italija

Skirtingai nei Prancūzijos ir Vokietijos, Italijos teismai iki XX a. pabaigos sistemiškai neigė gražinimo teoriją.²⁰¹ Viena iš pagrindinių priežasčių, lėmusių tokį *renvoi* problematikos

¹⁹⁷ Pavyzdžiui, *Karlsruhe* Apeliacinis teismas 1924 m. balandžio 10 d. sprendime nesilaikė Vokietijos Aukščiausiojo Teismo pozicijos užsienio teisės nedalomumo klausimu ir konstatavo, jog Prancūzijos civilinio kodekso 3 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta kolizinė taisyklė nukreipia į pilietybės valstybės vidaus teisę.

¹⁹⁸ Vokietijos įvadinio į civilinį kodeksą įstatymo (EGBGB) 3 straipsnyje įtvirtinta, kad nuoroda taikyti užsienio valstybės teisę apima ir pastarosios kolizines normas. *Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche – in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. September 1994 (BGBl. IS.2494), Zivilrecht: Wirtschaftsrecht, 4 Aufl.*-Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1995.

¹⁹⁹ 4 ir 35 straipsniai. Vokietijos įvadinis į civilinį kodeksą įstatymas (EGBGB), *op. cit.*

²⁰⁰ 3 straipsnis. Vokietijos įvadinis į civilinį kodeksą įstatymas (EGBGB), *op. cit.*

²⁰¹ Pavyzdžiui, Romos Apeliacinis teismas 1906 m. gruodžio 1 d. sprendimu sprendė Italijos piliėtės, turėjusios gyvenamąją vietą Italijoje ir po santuokos įgijusios San Marino pilietybę, veiksnio klausimą. Remiantis Italijos kolizine taisykle, teismas turėjo taikyti San Marino (pilietybės valstybės) teisę, tačiau pastaroji nukreipė į gyvenamosios vietos valstybės įstatymus. Vis dėlto Italijos teismas teigė, jog, nepaisant pagirtinų *renvoi* pagrindimo teorijų, jis neturi teisinio pagrindo remtis *renvoi*, kadangi imperatyvios Italijos kolizinės taisyklės nurodo taikyti užsienio valstybės (arba Italijos) vidaus teisę, kuri, anot Italijos įstatymų leidėjo, yra tinkamiausia konkrečiam ginčo santykiui reguliuoti. Taigi, į užsienio teisės sampratą neįtraukdami tarptautinės privatinės teisės normų, Italijos teismai eliminuoja net menkiausią gražinimo teorijos taikymo galimybę. Toks požiūris atsispindi beveik visuose Italijos teismų sprendimuose. *Cit. pagal: Rivista di diritto internazionale, 1907, p. 133-136.*

sprendimą, buvo *anti-renvoi* požiūris, įtvirtintas ne tik doktrinoje, bet ir pozityviojoje teisėje. Tiesa, situacija pakito po 1995 m. tarptautinės privatinės teisės reformos²⁰².

Šiuo metu galiojančioje Italijos pozityviojoje teisėje pripažįstamas²⁰³ pirmojo ir antrojo (bet ne aukštesnio) laipsnio *renvoi* taikymas visose srityse, išskyrus tuos atvejus, kai taikytiną teisę yra pasirinkusios ginčo santykio šalys ar nagrinėjamas klausimas susijęs su sandorių forma arba nesutartinėmis prievolėmis.

Tiesa, tam tikra specifika įtvirtinta tėvystės nustatymo sferoje, kurioje *renvoi* gali būti taikomas tik tais atvejais, kai valstybės, į kurios teisę yra nukreipiama, materialinės normos yra palankios tėvystės nustatymui. Ši nuostata tam tikra prasme primena Prancūzijos civilinio kodekso normas, kuriose dėl vaiko interesų apsaugos grąžinimo teorijos taikymo galimybė tėvystės nustatymo bylose apskritai nenumatyta.

3.4 Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtinti *renvoi* problematikos sprendimo būdai

1999 m. gegužės 1 d. įsigaliojusi Amsterdamo sutartis suteikė naują postūmį tarptautinės privatinės teisės harmonizavimui Europos Bendrijoje²⁰⁴. Jau 2000 m. gruodžio 22 d. Taryba priėmė reglamentą „Briuselis I“²⁰⁵, kuris pakeitė valstybių narių santykiuose 1968 m. Briuselio konvenciją ir pašalino skirtumus tarp jurisdikciją bei teismų sprendimų pripažinimą reglamentuojančių nacionalinių taisyklių, trukdančių patikimam vidaus rinkos veikimui.

Kadangi Reglamentas „Briuselis I“ taikomas sutartinėms ir nesutartinėms prievolėms, greitai suvokta, jog, siekiant garantuoti Bendrijos užsibrėžto tikslo – puoselėti bei plėtoti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę – pasiekimą, būtina harmonizuoti taikytinos teisės nustatymo kriterijus šiose abejose srityse.

²⁰² 1995 m. gegužės 31 d. Italijos įstatymas dėl tarptautinės privatinės teisės reformos. (Legge 31 maggio 1995, n° 218 "Riforma del sistema italiano di diritto internazionale privato") (Suppl. ord. alla Gazzetta Ufficiale Serie gen., n° 128 del 3 giugno 1995).

²⁰³ 13 straipsnis, *ibid.*

²⁰⁴ Amsterdamo sutartimi teismo bendradarbiavimo civilinėse bylose klausimai, apimantys ir kolizinių normų valstybėse narėse harmonizavimą, iš III ramsčio (valstybių narių kompetencijos) buvo perkelti į I ramstį, Europos Bendrijai suteikiant teisės aktų leidybos įgaliojimus.

Nuo Amsterdamo sutarties įsigaliojimo kolizines teisės normas reglamentuoja EB sutarties 61 straipsnio c punktas bei 65 straipsnio b punktas, kuriame nurodyta, kad priemonės teismų bendradarbiavimo <...> civilinių bylų srityje, kurių imamasi <...> tokiu mastu, kokio reikia vidaus rinkai deramai veikti, sudaro: valstybėse narėse <...> jurisdikcijos kolizijai taikomų teisės normų suderinamumo skatinimas. Taigi Bendrijos teisės aktų leidėjas gali savo nuožiūra nuspręsti, ar konkreti priemonė reikalinga tinkamam vidaus rinkos veikimui.

²⁰⁵ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas 44/2002/EEB dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL 2004 m. *Specialusis leidimas* 19 skyrius, 4 tomas, p. 42). Šiuo reglamentu, taikomu tiek sutartinėms, tiek nesutartinėms prievolėms civilinėse ir komercinėse bylose, reglamentuojama tarptautinė jurisdikcija ir kitoje valstybėje narėje priimtų sprendimų pripažinimas bei vykdymas valstybėje narėje.

Sutartinių prievolių srityje suvienodintos kolizinės taisyklės buvo įtvirtintos Romos konvencijoje²⁰⁶, todėl pirmiausia stengtasi užpildyti spragą, egzistuojančią nesutartinių prievolių srityje. Tuo tikslu 2003 m. liepos 22 d. Komisija pateikė Reglamento dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės pasiūlymą („Roma II“)²⁰⁷, skirtą harmonizuoti civilinio ir komercinio pobūdžio nesutartinėms prievolėms (eismo įvykiams, atsakomybei už gaminius su trūkumais, nesąžiningai konkurencijai ir t. t.) taikytinos teisės nustatymo kriterijus, taip užtikrinant didesnę nei iki šiol fizinių asmenų ir ūkio subjektų teisinį tikrumą ir išvengiant *forum shopping*²⁰⁸ praktikos.

Tiek pradiniame, tiek ir pakeistame Komisijos pasiūlyme dėl reglamento „Roma II“²⁰⁹ įtvirtinta bendroji taisyklė: šalys gali susitarti dėl po delikto atsirandančioms neturtinėms prievolėms taikytinos teisės, o joms nesusitarus, taikoma tos valstybės (net ir ne ES valstybės narės), kurioje atsirado arba gali atsirasti žala, teisė, nepriklausomai nuo valstybės, kurioje įvyko žalą sukėlęs įvykis, ir nepriklausomai nuo valstybės ar valstybių, kuriose atsirado netiesioginių to įvykio pasekmių.

Renvoi klausimas Reglamente „Roma II“, kaip ir daugumoje tarptautinių konvencijų, išspręstas numatant, jog nukreipimas į tam tikros valstybės teisę yra įpareigojimas taikyti joje galiojančias teisės normas, išskyrus tarptautinės privatinės teisės normas.²¹⁰

Nepaisant to, jog Reglamento „Roma II“ rengimo teisėkūros procesas dar nėra baigtas, 2005 m. gruodžio 15 d. Komisija pateikė naują pasiūlymą dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“)²¹¹, kuriuo siekiama

²⁰⁶ 1980 m. birželio 19 d. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės. Prieiga per internetą: <[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41998A0126\(02\):FR:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41998A0126(02):FR:HTML)>. [Žiūrėta 2007-02-01].

Lietuvos Respublikoje dar negalioja, tačiau Lietuvos Respublikos Seime yra pateiktas projektas Nr. XP_1048 „Dėl įstatymo „Dėl Konvencijos dėl Čekijos Respublikos, Estijos Respublikos, Kipro Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Maltos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos ir Slovakijos Respublikos prisijungimo prie Konvencijos dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės, pateiktos pasirašyti 1980 m. birželio 19 d. Romoje, ir prie Pirmojo ir Antrojo protokolų dėl Europos Bendrijų Teisingumo Teismo įgaliojimų aiškinti šią konvenciją“.

²⁰⁷ 2003 m. liepos 22 d. Komisijos pasiūlymas dėl reglamento dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“) KOM (2003) 427 galutinis. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0427:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-05].

²⁰⁸ Elektroninė enciklopedija. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Forum_shopping>. [Žiūrėta 2007-01-15].

²⁰⁹ 2006 m. rugsėjo 27 d. Pakeistas pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“). KOM (2006) 83 galutinis. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0566:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-05].

²¹⁰ 21 straipsnis. Komisijos pasiūlymas dėl reglamento „Roma II“, *op. cit.*

²¹¹ 2005 m. gruodžio 15 d. Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“). KOM (2005) 650 galutinis. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0650:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-05].

modernizuoti Romos konvencijos nuostatas ir jas įtvirtinti Bendrijos akte, tiesiogiai taikomame visose valstybėse narėse, kadangi dabar galiojanti Romos konvencija yra vienintelė Bendrijoje tarptautinės privatinės teisės klausimus reglamentuojanti teisinė priemonė, turinti tarptautinės sutarties struktūrą.²¹² Tokia sistema turi trūkumų, kadangi „Briuselis I“, „Roma II“ ir 1980 m. Romos konvencija sudaro vientisą tarptautinės privatinės teisės, susijusios su civilinio ar komercinio pobūdžio sutartinėmis ir nesutartinėmis prievolėmis, normų visumą Bendrijoje.²¹³

Komisijos pasiūlyme dėl reglamento „Roma I“ vienas iš esminių pakeitimų – šalių autonomijos principo sustiprinimas: šalims suteikiama galimybė kaip taikytiną teisę pasirinkti nevalstybinę teisę (*UNIDROIT* (Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto) principus, *Principles of European Contract Law* (Europos sutarčių teisės principus) arba būsimų neprivalomų Bendrijos teisinių priemonių principus), tiesa, draudžiama pasirinkti gan netikslią *lex mercatoria* ar tarptautinės bendrijos menkai pripažintas privatinės teisės sistemas.²¹⁴

Reglamente „Roma I“ principas, kad šalims nepasirinkus taikytinos teisės taikoma paslaugą teikiančio asmens nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisė lieka galioti²¹⁵, tačiau siūloma bendrajai taisyklei suteikti daugiau teisinio tikrumo paprastas prielaidas paverčiant nekintamomis normomis, kadangi reglamento kertinis akmuo yra pasirinkimo laisvė, todėl teisė, taikytina šalims jos nepasirinkus, turi būti kuo tikslesnė ir kuo lengviau numatoma tam, kad šalys galėtų nuspręsti, ar jos ketina pasinaudoti tokia laisve, ar ne.

Nepaisant esminių pakeitimų, kuriais siekiama modernizuoti Romos konvencijos normas, Pasiūlymo dėl reglamento „Roma I“ 19 straipsnyje paliekama galioti Romos konvencijos 15 straipsnio nuostata dėl *renvoi* netaikymo.²¹⁶ Tiesa, toks *renvoi* problematikos sprendimas

²¹² 1980 m. dauguma Vakarų Europos valstybių nusprendė sudaryti Romos konvenciją, kitos valstybės prie Konvencijos prisijungė vėliau. Buvo pasirinktas daugiašalis susitarimas, nes tuo metu EB sutartis nenumatė teisinio pagrindo, kuriuo remiantis būtų buvę galima priimti atitinkamą Bendrijos teisės aktą. Daugiau nei 25 metus taikius Konvenciją, buvo prieita išvados, kad jos priėmimas buvo pažangus žingsnis, o joje numatyti sprendimai iš esmės išlieka tinkami ir šiandien. Tačiau siekiant ištaisyti tam tikras pastebėtas silpnas vietas būtina Konvenciją pataisyti ir atnaujinti. Atsižvelgiant į tai, kad Romos konvencija — daugiašalis susitarimas, ji galėtų būti atnaujinta tik pradėjus naujas, ilgai truksiančias derybas, kurių rezultatų neįmanoma numatyti. Tačiau tai nebūtina, nes dabar EB sutartis numato teisinį pagrindą, kuriuo remiantis galima priimti Bendrijos teisės aktą šioje srityje (EB sutarties 61 str.c punktas ir 65 straipsnio b punktas). Kad būtų lengviau taikyti teisę, visose ES valstybėse narėse turėtų būti vienodos teisės normos. Tai reiškia, kad vienintelė tinkama teisinė priemonė yra reglamentas.

Cit. pagal: Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo priimti Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) (OL 2006, C 318, p. 56).

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ 3 straipsnis. Komisijos pasiūlymas dėl reglamento „Roma I“, *op. cit.*

²¹⁵ *Ibid.* 4 straipsnis.

²¹⁶ Kai pagal šį reglamentą turi būti taikoma tam tikros šalies teisė, tai reiškia, kad turi būti taikomos šioje šalyje galiojančios materialinės teisės normos, išskyrus tarptautinės privatinės teisės normas.

nestebina, kadangi, kaip jau ne kartą minėta, gražinimo teorija ir šalių laisvė pasirinkti taikytiną teisę yra nesuderinamos.

Kitose srityse (santuokos nutraukimo²¹⁷, išlaikymo²¹⁸, sutuoktinių turtinių santykių,²¹⁹ paveldėjimo²²⁰) Komisija taip pat pradėjo viešas konsultacijas arba pateikė pasiūlymus dėl kolizinių normų harmonizavimo Bendrijos lygmeniu. Beje, visuose šiame procese priimtuose ES teisiniuose instrumentuose *renvoi* problema sprendžiama analogiškai kaip ir pasiūlymuose dėl reglamentų „Roma I“ bei „Roma II“, išskyrus Komisijos pasiūlymą dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje, kuriame numatyta *renvoi* draudimo išimtis tais atvejais, kai reglamente nurodoma taikyti valstybės, kuri nėra valstybė narė, teisę ir kai pastarosios tarptautinės privatinės teisės nuostatos nukreipia į kitos šalies teisės taikymą. Minėtu atveju teismas, į kurį buvo kreiptasi, privalo taikyti savo valstybės teisę.²²¹

Apartoji *renvoi* draudimo išimtis sudaro sąlygas tik pirmojo laipsnio *renvoi* taikymui ir užtikrina geresnę išlaikymo kreditorių interesų apsaugą bei skatina tinkamą teisingumo vykdymą Europos Sąjungoje. Kitaip tariant, paprastojo *renvoi* pripažinimu siekiama išvengti taikytinos teisės nustatymo pagal trečiosiose valstybėse galiojančius kriterijus, kurie skiriasi nuo pripažįstamų ES valstybėse narėse. Tačiau, jei trečiosios valstybės tarptautinės privatinės teisės normos gražintų į bet kurios valstybės narės teisę (kurioje galiotų aptariamasis

²¹⁷ 2006 m. liepos 17 d. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento, iš dalies keičiančio Reglamentą 2201/2003/EB dėl jurisdikcijos ir nustatantis taikytinos teisės taisykles bylose, susijusiose su santuoka. KOM (2006) 399 galutinis. Prieiga per internetą:

<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0399:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-07].

Pasiūlyme pateikiamos suderintos įstatymų kolizijai taikomos taisyklės santuokos nutraukimo ir gyvenimo skyrium (separacijos) teisinio nustatymo bylose, kad sutuoktiniai galėtų lengvai numatyti, kurios valstybės teisė bus taikoma nagrinėjant su jų santuoka susijusią bylą. Pasiūlymu taip pat siekiama suteikti daugiau galimybių kreiptis į teismus su santuoka susijusiose bylose. Galimybė pasirinkti kompetentingą teismą su santuokos nutraukimu ir gyvenimu skyrium (separacija) susijusiose bylose („jurisdikcijos prorogacija“) padidins teismų prieinamumą skirtingą pilietybę turintiems sutuoktiniams.

²¹⁸ 2005 m. gruodžio 15 d. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (KOM (2005) 649 galutinis). Prieiga per internetą:

<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0649:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-05].

²¹⁹ 2006 m. liepos 17 d. Komisija priėmė Žaliąją knygą dėl teisės normų, reglamentuojančių sutuoktinių turto režimą, kolizijos, įskaitant jurisdikcijos ir tarpusavio pripažinimo klausimą. (KOM (2006) 400 galutinis). Šiuo dokumentu yra pradedamos išsamios konsultacijos dėl tarptautiniu mastu kylančių klausimų, susijusių su sutuoktinių turto režimu ir kitų sąjungos formų turtinėmis pasekmėmis. Žaliojoje knygoje apžvelgiami įvairūs šios srities aspektai, dėl kurių, atrodo, būtina priimti teisės aktus Bendrijos lygmeniu. Prieiga per internetą:

<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0400:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-07].

²²⁰ 2005 m. kovo 1 d. Komisijos Žalioji knyga dėl paveldėjimo ir testamentų. (KOM (2005) 65 galutinis). Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0065:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-07].

²²¹ 19 straipsnis. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje, *op. cit.*

Reglamentas), nukreipimas galėtų būti pripažįstamas, kadangi tai neprieštarautų kolizinių normų išlaikymo srityje harmonizavimo tikslams.

Taigi, Europos Sąjungos lygmenyje vykstantys tarptautinės privatinės teisės normų harmonizavimo procesai suponuoja *renvoi* principo atmetimą, kadangi, kaip jau minėta, gražinimo teorijos taikymas lemia savotišką netikrumą²²², kas prieštarauja Europos Sąjungoje pripažįstamiems teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių ir skaidrumo, bendrąją prasme, principams.

3.5 *Renvoi* problematikos sprendimas tarptautinėse sutartyse

Gražinimo teorijos problematika tarptautinėse sutartyse imta spresti gan vėlai²²³. Tačiau, nagrinėjant tarptautinės praktikos evoliuciją, nesunku pastebėti lėtą, bet gan tendencingą *renvoi* atmetimo procesą.

Vienoje iš pirmųjų po Antrojo Pasaulinio karo sudarytų tarptautinių sutarčių – 1955 m. birželio 15 d. Konvencijoje dėl tarptautinėms prekių pirkimo – pardavimo sutartims taikytinos teisės²²⁴ – norėta suderinti pilietybės valstybės ir gyvenamosios valstybės kriterijus, tuo tikslu minėtos konvencijos 2 straipsnyje pripažinta nukreipimo iš pilietybės valstybės į gyvenamosios vietos valstybės teisę, bet ne atvirkščiai.

Nors ši konvencija sudarė palankias sąlygas gražinimo teorijos suklestėjimui, tačiau visos paskesnės tarptautinės daugiašalės sutartys kruopščiai šalino *renvoi* iš jų taikymo srities tiek turtinių, tiek ir neturtinių teisių sferoje.

Nepaisant to, jog tebeegzistuoja keletas tarptautinių konvencijų, pripažįstančių gražinimo teorijos taikymo galimybę²²⁵, tarptautinėse sutartyse vis dažniau įtvirtinamas tiesioginis *renvoi* netaikymo principas. Šis teiginys galioja kalbant tiek apie daugiašales konvencijas (ypač Hagos), tiek apie retas dvišales sutartis, unifikuojančias tarptautinės privatinės teisės taisykles.²²⁶

Tiesa, vertėtų atkreipti dėmesį į *renvoi* principo atmetimo būdų evoliuciją, kadangi iš pradžių gražinimo teorijos eliminavimas tebuvo numanomas, o šiandien dažniausiai yra aiškiai įtvirtinamas tarptautinių sutarčių nuostatose.

²²² Dėl galimo nukreipimo teisinių santykių dalyvių teisėti lūkesčiai dėl taikytinos teisės gali nepasitvirtinti.

²²³ Išskyrus jau minėtą 1902 m. Konvenciją (išsamiau žiūrėti skyriuje: *Renvoi principo ištakos*).

²²⁴ Ji buvo priimta Hagos Tarptautinės privatinės teisės konferencijoje, vykusioje nuo 1951 spalio 9 d. iki spalio 31 d. Ši konvencija buvo pakeista 1986 m. gruodžio 22 d., priėmus jos naują redakciją. 1955 m. birželio 15 d. Konvencijoje dėl tarptautinėms prekių pirkimo-pardavimo sutartims taikytinos teisės (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą:

<http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=31>. [Žiūrėta 2007-01-15].

²²⁵ Pavyzdžiui, jau minėtos Ženevos konvencijos dėl čekių ir vekselių, *op. cit.*

²²⁶ FOYER, J. *Op. cit.*, p. 113.

Remiantis teleologiniu aiškinimu, nesunku įrodyti, kad dvišalės tarptautinės sutartys, tokios kaip, pavyzdžiui, 1967 m. balandžio 5 d. Prancūzijos – Lenkijos, teisiniams santykiams įtvirtinančios vienos iš sutarties šalių teisės taikymo galimybę, yra nesuderinamos su nukreipimu į trečiosios valstybės teisę, taip pat kaip ir gražinimu iš vienos susitariančiosios valstybės teisės į kitą, kadangi *renvoi* taikymas tokių dvišalių tarptautinių sutarčių kontekste prieštarautų jų tikslui.²²⁷

Kita vertus, *renvoi* atmetimas gali būti numanomas ir iš sutartyje naudojamos terminologijos, todėl jau nuo 1955 metų Hagos konvencijų rengėjai stengėsi tiksliai nurodyti, jog valstybės teisė, į kurią nukreipia konvencijoje įtvirtintos kolizinės taisyklės, apima tik vidaus teisę, kitaip tariant, materialiąsias normas. Tokia „madinga formuluotė“ pirmą kartą buvo pavartota jau minėtos 1955 m. birželio 15 d. Konvencijos dėl tarptautinėms prekių pirkimo – pardavimo sutartims taikytinos teisės 2 bei 3 straipsniuose, vėliau – 1958 m. balandžio 15 d. Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos priimtoje konvencijoje dėl nuosavybės teisės perleidimo tarptautinių prekių pirkimo – pardavimo sutarčių atveju teisiniams santykiams taikytinos teisės²²⁸ 3 straipsnyje, 1971 m. gegužės 4 d. Konvencijos dėl eismo įvykiams taikytinos teisės²²⁹ 3 straipsnyje, 1978 m. kovo 14 d. priimtų Konvencijos dėl sutuoktinių turto režimui taikytinos teisės²³⁰ 3 ir 4 straipsniuose ir Konvencijos dėl tarpininkavimo sutartims ir atstovavimui taikytinos teisės²³¹ 6 straipsnyje.

Pateiktame pavyzdiniame konvencijų sąrašė sąmoningai nepaminėtos kai kurios gerai žinomos konvencijos, kuriose *renvoi* netaikymas yra dar akivaizdesnis dėl specifinių sričių, reglamentuojamų jų nuostatomis. Pavyzdžiui, 1961 m. spalio 5 d. Konvencijos dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje²³² 2 straipsnyje įtvirtintas ryšys tarp atsakingų institucijų ir jų buvimo vietos valstybės teisės dar labiau komplikuoja gražinimo teorijos taikymą. Tas pats pasakytina ir apie konvencijas, reglamentuojančias išlaikymo teisiniams santykiams taikytinos teisės klausimus²³³.

²²⁷ FOYER, J. *Op. cit.*, p. 113.

²²⁸ 1958 m. balandžio 15 d. Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos priimta Konvencija dėl nuosavybės teisės perleidimo tarptautinių prekių pirkimo - pardavimo sutarčių atveju teisiniams santykiams taikytinos teisės. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=32>. [Žiūrėta 2007-01-15].

²²⁹ 1971 m. gegužės 4 d. Konvencija dėl eismo įvykiams taikytinos teisės (Valstybės žinios, 2001, Nr. 75-2639).

²³⁰ 1978 m. kovo 14 d. Konvencija dėl sutuoktinių turto režimui taikytinos teisės Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=87>. [Žiūrėta 2007-01-17].

²³¹ 1978 m. kovo 14 d. Konvencijos dėl tarpininkavimo sutartims ir atstovavimui taikytinos teisės Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=89>. [Žiūrėta 2007-01-17].

²³² 1961 m. spalio 5 d. Konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=39>. [Žiūrėta 2007-01-15].

²³³ Pavyzdžiui, 1973 m. spalio 2 d. sudarytos Konvencijos dėl išlaikymo pareigoms taikytinos teisės 6 str. įtvirtinta išlyga: Jei asmuo, turintis teisę į išlaikymą, negali pagal 4 ir 5 straipsniuose nurodytą valstybių teisę

Galiausiai, analizuojant 1961 m. spalio 5 d. Konvencijos dėl testamentų formai taikytinos teisės²³⁴ 1 straipsnį, numatantį, jog testamentas galioja, jei jis yra sudarytas pagal tam tikros valstybės (pavyzdžiui, testamentą sudarymo vietos) vidaus teisės reikalavimus, kelti *renvoi* taikymo klausimą apskritai būtų netikslinga, kadangi minėtoje Konvencijos nuostatoje įtvirtintas neatskiriamas ryšys tarp taikytinos teisės ir siekiamo rezultato – *favor validatis*.²³⁵

Šiame kontekste galima būtų paminėti ir 1970 m. rugsėjo 10 d. Romos Konvenciją dėl tėvystės nustatymo (legitimacijos) santuokos sudarymu²³⁶, kurios 1 straipsnyje įtvirtinta, jog jei, remiantis motinos ar tėvo pilietybės valstybės vidaus teise, santuokos sudarymas lemia vaiko legitimaciją, tai ji turi būti pripažįstama visose Konvenciją pasirašiusiose valstybėse. Šia nuostata siekiama, kad vaiko legitimacija būtų pripažinta visuotinai, todėl ji yra nesuderinama ne tik su *renvoi*, bet ir, bendrąja prasme, valstybių ne Konvencijos dalyvių kolizinių normų taikymu.

Kita tarptautinių sutarčių kategorija dar drąsiau atmeta grąžinimo teorijos galimybę, draudimą įtvirtinant tiesiogiai sutarties tekste. Pavyzdžiui, 1980 m. spalio 19 d. Romos Konvencijos dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės²³⁷ 15 straipsnyje „*Renvoi* netaikymas“ aiškiai įtvirtinta, jog tais atvejais, kai Konvencijoje numatomas tam tikros valstybės teisės taikymas, tai nukreipiama į tos valstybės vidaus teisę, o ne jos kolizines normas. Regis, neįmanoma aiškiau įtvirtinti, jog *renvoi* taikymas yra nesuderinamas su sutartiniu teisiniu santykiu pobūdžiu.

Šie aukščiau pateikti konvencijų pavyzdžiai iš pirmo žvilgsnio neturi jokio loginio ryšio, tačiau tai yra suprantama, kadangi kiekviena iš aptartųjų konvencijų reglamentuoja konkrečią, griežtai apibrėžtą teisinių santykių sritį. Vis dėlto tokių skirtingų tarptautinių sutarčių analizė įrodo, kad grąžinimo teorijos taikymui tarptautinių sutarčių kontekste nebeliko vietos.

3.6 *Renvoi* problematikos sprendimo būdų apibendrinimas

Įvairių valstybių nacionalinės teisės, Europos Sąjungos teisės aktų ir tarptautinių sutarčių analizė įrodo, kad vieningos pozicijos dėl *renvoi* problematikos sprendimo nėra. Tačiau toks skirtingas įstatymų leidėjų požiūris nestebina, kadangi, kaip jau minėta, kiekvienos valstybės

gauti asmens, turinčio išlaikymo pareigą, išlaikymo, taikoma prašymą nagrinėjančios institucijos vidaus teisė. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=86>. [Žiūrėta 2007-01-16].

²³⁴ 1961 m. spalio 5 d. Konvencija dėl testamentų formai taikytinos teisės. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=40>. [Žiūrėta 2007-01-15].

²³⁵ Kuri, beje, yra alternatyvioji kolizinė norma.

²³⁶ Prieiga per internetą: <<http://perso.orange.fr/ciec-sg/ListeConventions.htm>>. [Žiūrėta 2007-01-12].

²³⁷ 1980 m. spalio 19 d. Romos Konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės, *op. cit.*

teisinė sistema yra specifinė, daugiau ar mažiau įtakota teismų praktikos, doktrinos ir tarptautinėje bendrijoje vykstančių procesų.

Vis dėlto, nepaisant egzistuojančių sprendimų gausos, galima būtų išskirti dominuojantį požiūrį – *renvoi* atmetimą – įtvirtintą ne tik daugumos valstybių pozityviojoje teisėje ar teismų praktikoje, bet ir tarptautinėse sutartyse bei Europos Sąjungos teisės aktuose, kurių priėmimui būtinas daugybės valstybių konsensusas, kitaip tariant, vieninga pozicija dėl *renvoi* problematikos sprendimo. Kita vertus, neįmanoma paneigti ir to, kad toks *renvoi* taikymo draudimas neretai yra dalinis, t.y. apimantis tik tam tikras sritis (pvz., sutartinių prievolių, santykių, susijusių su nekilnojamaisiais daiktais).

Apibendrinant reikėtų konstatuoti, jog *renvoi* taikymo sritis vis nepaliauja siaurėti. Tačiau ar galima prognozuoti visišką grąžinimo teorijos išnykimą? Matyt, pernelyg drąsu būtų atsakyti teigiamai, kadangi, kaip jau minėta, *renvoi* krizė (jo, kaip bendro pobūdžio taisyklės, paneigimas) yra nulemta ne vidinių priežasčių (jo praktinės naudos ar teorinio vertingumo paneigimo), o tarptautinių sutarčių gausėjimo ir kolizinių taisyklių struktūros pokyčių, kurie nėra statiškas reiškinys, todėl neįmanoma numatyti tarptautinės privatinės teisės modernizavimo rezultatų. Taigi, *renvoi* taikymo srities susiaurėjimas turėtų būti traktuojamas ne kaip jo eliminavimas, bendrąja prasme, tačiau grąžinimo teorijos, kaip principo (bendro pobūdžio taisyklės), paneigimas.

Išvados

Išsamiai išanalizavus *renvoi* problematiką bei galimus jos sprendimo būdus įvairių valstybių teisės doktrinos, teismų praktikos ir pozityviosios teisės kontekste, galima būtų padaryti tokias išvadas:

1. **Ištakos – teismų praktikoje.** *Renvoi*, skirtingai nei kitų tarptautinės privatinės teisės probleminių klausimų, ištakos sietinos ne su doktrina, o su teismų praktika, tiksliau – Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimu *Forgo* byloje. Nepaisant to, jog gražinimo teorijos apraiškų būta ir Anglijos bei Vokietijos teisėje, tačiau būtent pastarasis Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas įtakoją tolesnį *renvoi* taikymą teismuose bei paskatino doktrininius debatus.

2. **Doktrinos dualizmas.** Doktrina *renvoi* klausimu buvo nevienalytė: nors dauguma tarptautinės privatinės teisės specialistų stengėsi pagrįsti *renvoi* taikymą loginiais, teisiniais ir praktiniais teiginiais, kiti teisės teoretikai, dažniausiai remdamiesi priešingais argumentais, kategoriškai atmetė jo taikymo galimybę.

Loginiai argumentai. Dauguma tarptautinės privatinės teisės specialistų loginius *renvoi* principo trūkumus siekė pašalinti aiškindami užsienio teisės turinį: klasikinė doktrina rėmėsi užsienio teisės vientisumu, vėliau gražinimo teorijos šalininkai jos taikymą grindė materialinių normų, skirtų reguliuoti ginčo santykių, neegzistavimu užsienio valstybės teisėje ar net bendraisiais teisės principais. Vis dėlto kontrargumentų išvengti nepavyko: kritikuotas ne tik gražinimo teorijos motyvavimas (užsienio valstybės teisės ignoravimas, kolizinių ir materialinių normų sutapatinimas), bet ir jos taikymo rezultatai („teniso kamuoliuko efektas“, „žingsnis pirmyn-žingsnis atgal situacija“).

Teisiniai argumentai. Kaip ir loginės, taip ir teisinės prigimties argumentų paletė atspindi doktrinos dualizmą *renvoi* taikymo klausimu. Viena vertus, gražinimo teorija suvokiama kaip priemonė būtina tarptautinės privatinės teisės tikslų įgyvendinimui (privačių interesų apsauga, teismų sprendimų harmonija), kita vertus, kaip valstybės suvereniteto, išreikšto kolizinėje normoje, pažeidimo įrankis.

Praktiniai argumentai. *Renvoi* praktinio pritaikomumo analizė taip pat nesuformuoja vieningos nuomonės dėl gražinimo teorijos taikymo, netgi, priešingai, paryškina tarptautinės privatinės teisės specialistų nuomonių nesuderinamumą: vieniems pateisinant gražinimo teorijos taikymą teigiamais jos rezultatais (didesnė teismo sprendimo pripažinimo užsienio valstybėje tikimybė, galimybė teisėjui taikyti *lex fori*), kiti savo ruožtu teigia, kad *renvoi* taikymui reikalingos laiko ir papildomų užsienio teisės žinių sąnaudos yra neproporcingai

didelės palyginus su praktine nauda ir neretai lemia ne suinteresuotų asmenų satisfakciją, bet, priešingai, pažeidžia jų teisę į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą.

3. Doktrinoje suformuluotų sprendimų reliatyvumas. Tarptautinės privatinės teisės specialistų suformuluotų nuomonių bei teorijų *renvoi* srityje gausa lėmė, kad doktrinoje nebuvo pasiūlytas joks konkretus aptartosios problematikos sprendimo būdas, kadangi, viena vertus, tarptautinės privatinės teisės teorijoje iš esmės nagrinėta tik gražinimo teorijos taikymo ar atmetimo motyvų problematika, nesukonkretinant galimų sprendimo būdų, kita vertus, net ir įtvirtinus tam tikrą dominuojantį (dažniausiai kraštutinį) požiūrį šiuo klausimu, jis būdavo labai greitai paneigiamas naujai sukurtomis teorijomis, kas lėmė *renvoi* problematikos sprendimo būdų reliatyvumą doktrinoje.

4. Universalus sprendimo nebuvimas nacionalinėje teisėje. Dėl įvairių valstybių teisinių sistemų specifikos šiandien pasaulyje yra pripažįstami keli problematikos sprendimo būdai: *renvoi* atmetimas (Anglijos, Belgijos, Lietuvos, Portugalijos pozityviojoje teisėje), tik pirmojo laipsnio *renvoi* pripažinimas (Čekijos, Estijos tarptautinėje privatinėje teisėje), paprastojo *renvoi* ir transmisijos pripažinimas (su išimtimis pripažįstamas Vokietijoje, Italijoje, Prancūzijoje). Nors praktiškai yra žinomi visi išvardintieji *renvoi* sprendimo būdai, tačiau jie neegzistuoja grynąja forma, kitaip tariant, jei valstybės teismų praktikoje ar pozityviojoje teisėje yra pripažįstamas paprastasis *renvoi* ir transmisija, tai neretai jų taikymo sritis apribojama tam tikrais teisiniais santykiais. Kita vertus, tose valstybėse, kurių pozityvioji teisė neigia *renvoi* taikymo galimybę, egzistuoja ir bendrosios taisyklės išimtys.

5. *Renvoi* neigimas Europos Sąjungos teisės aktuose ir tarptautinėse konvencijose. Nepaisant to, kad kai kuriose tarptautinėse sutartyse ir Europos Sąjungos teisės aktuose *renvoi* pripažįstamas (dažniausiai tik pirmojo laipsnio), tačiau dominuojanti pozicija – gražinimo teorijos atmetimas. Toks *renvoi* problematikos sprendimas yra nulemtas minėtų teisės aktų tikslų (teisės normų ar net materialinės teisės unifikavimas), terminologijos (vienareikšmiškas draudimo įtvirtinimas) bei reglamentuojamų teisinių santykių ar taikytinos teisės nustatymo kriterijaus ir gražinimo teorijos nesuderinamumo (pavyzdžiui, sutartiniai teisiniai santykiai, taikytinos teisės ir jurisdikcinės kompetencijos sąsaja).

6. Tendencingo *renvoi* neigimo priežastys. Nacionalinėje pozityviojoje teisėje pastebima *renvoi* atsisakymo tendencija, kurią lemia ne tik Europos Sąjungos teisės aktų ir tarptautinių sutarčių, nesuderinamų su *renvoi*, plati taikymo sritis, bet ir nacionalinės kilmės kolizinių taisyklių evoliucija: nors ilgą laiką taikytinos teisės ir teismų kompetencijos klausimai traktuoti kaip nepriklausantys vienas nuo kito, tačiau nuo tokio tradicinio požiūrio yra vis labiau nukrypstama (ypač šeimos teisės bei asmens teisinio statuso srityse), kas lemia

automatišką *lex fori* taikymą, o kartu ir prielaidų *renvoi* taikymui nebuvimą. Šis fenomenas turi keletą išraiškų:

- greta daugiašalių kolizinių taisyklių beveik visose valstybėse įstatymų leidėjai įtvirtino ir vienašales tarptautinės privatinės teisės normas, kurios gali inicijuoti tik teismo vietos valstybės teisės taikymą, tokiu būdu paneigdamos *renvoi* taikymo galimybę;
- analogiškai laipsniškas vienintelio taikytinos teisės nustatymo kriterijaus atsisakymas alternatyviųjų kolizinių taisyklių (kurios yra priemonė aiškiai apibrėžtam įstatymo leidėjo tikslui pasiekti) forma dar labiau apribojo gražinimo teorijos taikymo galimybę. Kitaip tariant, alternatyvioji kolizinė taisyklė gali nukreipti į bet kurios valstybės teisę su sąlyga, kad bus pasiektas norimas rezultatas, kas suponuoja užsienio valstybės materialinių teisės normų taikymo galimybę, tačiau nepalieka jokio intereso gilintis į užsienio valstybės tarptautinę privatinę teisę.

Galiausiai *renvoi* taikymo mechanizmo sudėtingumas galėtų būti įvardintas kaip dar viena gražinimo teorijos paneigimo priežastis: dažniausiai teisėjai vengia taikyti užsienio teisę, kadangi tai reikalauja užsienio teisės žinių, tuo tarpu *renvoi* taikymo atveju tokių žinių reikia dar daugiau. Be to, *renvoi* taikymui reikalingos laiko sąnaudos neretai prieštarauja suinteresuotų asmenų teisei į bylos išnagrinėjimą per protingą teminą.

7. ***Renvoi* – ne principas.** Apibendrinant nacionalinę tarptautinę privatinę teisę, Europos Sąjungos teisės aktus ir tarptautines konvencijas, reikėtų konstatuoti, kad XIX a. pabaigoje suformuluotas kaip principas (bendro pobūdžio taikymo taisyklės prasme), šiandien *renvoi* dėl tarptautinės privatinės teisės normų struktūros pokyčių²³⁹ turėtų būti laikomas išimtimi iš taisyklės, o ne taisykle, kadangi jo taikymo sritis yra ypač apribota.

8. ***Renvoi* perspektyva.** Apibendrinant reikėtų konstatuoti, jog *renvoi* taikymo sritis vis siaurėja, tačiau prognozuoti visišką gražinimo teorijos išnykimą būtų pernelyg drąsu, kadangi, kaip jau minėta, *renvoi* krizė (jo, kaip bendro pobūdžio taisyklės, paneigimas) yra nulemta ne vidinių priežasčių (praktinės naudos ar teorinio vertingumo paneigimo), o kolizinių taisyklių struktūros pokyčių, kurie nėra statiškas reiškinys, ir todėl neįmanoma numatyti tarptautinės privatinės teisės modernizavimo rezultatų. Taigi, *renvoi* taikymo srities susiaurėjimas turėtų būti traktuojamas ne kaip jo eliminavimas, bendraja prasme, tačiau gražinimo teorijos, kaip principo (bendro pobūdžio taisyklės), paneigimas.

²³⁹ Daugelis kolizinių taisyklių nėra abstraktaus pobūdžio (vienašalės kolizinės normos) arba jose įtvirtintas taikytinos teisės nustatymo kriterijus nėra neutralus (alternatyviosios tarptautinės privatinės teisės normos).

***Renvoi* principo problematika ir sprendimo būdai (santrauka)**

Iki 1990 m. Lietuvos teismai praktiškai nesusidurdavo su *renvoi* – situacija, kada teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės nurodo taikyti užsienio valstybės teisę, o pastarosios tarptautinės privatinės teisės normos gražina į *lex fori* (pirmojo laipsnio *renvoi*) arba nukreipia į trečiosios valstybės teisę (transmisija). Todėl ši problematika niekada plačiau nenagrinėta nei Lietuvos doktrinoje, nei teismų praktikoje. Vis dėlto po naujos civilinės teisės kodifikacijos gražinimo teorijos aktualumas tapo nepaneigiamas, todėl tikslinga kitų valstybių (ypač Prancūzijos) tarptautinės privatinės teisės specialistų teiginių, pozityviosios teisės bei teismų praktikos *renvoi* srityje analizė.

Skirtingai nei kitose tarptautinės privatinės teisės srityse, *renvoi* problematikos ištakos sietinos ne su doktrina, o su Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo praktika. Nepaisant to, jog gražinimo teorijos apraiškų būta ir Anglijos bei Vokietijos teisėje, tačiau būtent Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Forgo* byloje įtakojo tolesnį *renvoi* taikymą ir doktrininis debatus dėl galimo jo atmetimo.

Doktrina *renvoi* klausimu buvo nevienalytė. Nors dauguma tarptautinės privatinės teisės specialistų stengėsi pagrįsti *renvoi* taikymą teoriniais, teisiniais bei praktiniais teiginiais – neimperatyviu teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės pobūdžiu, užsienio teisės vientisumu, užsienio valstybės įstatymų leidėjo atsisakymu reglamentuoti tam tikrus teisinius santykius, *renvoi* taikymo būtinybe siekiant realizuoti tarptautinės privatinės teisės tikslus (teismų sprendimų harmonija, teisinių sistemų koordinavimas) – kiti teisės teoretikai, remdamiesi priešingais argumentais (kolizinės taisyklės imperatyvumu, *renvoi* taikymo sudėtingumu ar nelogiškais jo taikymo rezultatais, valstybės suvereniteto pažeidimu tais atvejais, kai taikytina teisė nustatoma pagal užsienio valstybės kolizinės normas) neigė gražinimo teorijos taikymo galimybę.

Nuomonių bei teorijų gausa lėmė, kad tarptautinės privatinės teisės teorijoje nebuvo pasiūlytas joks konkretus *renvoi* problematikos sprendimo būdas, todėl šią spragą turėjo užpildyti teismai ir įstatymų leidėjai. Tiesa, dėl įvairių valstybių teisinių sistemų specifikos pastarųjų nuomonė *renvoi* klausimu taip pat išsiskyrė, todėl šiandien pasaulyje yra pripažįstami keli problematikos sprendimo būdai: pirma, *renvoi* atmetimas (įtvirtintas tarptautinėse konvencijose; Europos Sąjungos teisės aktuose ir, su išimtimis, Lietuvoje, Belgijoje, Portugalijoje), antra, tik pirmojo laipsnio *renvoi* pripažinimas (šis sprendimas yra mažiausiai paplitęs ir labiausiai kritikuotinas, nes jo esmė – nepagrįstas *lex fori* taikymo srities išplėtimas), trečia, pirmojo laipsnio *renvoi* ir transmisijos pripažinimas (Prancūzija, Vokietija, Italija).

Apibendrinant, galima būtų pastebėti *renvoi* atmetimo tendenciją, kuri, prasidėjusi *renvoi* kaip bendro pobūdžio taisyklės paneigimu (apribojant jo taikymo sritį asmens teisinio statuso ir paveldėjimo teisiniais santykiais), vis dažniau pasireiškia absoliučiu jo atmetimu.

Renvoi: la problématique et les solutions possibles (résumé)

Renvoi: problematical application and possible solutions (summary)

La problématique du renvoi n'a jamais fait l'objet d'analyse doctrinale, ni jurisprudentielle en Lituanie, alors, le but essentiel de ce mémoire était de traiter la problématique, ainsi que les solutions possibles du renvoi: la situation quand le système juridique d'un pays rend compétent le système juridique d'un autre pays lequel, par sa règle de conflit, renvoie la compétence au système soit d'un état tiers (renvoi au second degré), soit d'un état « expéditeur » (renvoi au premier degré).

C'est en effet assez curieusement la jurisprudence française, et non la doctrine, qui est à l'origine avec ce qu'il est convenu d'appeler le renvoi, de la plus fameuse des controverses qui ait agité dans le monde entier la théorie du droit international privé. Certes, ce mode de raisonnement avait des précédents en Allemagne et en Angleterre et même dans l'ancien droit français, mais c'est l'arrêt *Forgo* de la Cour de cassation française qui, en mettant en évidence l'existence des conflits négatifs et en les résolvant par le procédé du renvoi, a permis une véritable prise de conscience du problème.

Le procédé du renvoi est né d'une confusion entre la loi interne et règle de conflit étrangères, alors, l'admission du renvoi par la jurisprudence a donné lieu à un vif débat doctrinal. De nombreux arguments ont été échangés, visant soit à justifier le renvoi sur un plan théorique, juridique, soit à mettre en avant ses avantages pratiques: le caractère non impératif de la règle de conflit de *lex fori*; la liaison de la loi étrangère avec la règle de conflit étrangère; la renonciation du législateur étranger à exercer la compétence législative; la nécessité du renvoi afin d'atteindre les buts principaux de droit international privé (l'harmonie des solutions; la coordination des systèmes juridiques). D'autre part, les spécialistes du droit international privé, hostiles au renvoi, répondaient régulièrement en sens opposé aux mêmes arguments. Ils affirmaient que le renvoi ne doit pas être admis parce que la règle de conflit est impérative, parce qu'elle est une manifestation de la souveraineté d'état, parce que l'application du renvoi soulève les difficultés insurmontables.

Etant si controversée, la doctrine n'a pas pu déterminer les solutions possibles de cette problématique, alors, les juges et les législateurs des pays différents se sentaient libres à prendre la décision la plus pertinente. Par conséquent, à l'heure actuel, il existe trois solutions possibles pour résoudre la question de renvoi: admettre le renvoi au premier degré, ainsi qu'au deuxième (France, Allemagne, Italie); n'admettre le renvoi qu'au premier degré (Estonie); nier la possibilité de renvoi en élaborant la règle qui indique que le droit étranger ne comprend que les règles matérielles (les conventions internationales; le droit communautaire; avec les exceptions: Lituanie, Belgique, Angleterre).

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės konvencijos

1. 1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo (Valstybės žinios, 2000, Nr. 22-557).
2. 1931 m. kovo 19 d. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant čekius sprendimo. (Valstybės žinios, 2000, Nr. 22-558).
3. 1955 m. birželio 15 d. Konvencija dėl tarptautinėms prekių pirkimo-pardavimo sutartims taikytinos teisės (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=31>. [Žiūrėta 2007-01-15].
4. 1958 m. balandžio 15 d. Konvencija dėl nuosavybės teisės perleidimo tarptautinių prekių pirkimo - pardavimo sutarčių atveju teisiniams santykiams taikytinos teisės. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=32>. [Žiūrėta 2007-01-15].
5. 1961 m. spalio 5 d. Konvencija dėl testamentų formai taikytinos teisės. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=40>. [Žiūrėta 2007-01-15].
6. 1961 m. spalio 5 d. Konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=39>. [Žiūrėta 2007-01-15].
7. 1971 m. gegužės 4 d. Konvencija dėl eismo įvykiams taikytinos teisės (Valstybės žinios, 2001, Nr. 75-2639).
8. 1971 m. gegužės 4 d. Hagos konvencija dėl eismo įvykiams taikytinos teisės. (Valstybės žinios, 2001, Nr. 75-2639).
9. 1973 m. spalio 2 d. Konvencija dėl išlaikymo pareigoms taikytinos. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=86>. [Žiūrėta 2007-01-16].
10. 1980 m. birželio 19 d. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės. Prieiga per internetą: <[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41998A0126\(02\):FR:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41998A0126(02):FR:HTML)>. [Žiūrėta 2007-02-01].
11. 1978 m. kovo 14 d. Konvencija dėl sutuoktinių turto režimui taikytinos teisės. Prieiga per internetą: <http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=87>. [Žiūrėta 2007-01-17].

12. 1978 m. kovo 14 d. Konvencijos dėl tarpininkavimo sutartims ir atstovavimui taikytinos teisės. Prieiga per internetą:
<http://www.hcch.net/index_fr.php?act=conventions.text&cid=89>. [Žiūrėta 2007-01- 17].

Europos Sąjungos teisės aktai

1. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas 44/2002/EEB dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL 2004 m. *Specialusis leidimas* 19 skyrius, 4 tomas, p. 42).
2. 2003 m. liepos 22 d. Komisijos pasiūlymas dėl reglamento dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“) KOM (2003) 427 galutinis. Prieiga per internetą:
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0427:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-05].
3. 2005 m. gruodžio 15 d. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (KOM (2005) 649 galutinis). Prieiga per internetą:
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0649:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-05].
4. 2005 m. gruodžio 15 d. Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“). KOM (2005) 650 galutinis. Prieiga per internetą:
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0650:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-05].
5. 2006 m. liepos 17 d. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento, iš dalies keičiančio Reglamentą 2201/2003/EB dėl jurisdikcijos ir nustatantis taikytinos teisės taisykles bylose, susijusiose su santuoka. KOM (2006) 399 galutinis. Prieiga per internetą:
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0399:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-07].
6. 2006 m. rugsėjo 27 d. Pakeistas pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“). KOM (2006) 83 galutinis. Prieiga per internetą:
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0566:FIN:LT:HTML>>. [Žiūrėta 2007-02-07].
7. 2005 m. kovo 1 d. Komisijos Žalioji knyga dėl paveldėjimo ir testamentų. (KOM (2005) 65 galutinis). Prieiga per internetą:

<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0065:FIN:LT:HTML>>.

[Žiūrėta 2007-02-07].

8. 2006 m. liepos 17 d. Komisijos Žalioji knyga dėl teisės normų, reglamentuojančių sutuoktinių turto režimą, kolizijos, įskaitant jurisdikcijos ir tarpusavio pripažinimo klausimą. (KOM (2006) 400 galutinis). Prieiga per internetą:

<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0400:FIN:LT:HTML>>.

[Žiūrėta 2007-02-07].

9. 2006 m. rugsėjo 13 d. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo priimti Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) (OL 2006, C 318, p. 56).

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. 1964 m. Lietuvos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-136).
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340).
4. 1996 m. balandžio 2 d. Komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961).
5. Įstatymo projektas Nr. XP_1048 „Dėl įstatymo „Dėl Konvencijos dėl Čekijos Respublikos, Estijos Respublikos, Kipro Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Maltos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos ir Slovakijos Respublikos prisijungimo prie Konvencijos dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės, pateiktos pasirašyti 1980 m. birželio 19 d. Romoje, ir prie Pirmojo ir Antrojo protokolų dėl Europos Bendrijų Teisingumo Tesimo įgaliojimų aiškinti šią konvenciją“.

Užsienio valstybių teisės aktai

1. Ispanijos civilinis kodeksas. (Código Civil español (Aprobado por R.D. del 24 de julio de 1.889)). Prieiga per internetą: <<http://civil.udg.es/normacivil/estatal/cc/tprel.htm>>. [Žiūrėta 2007-02-16].
2. Portugalijos civilinis kodeksas (Código civil Português (Actualizado até Dec.-Lei n.º 38/2003, de 08.03). Decreto-Lei N.º 47, de 25 de Novembro 1966). Prieiga per internetą: <<http://www.verbojuridico.net/>>. [Žiūrėta 2007-03-01].
3. Prancūzijos civilinis kodeksas (Le Code civile français, 99 édition). Paris: Dalloz, 2000.

4. Vokietijos įvadinis į civilinį kodeksą įstatymas (EGBGB). *Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche – in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. September 1994 (BGBI.IS.2494), Zivilrecht: Wirtschaftsrecht, 4 Aufl.-* Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1995.
5. 2004 m. liepos 16 d. Belgijos įstatymas dėl tarptautinės privatinės teisės kodekso (Le code de droit international privé). Prieiga per internetą: <http://www.staatsbladclip.be/lois/2004/07/27/loi-2004009511.html>. [Žiūrėta 2007-03-10].
6. Čekijos tarptautinės privatinės teisės aktas. Prieiga per internetą: <http://mujweb.cz/www/vaske/mps1.htm>. [Žiūrėta 2007-03-05].
7. 2002 m. kovo 27 d. Estijos tarptautinės privatinės teisės įstatymas. Prieiga per internetą: <http://www.legaltext.ee/text/en/X30075.htm>. [Žiūrėta 2007-03-07].
8. 1995 m. gegužės 31 d. Italijos įstatymas dėl tarptautinės privatinės teisės reformos. (Legge 31 maggio 1995, n° 218 "Riforma del sistema italiano di diritto internazionale privato") (Suppl. ord. alla Gazzetta Ufficiale Serie gen., n° 128 del 3 giugno 1995).
9. 1972 m. sausio 3 d. Prancūzijos įstatymas dėl kilmės nustatymo (Loi n° 72-3 du 3 janvier 1972 Sur la filiation), inkorporuotas į Prancūzijos civilinį kodeksą.
10. 1975 m. liepos 11d. Prancūzijos įstatymas dėl santuokos nutraukimo teirinių santykių reformos (Loi n° 75-617 du 11 juillet 1975 Portant réforme du divorce), inkorporuotas į Prancūzijos civilinį kodeksą.

Specialioji literatūra

1. AGOSTINI, E. *La thèse „L'application des règles de conflits et les conflits de systèmes en droit international privé. Bordeaux, 1975.*
2. ANCEL, B. ; LEQUETTE, Y. *Les grands arrêts de la jurisprudence française de droit international privé. Paryžius: Dalloz, 2001.*
3. ANZILOTTI, D. *Corso di diritto internazionale privato. Roma: Authenaeum, 1925.*
4. AUBERT. Renvoi in Swiss law. In *American journal of comparatif law*, 1956, tome 5, p. 478.
5. AUDIT, B. *Droit international privé, 3-ième édition. Paryžius: Economica, 2000.*
6. BAKANAS, A. *et. al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.*
7. BARTIN, E.A. *Etudes de droit international privé, I tome. Paryžius: Domat-Montchrestien, 1930.*

8. BARTIN, E.A. La doctrine des qualifications et ses rapports avec le caractère national des règles de conflits de lois. In *Recueil des cours de l'Académie de droit international* 1930.I.561, tome 31 de la collection, 1968.
9. BATIFFOL, H. *Aspects philosophiques du droit international privé*. Paryžius: Dalloz, 2002.
10. COURBE, P. *Droit international privé*. Paryžius: Dalloz, 2000.
11. DERRUPPE, J. Plaidoyer pour le renvoi. In *Travaux du Comité français de droit international privé (1964-1966)*. Paryžius: Dalloz, 1967, p. 190.
12. FRANCESKAKIS, Ph. *La théorie du renvoi et les conflits de systèmes en droit international privé*. Paryžius: Sirey, 1958.
13. GRISWOLD. *Renvoi revised*. *Harvard law review*, 1938, p. 1165.
14. LEREBOURS – PIGEONNIERE, P. Observations sur la question du renvoi. In *Journal du droit international privé*, 51 tome, *Clunet*. Paryžius: Marchal et Godde, 1924, p. 880-902.
15. LEWALD, H. La théorie du renvoi. In *Recueil des cours de l'Académie de droit international*, 1929 IV, tome 29 de la collection, 2e tirage, 1968, p. 533.
16. LORENZEN. Cases on conflicts of laws, 2e édition . In *Clunet*. - Paryžius: Marchal et Godde, 1913, p. 1341.
17. LOUIS-LUCAS, P. Conflit des méthodes en matière de conflits de lois. In *Clunet*. Paryžius: Marchal et Godde, 1956, p. 816.
18. LOUIS-LUCAS, P. Vue simplifiée du renvoi. *Revue critique de droit international privé*. Paryžius: Librairie Sirey, 1964.
19. MAURY, M. Communication sur La condition de la loi étrangère. In *Travaux du Comité français de droit international privé (8-13 années)*. Paryžius: Centre national de la recherche scientifique, 1953, p. 134.
20. MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002.
21. MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 1996.
22. MIKELĖNAS, V. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia 2001.
23. MORRIS, J., H., C. *et. al. Dicey's Conflict of Laws*. Londonas: Stevens & Sons Limited, 1958.
24. NIBOYET, J. P. *Addendum au traité de droit international privé français, II tome*. Paryžius: Sirey, 1939.
25. REY, A. *Dictionnaire de la langue française: Le Robert micro*. Manchecourt: Maury-Eurolivres, 2003.

26. SCHREIBER, E. O. Jr. The doctrine of the *renvoi* in Anglo-American law. In *Harvard Law Review*, 1918, Vol. 31, N°. 4, p. 523-561.
27. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
28. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
29. Elektroninė enciklopedija *Wikipedia*. [Žiūrėta 2007-03-15]. Prieiga per internetą:
http://en.wikipedia.org/wiki/Lex_loci_contractus;
http://en.wikipedia.org/wiki/Lex_loci_delicti;
http://en.wikipedia.org/wiki/Lex_situs;
http://en.wikipedia.org/wiki/Forum_shopping;
30. <http://www.infoplease.com/ipa/A0932875.html>. [Žiūrėta 2006-11-10].
31. http://www.notaire.be/info/actes/101_code_dip_circulaire.htm#F.
 [Žiūrėta 2007-03-10].
32. http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_eng_fr.htm.
 [Žiūrėta 2006-12-12].
33. http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_sco_en.htm.
 [Žiūrėta 2006-12-12].
34. http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_cze_en.htm.
 [Žiūrėta 2006-12-12].
35. http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/doc/sec_2006_952_fr.pdf.
 [Žiūrėta 2006-12-12].
36. <http://perso.orange.fr/ciec-sg/ListeConventions.htm>. [Žiūrėta 2007-01-12].
37. http://64.233.183.104/search?q=cache:kux2KmY54SAJ:ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/studies/doc/regimes/greece_report_en.pdf+greece+civil+code+art+32+renvoi&hl=lt&ct=clnk&cd=3&gl=lt. [Žiūrėta 2007-02-22].

Teismų praktika

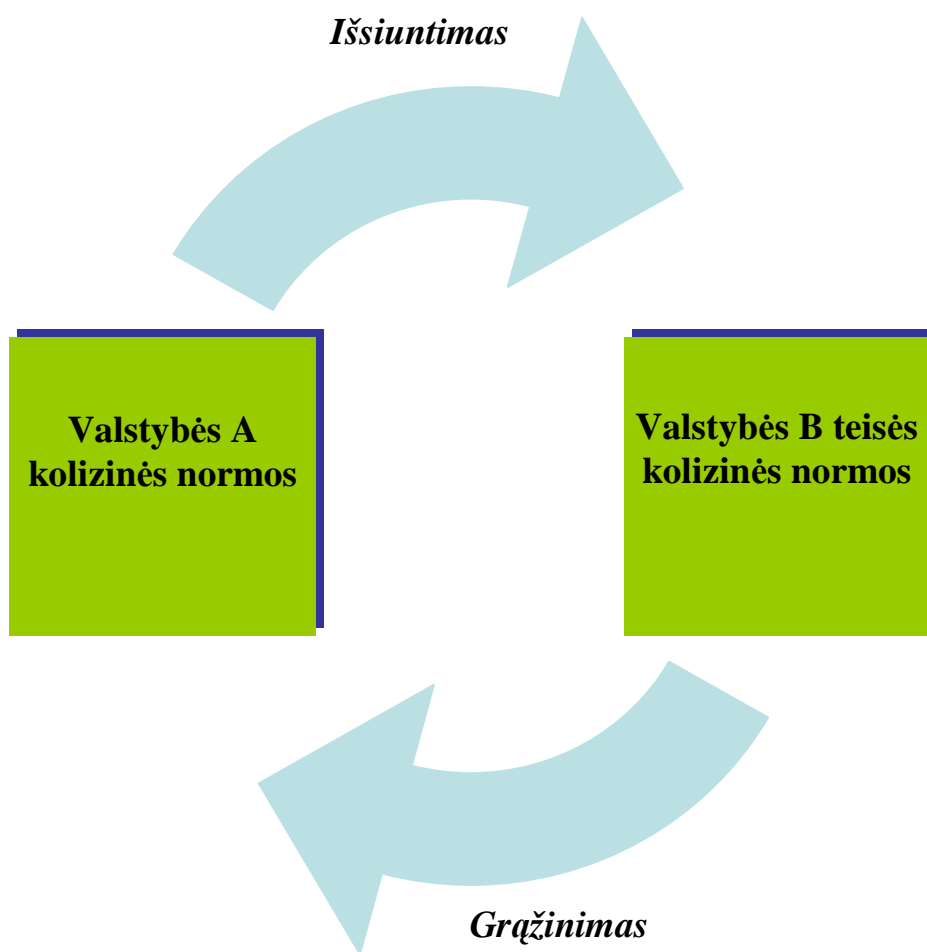
1. LR teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga, aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2000 m. gruodžio 21 d. Nutarimu Nr. 28. Prieiga per internetą:
http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26343. [Žiūrėta 2006-12-12].
2. 1878 m. birželio 24 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Forgo* byloje. Civ., 24 juin 1878, *Clunet*, 1879, p. 285.
3. 1882 m. vasario 22 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Forgo* byloje. Req., 22 fév. 1882, *Revue Darras*, 1882, p. 301.

4. 1909 m. liepos 20 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Gesling c. Viditz* byloje. Civ., 20 juill. 1909, *Gesling c. Viditz, Clunet*, 1909, p. 1097.
5. 1910 m. kovo 9 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Soulié* byloje. Req., 1 mars 1910, *Revue Darras*, 1910, p. 872; *Clunet*, 1910, p. 888.
6. 1933 m. lapkričio 7 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Guez c. Ben Attar* byloje. Req. 7 nov 1933, *Ben Attar, Revue critique de droit international privé*, 1938, p. 472.
7. 1938 m. kovo 7 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Marchi della Costa* byloje. Civ. 7 mars 1938 *Marchi della Costa, Revue critique de droit international privé*, 1938, p. 472.
8. 1939 m. birželio 19 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Labedan* byloje. Civ., 19 juin 1939, *Clunet*, 1940-1945, p. 805.
9. 1939 m. gegužės 10 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Birchall* byloje. Civ. 10 mai 1939, *Birchall, Recueil Sirey*, 1942 m. sausis, p. 173.
10. 1953 m. gruodžio 8 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Sommer* byloje. Civ. 8 déc. 1953, *Sommer, Revue critique de droit international privé*, 1955, p. 133.
11. 1954 m. balandžio 1 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Bradford* byloje. Civ., 1 avril 1954, *Bulletin civil*, 1954 m. balandis, N^o140, p. 101.
12. 1963 m. gegužės 15 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Patino* byloje. Civ. Ier, 15 mai 1963, *Patino, Revue critique de droit international privé*, 1964, p. 532.
13. 1963 m. gegužės 28 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Chaplin* byloje. Civ. Ier, 28 mai 1963, *Recueil Dalloz*, 1963, p. 677.
14. 1969 m. sausio 27 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Lardans* byloje. Civ. Ier, 27 janvier 1969, *Recueil Dalloz*, 1969, p. 294.
15. 1972 m. vasario 1 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Gouthertz* byloje. Civ. Ier, 1 février 1972, *Juris-classeur périodique*, 1972, tome II, p. 17096.
16. 1977 m. liepos 11 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Giroux c. Chartrand* byloje. Civ. Ier, 11 juill. 1977, *Giroux c. Chartrand, Revue critique de droit international privé*, 1978, p. 149.
17. 1982 m. birželio 15 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Zagha* byloje. Civ. Ier, 15 juin 1982, *Zagha, Recueil Dalloz*, 1983, p. 151.
18. 1997 m. kovo 11 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas. Civ. Ier, 11 mars, *Clunet*, 1997, p. 702.
19. 1905 m. liepos 18 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Balsan* byloje. Req., 18 juillet 1905, *Revue de droit international privé*, 1906, p. 200.

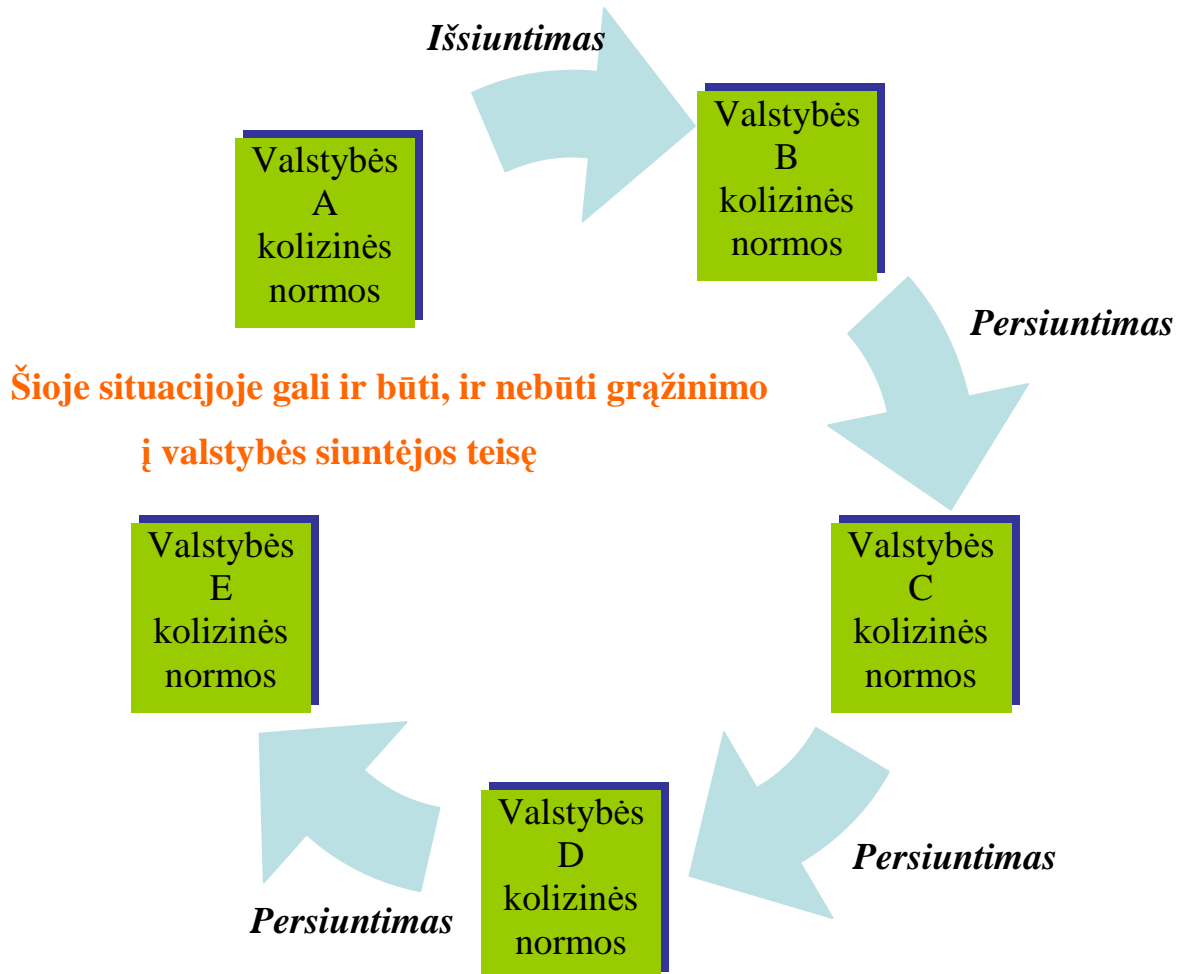
20. 1910 m. balandžio 28 d. Florencijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas. *Giurisprudenza italiana, Clunet*, 1910, p. 922.
21. 1910 m. vasario 17 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas. Paris 17 fév. 1910, *Revue*, 1910, p. 870.
22. 1951 m. spalio 20 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas. Paris, 20 oct. 1951, *Revue*, 1951, p. 656.
23. 1965 m. kovo 19 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas *Banque Ottomane* byloje. Paris, 19 mars 1965: *Revue critique de droit international privé*, 1967, p. 85.
24. 1976 m. gegužės 11 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas. Paris, 11 mai 1976, *Recueil Dalloz*, 1976, p. 633.
25. 1976 m. lapkričio 25 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas *Massine* byloje. Paris, 25 nov. 1976, *Massine, Revue critique de droit international privé*, 1978, p. 76.
26. 1986 m. sausio 20 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas. Paris, 20 fév. 1986, *Gazette du Palais*, 1986, N^o1, Somm. 217.
27. 1989 m. spalio 27 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas. Paris, 27 oct. 1989, *Recueil Dalloz*, 1990, Somm. 265.
28. 1888 m. gegužės 23 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas. Paris, 9 juill. 1902, *Clunet*, 1903, p.181.
29. 1899 m. kovo 15 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas. Paris (1, 2, 3-ièmes Ch. Réunis), 15 mars 1899, *Clunet*, 1899, p.794.
30. 1902 m. liepos 9 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas. Paris, 9 juill. 1902, *Clunet*, 1903, p. 81.
31. 1979 m. spalio 31 d. Liono Apeliacinio teismo sprendimas. Lyon, 31 oct. 1979, *Recueil Dalloz*, 1980, p. 332.
32. 1887 m. vasario 23 d. Liono Apeliacinio teismo sprendimas. Lyon, 23 fév. 1887, *Clunet*, 1887, p. 469.
33. 1994 m. lapkričio 29 d. Paryžiaus *Tribunal de Grande Instance* sprendimas. *Juris-Data* n° 000651.
34. 1885 m. vasario 23 d. *Chambéry* pirmosios instancijos teismo sprendimas. Chambéry, 23 fév. 1885, *Clunet*, 1885, p. 665.
35. 1903 m. kovo 27 d. *Melun* pirmosios instancijos teismo sprendimas. Melun, 27 mars 1903, *Revue*, 1906, p. 605.
36. 1905 m. liepos 19 d. Marselio pirmosios instancijos teismo sprendimas. Trib civ. Marseille, 19 juillet 1905, *Clunet*, 1907, p. 152.

37. 1906 m. birželio 11 d. *Peau* teismo sprendimas byloje *Knowles*. Peau, 11 juin 1906, *Revue Darras*, 1906, p. 765.
38. 1906 m. liepos 19 d. Aix pirmosios instancijos teismo sprendimas *Bourillon* byloje. Aix, 19 juill. 1906, *Bourillon, Revue*, 1908, p. 805.
39. 1909 m. birželio 23 d. *Tribunal de Seine* sprendimas. Trib. Seine, 23 juin 1909, *Clunet*, 1910, p. 59.
40. 1951 m. vasario 27 d. Orleano pirmosios instancijos teismo sprendimas. Trib. civ. Orléans, 27 fév. 1951, *Revue*, 1954, p. 358.
41. 1926 m. gegužės 3 d. *Grasse* teismo sprendimas. Trib. Grasse, 3 mai 1926, *Clunet*, 1928, p. 1023.

Pirmojo laipsnio *renvoi*

N- tojo laispnio *renvoi* (transmisija)

Teisioginis renvoi

Išsiuntimas

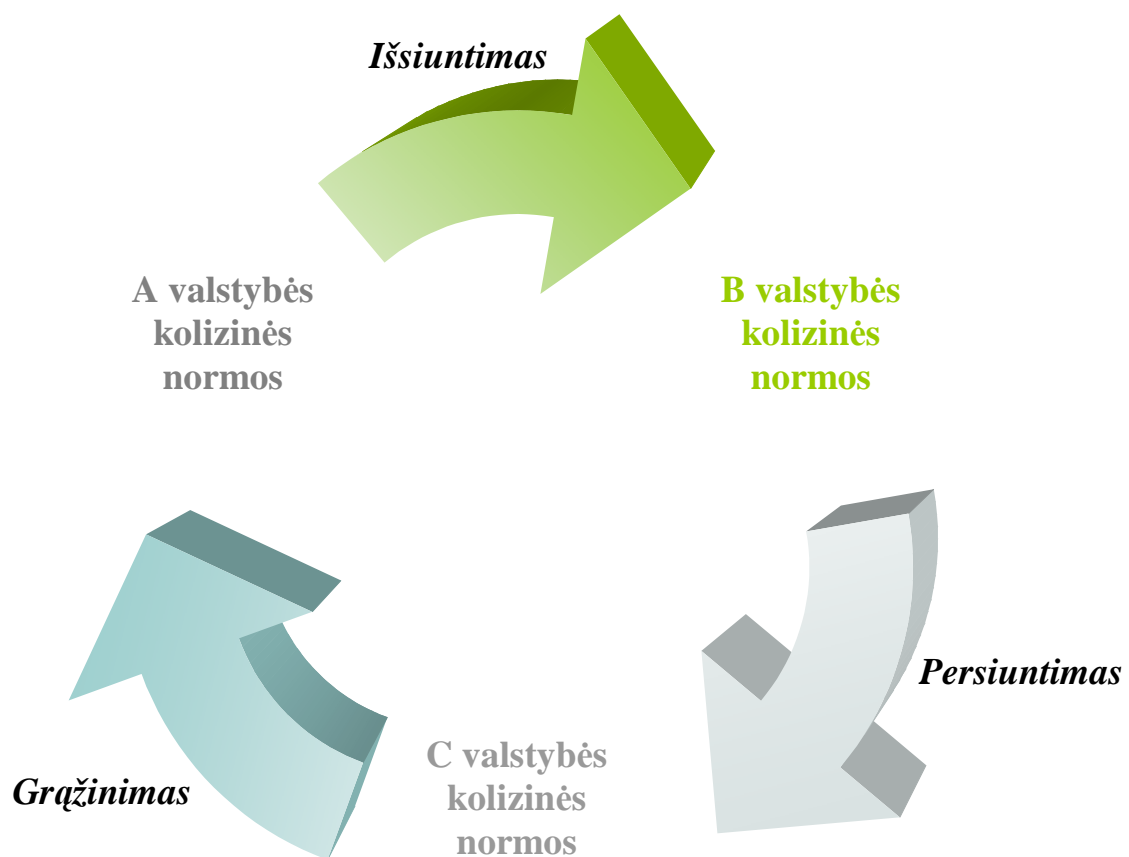
**A valstybės
kolizinės
normos**

**B valstybės
kolizinės
normos**

Grąžinimas

Netiesioginis renvoi

Priedas 5

***Renvoi* problematikos sprendimo būdai įvairiose valstybėse²⁴⁰**

Valstybė	Šaltinis	Renvoi pripažįstamas	Renvoi nepripažįstamas
Anglija ir Velsas, Šiaurės Airija, Gibraltaras	1990 m. Sandoriams taikytinos teisės aktas 1995 m. Tarptautinės privatinės teisės aktas	Išimtiniai atvejai: kilnojamųjų ir nekilnojamųjų daiktų paveldėjimo ar jų nuosavybės perdavimo, bendraja prasme, teisinių santykių srityse, kai Anglijos kolizinės taisyklės nukreipia į nekilnojamųjų daiktų buvimo ar asmens gyvenamosios vietos valstybės teisę. Šeimos teisiniams santykiams, kuriems Anglijos kolizinės normos nurodo gyvenamosios vietos valstybės teisės taikymą.	Bendrasis principas.
Austrija	1978 m. Tarptautinės privatinės teisės akto 5 straipsnis	Pirmojo laipsnio <i>renvoi</i> . Transmisija.	
Belgija	2004 m. liepos 16 d.	Išimtys:	Bendrasis principas:

²⁴⁰ Šioje lentelėje neminimos kolizinės taisyklės, kurių šaltinis yra tarptautinės konvencijos, kadangi *renvoi* klausimas bus sprendžiamas remiantis atitinkamos tarptautinės konvencijos nuostatomis.

	<p>tarptautinės privatinės teisės kodekso 16; 34; 78; 110 straipsniai</p>	<p>Asmens teisinio statuso srityje pripažįstamas pilietybės valstybės kolizinių taisyklių gražinimas į Belgijos teisę. Nekilnojamųjų daiktų paveldėjimo srityje nekilnojamųjų daiktų buvimo vietos valstybės kolizinės taisyklėms nukreipiant į paskutinės testatoriaus gyvenamosios valstybės teisę, pastaroji turi būti taikoma. Juridiniams asmenims taikoma jų nuolatinės buveinės vietos valstybės teisė. Tačiau, jei užsienio valstybės kolizinės taisyklės nurodo juridinio asmens įsteigimo vietos valstybės teisės taikymą, pastaroji ir bus taikoma.</p>	<p>nuoroda į užsienio valstybės teisę apima tik pastarosios materialines normas.</p>
Čekija	<p>Tarptautinės privatinės ir proceso teisės aktas</p>	<p>Pirmojo laipsnio <i>renvoi</i>, kai suderinamas su ginčo santykių esme. Asmens teisinio statuso, šeimos, paveldėjimo teisinių santykių</p>	<p>Sutartinių teisinių santykių kontekste.</p>

		sferose.	
Danija			Bendrasis principas ²⁴¹
Estija	2002 m. kovo 27 d. Tarptautinės privatinės teisės įstatymo 6 straipsnis	Bendrasis principas: nuoroda į užsienio valstybės teisę apima ir pastarosios kolizinės normas. Pirmojo laipsnio <i>renvoi</i> .	Antrojo laipsnio <i>renvoi</i> . Sutartinių santykių srityje.
Graikija	Civilinio kodekso 32 straipsnis ²⁴²	Išimtiniai atvejai: paprastųjų vekselių, banko čekių srityse.	Bendrasis principas.
Ispanija	Civilinio kodekso 12 straipsnis ²⁴³	Pirmojo laipsnio <i>renvoi</i> .	Bendroji taisyklė: nuoroda į užsienio teisę apima tik pastarosios materialines normas.
Italija	1995 m. gegužės 31 d. Įstatymo Nr. 218 Dėl Italijos tarptautinės privatinės teisės reformos 13 straipsnis	Pirmojo laipsnio <i>renvoi</i> . Antrojo laipsnio <i>renvoi</i> tik tais atvejais, kai trečiosios valstybės kolizinės taisyklės nenukreipia į ketvirtosios valstybės teisę.	Sutartinių teisinių santykių, nesutartinių prievolių ir sandorių formos srityse.
Lietuva	2001 m. Civilinio kodekso 1.10-1.14 ir kt. straipsniai Lietuvos	Išimtys: CK arba užsienio teisės numatytais atvejais <i>renvoi</i> galima taikyti. Pvz., asmens teisinio	Bendrasis principas: sąvoka <i>užsienio teisė</i> apima tik užsienio valstybės materialines normas, kas leidžia

²⁴¹ Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/doc/sec_2006_952_fr.pdf>. [Žiūrėta 2006-12-12].

²⁴² Prieiga per internetą: <http://64.233.183.104/search?q=cache:kux2KmY54SAJ:ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/studies/doc/regimes/greece_report_en.pdf+greece+civil+code+art+32+renvoi&hl=lt&ct=clnk&cd=3&gl=lt>. [Žiūrėta 2006-02-22].

²⁴³ Ispanijos civilinis kodeksas. (Código Civil español (Aprobado por R.D. del 24 de julio de 1.889)). Prieiga per internetą: <<http://civil.udg.es/normacivil/estatal/cc/tprel.htm>>. [Žiūrėta 2006-02-16].

	Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 31 straipsnis	statuso srityje pripažįstamas pirmojo laipsnio <i>renvoi</i> ; transmisija.	išvengti <i>renvoi</i> taikymo. Kai šalys yra pasirinkusios taikytiną teisę; sandorių formos nustatymo, nesutartinių prievolių sferose.
Portugalija	Civilinio kodekso (2003 m. redakcija) 16 - 19 straipsniai	Išimtiniais atvejais: pripažįsta <i>renvoi</i> taikymo galimybę kai užsienio valstybės teisėje, į kurią nukreipia Portugalijos kolizinė taisyklė, egzistuoja kolizinės taisyklės, savo ruožtu nukreipiančios į trečiosios valstybės ar Portugalijos teisę su sąlyga, kad pastaroji „sutinka“ reguliuoti ginčo santykių. Ši taisyklė taikytina globos, įvaikinimo, tėvų valdžios, sutuoktinių turto režimo, paveldėjimo teisinių santykių srityse tais atvejais, kai pilietybės valstybės tarptautinės privatinės teisės normos nurodo nekilnojamųjų daiktų buvimo vietos valstybės teisės taikymą. Aukštesnio nei antrojo	Bendras principas: nuoroda į užsienio teisę apima tik materialines normas (<i>renvoi</i> nepripažįstamas), jei įstatymuose nenurodyta priešingai. Srityse, kuriose šalys pasirenka taikytiną teisę. Jei <i>renvoi</i> taikymas lemtų akto negaliojimą, nepaisant to, kad jis galioja kitų valstybių teisinių sistemų atžvilgiu.

		<p>laipsnio <i>renvoi</i>, kai jo pasekoje nustatyta ginčo santykio reguliavimui taikytina teisė traktuojama kaip tinkamiausia visų susijusių teisinių sistemų atžvilgiu.</p> <p>Pastarasis reikalavimas netaikomas, kai užsienio valstybės teisė, į kurią nukreipia Portugalijos kolizinės taisyklės yra „asmeninė teisė“ ir asmuo, su kuriuo susijusi teisme nagrinėjama byla, turi gyvenamąją vietą Portugalijos teritorijoje arba valstybėje, kurios kolizinės normos nurodo taikyti asmens pilietybės valstybės teisę.</p> <p>Pirmojo laipsnio <i>renvoi</i>. Tačiau asmens teisinio statuso srityje tik tais atvejais, kai asmuo turi gyvenamąją vietą Portugalijos teritorijoje arba jo gyvenamosios vietos valstybės teisė nukreipia į Portugalijos įstatymus.</p>	
--	--	--	--

Prancūzija	Prancūzijos civilinis kodeksas ir Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo praktika	Pozityviojoje teisėje nėra nuostatų. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje <i>renvoi</i> taikomas: paveldėjimo teisinių santykių srityje (be išlygų); kai kurių asmens teisinio statuso klausimų kontekste. Be to, pripažįstamas tiek pirmojo laipsnio <i>renvoi</i> , tiek ir transmisija.	Pozityviojoje teisėje nėra nuostatų. Nebent kolizinių normų formulavimas (vienašalės – ištuokos srityje, alternatyviosios – tėvystės nustatymo srityje) netiesiogiai atmeta <i>renvoi</i> taikymo galimybę/reikalingumą. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje <i>renvoi</i> netaikomas: sutartinių ir sutuoktinių turtinių santykių srityse; santuokos nutraukimo teisiniams santykiams.
Škotija	1995 m. Tarptautinės privatinės teisės aktas 1980 m. Romos konvencija dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės 2004 m. Partnerystės įstatymas (<i>Civil Partnership Act</i>)	Turtinių teisinių santykių, bendraja prasme, bei paveldėjimo srityse. Šeimos teisės sferoje (klausimai susiję su vienos lyties asmenų užsienyje sudarytos santuokos pripažinimu).	Sutartinių prievolių ir deliktų srityse.
Vokietija	Įvadinio į civilinį	Bendroji taisyklė:	Sutartinių prievolių

	kodeksą įstatymo (EGBG) 3; 4; 35 straipsniai	užsienio teisė apima ir kolizinės taisyklės. Pirmojo laipsnio <i>renvoi</i> . Antrojo laipsnio <i>renvoi</i> .	srityje; paveldėjimo ar šeimos teisinių santykių srityje nuoroda į <i>lex rei sitae</i> apima tik materialines daikto buvimo vietos valstybės normas.
Nyderlandai ²⁴⁴			Bendrasis principas
Švedija ²⁴⁵			Bendrasis principas
Suomija ²⁴⁶			Bendrasis principas

²⁴⁴ Cit. pagal: COURBE, P. *Op. cit.*

²⁴⁵ *Ibid.*

²⁴⁶ *Ibid.*

Priedas 6

Prancūzijos teismų praktikos *renvoi* srityje chronologinė apžvalga

Teismo sprendimas	Teisinių santykių sritis	<i>Renvoi</i> ne/taikytas. <i>Renvoi</i> rūšis
1878 m. birželio 24 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Forgo</i> byloje.	Paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1882 m. vasario 22 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Forgo</i> byloje.	Paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1885 m. vasario 23 d. <i>Chambéry</i> pirmosios instancijos teismo sprendimas.	Sandorių formos.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1887 m. vasario 23 d. Liono Apeliacinio teismo sprendimas.	Paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1888 m. gegužės 23 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Asmens teisinio statuso.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1899 m. kovo 15 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Asmens teisinio statuso.	Netaikytas.
1902 m. liepos 9 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Kilnojamųjų daiktų paveldėjimo.	Netaikytas.
1903 m. kovo 27 d. <i>Melun</i> pirmosios instancijos teismo sprendimas.	Nekilnojamųjų daiktų paveldėjimo.	Netaikytas.
1905 m. liepos 18 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Balsan</i> byloje.	Sutuoktinių turtinių santykių.	Netaikytas.
1905 m. liepos 19 d. Marselio teismo sprendimas byloje <i>Reineri</i> .	Paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1905 m. rugpjūčio 1 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Paveldėjimo.	Netaikytas.
1906 m. birželio 11 d. <i>Peau</i> teismo	Paveldėjimo.	Netaikytas.

sprendimas byloje <i>Knowles</i> .		
1906 m. liepos 19 d. Aix pirmosios instancijos teismo sprendimas <i>Bourillon</i> byloje.	Nekilnojamųjų daiktų teisinio statuso.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1909 m. birželio 23 d. <i>Tribunal de Seine</i> sprendimas.	Asmens teisinio statuso.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1909 m. liepos 20 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Gesling c. Viditz</i> byloje.	Testamento formos.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1910 m. kovo 9 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Soulié</i> byloje.	Paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1910 m. liepos 13 d. <i>Tribunal de Seine</i> sprendimas.	Testamento sudarymo (formos).	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1910 m. vasario 17 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Asmens teisinio statuso.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1923 m. liepos 24 d. <i>Rennes</i> pirmosios instancijos teismo sprendimas.	Asmens teisinio statuso.	Netaikytas.
1926 m. gegužės 3 d. <i>Grasse</i> teismo sprendimas.	Paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1927 m. gruodžio 19 d. Ruano pirmosios instancijos teismo sprendimas.	Paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1930 m. gegužės 28 d. <i>Bas-Pyrénées</i> pirmosios instancijos teismo sprendimas.	Santuokos nutraukimo.	Netaikytas.
1933 m. lapkričio 7 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Guez c. Ben Attar</i> byloje.	Kilnojamųjų daiktų paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1938 m. kovo 7 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Marchi della Costa</i> byloje.	Paveldėjimo.	Taikytas. Antrojo laipsnio (transmisija).
1939 m. birželio 19 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas	Kilnojamųjų daiktų paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.

<i>Labedan</i> byloje.		
1939 m. gegužės 10 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Birchall</i> byloje.	Santuokos nutraukimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1951 m. vasario 27 d. Orleano pirmosios instancijos teismo sprendimas.	Sutuoktinių turtinių santykių.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1953 m. gruodžio 8 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Sommer</i> byloje.	Tėvystės nustatymo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1954 m. balandžio 1 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Bradford</i> byloje.	Santuokos nutraukimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.
1963 m. gegužės 15 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Patino</i> byloje.	Santuokos nutraukimo.	Taikytas. Antrojo laipsnio (transmisija).
1963 m. gegužės 28 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Chaplin</i> byloje.	Sutarties formos.	Netaikytas.
1965 m. kovo 19 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas <i>Banque Ottomane</i> byloje.	Juridinių asmenų veiklos.	Taikytas. Antrojo laipsnio (transmisija).
1969 m. birželio 21 d. Paryžiaus <i>Tribunal de Grande Instance</i> sprendimas.	Deliktinių prievolių.	Netaikytas.
1969 m. sausio 27 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Lardans</i> byloje.	Sutuoktinių turtinių santykių.	Netaikytas.
1972 m. vasario 1 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Gouthertz</i> byloje.	Sutuoktinių turtinių santykių.	Netaikytas.
1976 m. gegužės 11 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Tėvystės nustatymo.	Netaikytas.
1976 m. gegužės 11 d. Paryžiaus	Tėvystės nustatymo.	Netaikytas.

Apeliacinio teismo sprendimas.		
1976 m. lapkričio 25 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas <i>Massine</i> byloje.	Sutuoktinių turtinių santykių.	Taikytas. Antrojo laipsnio (transmisija).
1977 m. liepos 11 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Giroux c. Chartrand</i> byloje.	Užsienio valstybės teismo sprendimo skyrybų byloje pripažinimo.	Taikytas. Antrojo laipsnio (transmisija).
1978 m. birželio 1 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas byloje.	Sutuoktinių turto teisinio režimo.	Netaikytas.
1979 m. spalio 1 d. Liono Apeliacinio teismo sprendimas.	Tėvystės nustatymo.	Netaikytas.
1979 m. spalio 31 d. Liono Apeliacinio teismo sprendimas.	Tėvystės nustatymo.	Netaikytas.
1982 m. birželio 15 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Zagha</i> byloje.	Santuokos forma.	Taikytas. Antrojo laipsnio (transmisija).
1983 m. kovo 8 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Tėvystės nustatymo.	Netaikytas.
1986 m. sausio 20 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Tėvystės nustatymo.	Netaikytas.
1989 m. spalio 27 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Santuokos nutraukimo.	Netaikytas.
1994 m. kovo 15 d. Paryžiaus Apeliacinio teismo sprendimas.	Tėvystės nustatymo.	Netaikytas.
1994 m. lapkričio 29 d. Paryžiaus <i>Tribunal de Grande Instance</i> sprendimas.	Tėvystės nustatymo.	Netaikytas.
1997 m. kovo 11 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas.	Sutarčių teisės.	Netaikytas.
2000 m. kovo 21 d. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas <i>Moussard</i> byloje.	Paveldėjimo.	Taikytas. Pirmojo laipsnio.